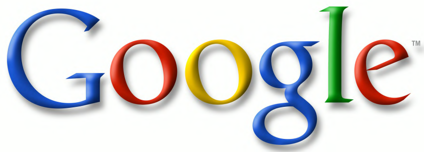

116 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 116

ХАЏИ-ДИША

Роман
из живота старог Београда

од

Драг. Ј. Илијћа

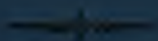

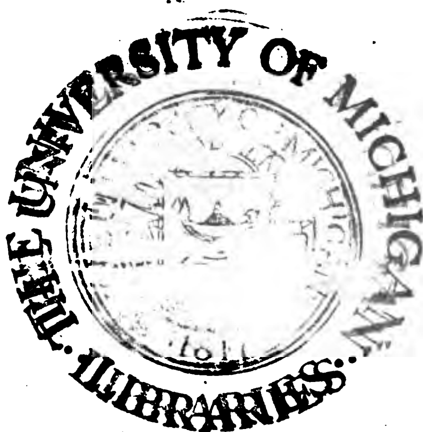
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES

1245/10

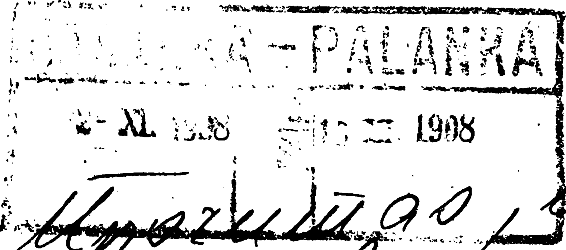

Прочитао, и нашао
у овој књизи доста
поуке за свакога.

С. Ж.

Не жали труда читај ову књигу
не треба кајати.

Јул. Јовановић

116 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 116

ХАЏИ-ДИША

РОМАН ИЗ ЖИВОТА СТАРОГ БЕОГРАДА

ОД

ДРАГ. Ј. ИЛИЈЋА.

БЕОГРАД

НОВА ШТАМПАРИЈА — „ДАВИДОВИЋ“

ЉУБ. М. ДАВИДОВИЋ

1908.

ХАЏИ-ДИША

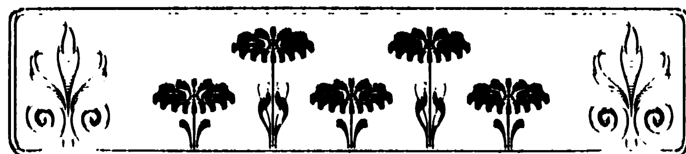

„Сапутници, у животи плачевној,
Честитој жени сеј памјатник писао:
Хаџи-Дина, у надежди вјечној,
Со тим да се спасе љуте гриже,
Совјест што му притискаше зјело.
Ах, печална судбино! Немило
Количество болезни и јада
Смрт пошашна вјечном руком руши!
Зде, у гробу, мир пресвјетли влада,
А над гробом у тузи се гуши
Вјерни супруг срет живота и мрака
Ко остатак от земаљског брака!
И тој, која лежи у тамности,
Сузом горком орошава кости!"

А одмах, испод ових суморних и нешто загонетних стихова, стојало је урезано:

„Зде почиваjет Лепосава, папуџика, вјерна супружница мајстор Дине обућара, честију и љубовију озаривши јего раније уцвјељену душу, а по том, подаривши јему истовремено три отрока мужескаго спола, преставиcја у Господу 184... љета от рождества Христова. Амин!

Сеј памјатник подиже зјело уцвјељени супруг

Хаџи-Дина".

[illegible]

ХАЏИ-ДИША

РОМАН ИЗ ЖИВОТА СТАРОГ БЕОГРАДА

[illegible]

[illegible]

[illegible]

БЕОГРАД

НОВА ШТАМПАРИЈА — „ДАВИДОВИЋ"

ЉУБ. М. ДАВИДОВИЋ

1908.

ХАЏИ-ДИША

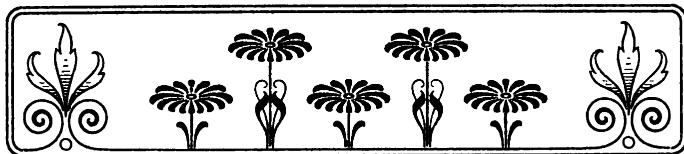

„Сопутници, у жизни плачевној,
Честној жени сеј памјатник движе:
Хаџи-Диша, у надежди ревној,
Со тим да се спасе љуте гриже,
Совјест што му притискала зјело.
Ах, печална судбино! Всецјело
Количество бољезни и јада
Смерт попашна вјечном руком руши!
Здје, у гробу, мир прелестни влада,
А над гробом у тузи се гуши
Вјерни супруг сред жизненог мрака
Кō остатак от земаљског брака!
И тој, која лежи у тљености,
Сузом горком орошава кости!“

А одмах, испод ових суморних и нешто загонетних стихова, стојало је урезано:

„Здје почивајет Лепосава, папуџика, вјерна супружница мајстор-Више обућара, честију и љубовју озаривши јего ранше уцвјељену душу, а по том, подаривши јему истовремено три отрока мужескаго спола, престависја у Господу 184... љета от рождества Христова. — Амин!

Сеј памјатник подиже зјело уцвјељени супруг

Хаџи-Диша“.

Па где је сада тај „памјатник?“ Зађите у старо београдско гробље, идите оном хладовитом стазицом, која међу гробовима кривуда између малене црквице и звонаре, потражите га и — нећете га наћи више. Зуб времена оглодао је слова, а живи трн, који онако раскошно буја над старим, запуштеним гробовима, не допушта да се приближите гробу, коме не долази више нико; јер сви они, знани и незнани, који искрено тужише за покојницом, давно су иструнули: и неутешни супруг, мајстор Диша, и ожалошћени калфа, Јанићије Бик, и сав остали комшилук, који се наслађавао некада, слушајући кад мајстор-Дишиница запева ону чувену песму:

„Зашт' да прећутим ја овога свјета,
Да моја млада овде труну љета,
Кад сватко очевидно знаде
Чјем је сердце оскудно!“

Ах! Старо, честито време! Стари честити људи! Како нам и ваши, давно запуштени гробови изгледају тајанствени! У успомени, као кроза сан, кога се једва опомињемо, таласају се ваше спокојне сени у дугим антеријама и емир-боје ћурчетима, оперваженим жутом лисичином; са црвеним јеменијама и дињаром[1]) на глави. Промичу ваше упокојене сени, са бројаницама у руци и дуванкесом за појасом; промичу и ишчезавају као далеки звук или кукурекање петлово, које се чак из другога села разлеже.

А хаџи-Дишу, чију достојну успомену чупамо из заборава, ако ни за шта друго, вредно је поменути по ономе чуду, које му се још у Јерусалиму приказало, наговестивши му, да ће у скоро постати

[1]) Тврда и обла, јајаста капа, налик на половину диње. Такву су капу носили махом варошани како по Србији тако и по Румунији и Грчкој. Капа је та грчког, византијског порекла.

„родоначалником" многобројнога потомства, које ће, с колена на колено, предавати један другоме „шилт", на коме беше испискана лисица са калпаком на глави, како чучи и предњим шапама држи кожу од неке друге лисице. По оним крупним, зеленим сузама што капаху из очију ове лисице, а и по брковима, што су са њушке на одераној кожи стршили, човек, иоле вешт у читању хијероглифа и старих шилтова, досећа се, да је оно кожа њезиног рано изгубљеног супруга, лисца, и да она, као свака неутешна и честита удовица, јадикује за ненакнадним губитком.

Но, како се у мајстор-Дишином дому извршило чудо, и како је он постао оцем три синчића, који му, у један исти час, испунише кућу детинским плачем, то је вредно сазнати, нарочито садањем појасу мужева и жена̂, којима су деца једна тегоба, па тако и немају никога свога, који би им, на суђеноме часу, свећу додржао и паром очи заклопио.

ГЛАВА ПРВА

1.

Мајстор Диша уживао је у староме Београду добар глас, не само међу Србима и Турцима, него чак и међу Грко-цинцарима, који, у оно доба, беху друштвеноме животу што и со хлебу, и чијим трговачким фирмама не могаху одолети ни време ни оне нове фирме са чистим српским именима. Кир-Бенџо, Ламбре, Данга, Џанга, Шабакидес, Сакаларидес, Даде, Пијаде, Гуша, Нуша, и т. д. била су, у то доба, као градски бедеми чврста имена, која господарише по Главној Чаршији и Зереку, бацајући у присенак оне српске сиромашне дућанчиће по окрајцима Београда.

Колико је пак мајстор Диша био уважен међу овима, буди напоменуто, да га је првом женом, Анастасијом, оженила грчка - чаршија, и да му је проводаџија био главом кир-Ламбре, трговац са Зерека.

А то, како се оженио први пут и како је са овом женом прошао, треба да се зна, јер стоји у јакој вези са оним што је после било; а то ће нам, најзад, објаснити и оне загонетне стихове на гробу друге му жене, где вели, да тај „памјатник" подиже својој „честитој" жени, у нади, да ће се тиме спасти љуте гриже, која му је савест притискивала.

Иначе, када то не би знали, могли би још помислити, да се за овим загонетним стиховима прикрива какав злочин; а то би била клевета на једног честитог грађанина, који је свој непорочни живот освештао још и хаџилуком, и чија је молитва најзад успела, да га друга жена, на седам година по венчању, обрадује тројкама, једрим и тако грлатим, да су својим терцетом, чим се промолише на свет, расплашили јато домаћих гушчића, који, са својим родитељима, под кутњом настрешницом чупкаше траву.

У то доба, када ће кир-Ламбре, са још неколицином својих пријатеља, бацити око на мајстор-Дишу, њему је могло бити тридесет и шест година. Тридесет и шест година, па још бити неожењен, не само да се сматрало као велико чудо него и као велики грех. И мајстор-Диши су замерали, па су га дуго и гонили, да се ожени, али он тога не учини, можда и зато, што му судбина, у коју је он безусловно веровао, беше наменила, да се баш Анастасијом Бенџином ожени, а Бенџа опет није могао умрети раније, него што је то било уписано у књигу.

Анастасија је први пут била удата за кир-Бенџу, казаса из Главне Чаршије, који поживе с њоме три године и, умревши у шездесетдругој

години, остави уцвељену младицу, којој тада не беше више од двадесет година.

Може се мислити како је било грчкој чаршији, а нарочито комшијама онога времена, гледати међу собом младу, лепу удовицу, па још без деце, са једним руменим младешчићем у самом куту доње уснице, и јелечетом, за које сте морали страховати, да ће тај час пући баш на ономе месту, где се пуца скопчавају. Млада удовица није ватра само у кући; њезин пламен лиже и кроз махале где год прође, и онда није никако чудо, што су сви пријатељи пок. кир-Бенце, а нарочито жене њихове журиле, да спрече сваки могући пожар, који би се могао ма када јавити.

— Ватру запрѐти, удовицу удај! — казао је кир-Дума; а та је реч, као крилата, пролетела кроза све махале испод Дервишане и Бајрак-џамије.

Оно дућана, што је кир-Бенцо оставио за собом. претворили су пријатељи у готов новац, те тако, после неких обрачуна, што их је кир-Дума имао између четири ока са покојником, уцвељеној удовици, поред кратке успомене на проживљени брак, остаде још и три хиљаде и пет стотина гроша готовине.

Добра прилика у оно доба, кад су се капитали рачунали на грошеве; па још кад се има на уму, да је кира-Анастасији први комшија био кир-Ламбре, који се затекао на издисају свога пријатеља Бенце, те тако, у неку руку, постао природни старалац младе удовице.

Од онога дана, када укопаше земаљске остатке Бенцине, кир-Ламбре не би отишао у свој дућан, а да не наврати удовици, тек да види, не оскудева ли у чем и, као први комшија и мушки глава, да јој обрати пажњу то на ово то на оно, тек колико је било потребно, да удовица онаквог једног мужа не

би, ма у чему било, изгубила од оног лепог угледа, којим се, као жена кир-Бенџина, могла дичити.

И кира-Анастасија, уз пријатељску пажњу чаршије и кир-Ламбрину, сносила је стојички свој удовички бол и, као под неком магијском силом, што је дубље залазила у удовиштво, све је лепша бивала, тако, да о трогодишњем парастосу не беше у чаршији ни једнога човека у антерији од ћитајке, који није дошао у цркву, да се помоли за покој душе кир-Бенџине и, колико је могућно, утеши уцвељено срце младе удовице.

Кира-Анастасија је запалила целу чаршију. Она крилата реч, коју, пре три године изрече кир-Дума, потпуно се обистинила, те то нагна целу насеобину, да што пре стану на пут неприликама, које су већ почеле овде онде искрсавати.

А то се већ почело у велико јављати. Од некога времена млада удовица, не знајући ни сама од куда то долази, ретко које јутро да не нађе у својој авлији убачену по коју главу шећера или трубу платна, а често и по неколико аршина свилене материје или нове новцате јемеције од црвена сахтијана, мајушне као детиња шака, таман за њезину ножицу, која је, заједно са тим младешчићем у левоме куту доње уснице, постала већ предметом једне песмице на грчком језику.

Није могућно, да је све те „артикле“ убацивало једно лице; јер по предметима, почињући од бакалског и болтаџијскога па до бућмеџијскога еспапа, изгледа да су, у овом невином обожавању и саучешћу, били заступљени сви еснафи, који се у ондашњој чаршији налажаху. И што је најважније, уза сваки убачени поклон нашла би и по једну киту цвећа, тако сређеног, да је удовица из њега могла прочитати и све жеље онога, који је дотични поклон послао.

Али сви ти поклоници, поред све своје чежње

и толиких жртава, не имадоше куражи да се лично јаве; они су чезнули, очекивали, да се сама кира-Анастасија досети, а ова опет редовно је разбијала главу размишљајући ко јој све то шаље, ствари привлачила у кућу као своје, а цвеће метала у чашу, где је мирисало, докле га не би заменила другим, свежијим китицама, преко зида баченим.

И сам Бог знаде, докле би ова идила потрајала, да је кир-Дума, устабаша бакалског еснафа, не пресече као на пању.

На недељу дана, после трогодишњег парастоса, бахну он у кућу кир-Ламбрину, по обичају изу јеменије пред вратима и у танким мествама уђе у собу.

— Кали-мера, кир-Ламбре!

— Кали-мера! — одазва се домаћин — Орсе, изволите кир-Дума, орсе! — и услужно му показа место у чело миндерлука, где се обично најугледнији гости посађују.

Кира-Ламбриница, која је, за последње три године, приметно увела, па се, чисто за неколико недеља, још више издужила, озари се, кад угледа кир-Думу и приступи му руци.

— Зйва била! Зйва била! — одговори кир-Дума, пруживши јој руку у којој су бројанице са педесет и четири зрна, као дренак дугуљаста и крупна ћилибара.

Иза појаса извади стручак босиока и пружи га домаћици.

— Сутра па да изволите на куде моју домакицу, на еден кадаиф и ратлокум.

— Зашто, кир-Дума? Да ли не мислиш на сина да просиш девојку?

— Још му неје вакат, него ће сутра моја домакица да ми нанижe оште едно килибар-зрно.

— А колико ли бројиш па сад? — Запита га кир-Ламбре и подави ноге поред свога госта.

— Педесет и четири.

— У здравје да нанижеш оште педесет и четири! — одговори Ламбре весело и даде знак својој домаћици, да пред госта донесе распаљене наргиле.

— Много, кир-Ламбре, много бре, оште педесет и четири!

— Неје много за едно мудра и уважена глава.

Разговор се водио око свакидашњих ствари; по неколико пути понављало се оно о чему се целе недеље разговарало, а кир-Дума никако да подеси згодан тренутак, те да започне о главноме. Кир-Ламбре је предосећао већ, да је нека друга, много важнија мисао довела Думу њему, па се чак по мало и досећао, да ће се тицати и удовице, те му некако дође тако нелагодно око срца, као ономе, који за леђи осећа наднесену шаку и чека када ће га по врату пљеснути.

Најпосле, после кратких ћутања и пребрајања ћилибарских зрнаца, кир-Дума се мало искашља и, окренувши очи у страну, започе:

— Еле, просло три године!

— И седум дана! — допуни Ламбре.

— Пä, пä, пä! — учини Дума и занија главом, као да се чуди, како и тих седам дана прођоше.

— Сирома кир-Бенџо! Онакво памет, онакво философ! Као да га и сад гледам у оно његово болта.

И оба пријатеља Бенџина оборише главе, дубоко се замислише и тихо сркаху кафу, коју им кира-Ламбриница мало час принесе.

— А кира-Анастасија, па сас њу што ћемо?

Сад већ не беше никакве тешкоће; устава је пробијена и бујица мисли и размишљања могла је тећи својим коритом.

На горње питање кир-Ламбре трепну мало очима и лагано поглади свој образ.

— Та ли ти је брига? — запита тихо, некако замишљено, више као да размишљава него ли да пита.

— Како, џанум? Наша кост, наше месо! Кој па да се брине у ова чаршија за едно грцко удовица?

— Пà, пà, пà! — учини Ламбре, као чудећи се кир-Думи на таком разговору. — Несум јој ни татко ни брат, ни кум; ако се разбирате за њено к'смет зашто па мене питате?

— Како, зашто, Ламбро бре? Не ли си ти прво комшија на кира-Анастасија? Ако прво комшија, Грк и пријатељ, не води бригу на грцко удовица, кој да гу води. Него знаш шта је? Кира-Анастасија да удамо!

Не може са рећи да и сам кир-Ламбре није помишљао на ово, а нарочито од онда, кад је кира-Ламбриница почела нагло венути и потајно довлачити у кућу неке чињарице, које су јој редовно у њезину душу увлачиле сумњу, а из сандука извлачиле разне ствари: шкуртељке, ћитајке, платна, па, чак, из добро набијених душека опрану вуну, што им је кира-Мана (тако се звала Ламбрина жена) „на белегу“ и „среће ради“ кришом поклањала.

Осетио Ламбре одавно, како му жена вене а ствари ишчезавају, али још као не може да схвати зашто то. Али кад једног јутра, срчући кафу, у мало не прогута читав *чичак*, који је кира-Мана у кафу спустила, он сав побледе. Виде да му је жена забраздила далеко, да се ђаво увукао у њезину душу, те окрете да гони из женина срца ђавола свима оним средствима, која, у оно време, једном савесном мужу и домаћину стајаху на расположењу. Ретко који дан да кира-Мана није примила свој део „лечења“, али онај ђаво што јој се у душу увукао, тако се заквачио ноктима, да га ни за реп ни за уши не могаше извући одатле. На против, што је Ламбре гонио из ње ђавола усрдније, то се он све чвршће усађивао у њој.

И тако у овој одличној и од све грчке махале

уваженој кући, наста такво стање, да се већ и у комшилуку почело о томе расправљати.

Кира-Мана је силно волела свога Ламбру, а имала је и ту добру страну, што се није никоме жалила на свога мужа, па чак ни кир-Думи, своме венчаноме куму. — Али што није језик открио, то открише једаред у хамаму неколико модрица, што их кир-Думина жена спази на куминим плећима.

И ово је убрзало ствар; јер ма колико да је човек прав, у очима женâ, докле се пазе, он је увек кривац. А ове две куме толико су се пазиле, да су једна другој без икаквих истраживања на голу реч веровале све.

А бар да је кира-Мана имала право, што је сумњичила свога мужа! Цела чаршија знала је да један „старатељ“, тако рећи, други отац, не може ни помишљати и на такве ешеклуке, на какве жена старатељева обично помишља.

Али како му драго, тек све ово ускорило је, да се овај разговор поведе баш сада, тако рећи пре него ли што је уцвељена удовица била у стању да утаре трогодишњу сузу над успоменом покојнога супруга.

Кир-Ламбре би, можда, причекао још коју годину, докле удовица потпуно не залечи ране, које јој Бенџина смрт зададе, али Дума, као кум, а после тога и као један добар пријатељ како Ламбрин тако и покојника и његове удовице, журио је, да се што пре чаршија умири. И тако, сви разлози били су тако снажни, да им се није могло одолети ни с које стране.

Али, ако су се кумови и сложили у томе, није било баш тако лако пронаћи прилику, која би одговарала положају једне тако лепе и угледне удовице. Да је удаду за каквога Грка или Цинцарина, о томе није могло бити разговора, јер, као на пакост, ни једна од њихових жена, у ово време, није

ни помишљала да свога супруга ожалости. А да је удаду за Србина, то би био грех према покојнику, који је Србе, као и сви Грко-цинцари, уважавао само као добру муштерију, али никако као равне грчко-цинцарској нацији.

О томе су били оба кума на чисто; али, тамо овамо, не оста им друге, него да свој историјски понос национални ипак умекшају. Међу Србима је било већ таквих људи, који, и ако не имађаху ни капи крви са Термопила, ипак својим васпитањем беху толико успели, да се отресу варварских особина свога племена и да се подражавањем и опхођењем у животу јако приближе потомцима јелинских и римских философа.

Такав један просвећени српски тип био је и мајстор Диша. Од детињства још служећи у Грко-цинцара на занату, Диша је постепено примио све навике и погледе својих мајстора, па није ни чудо, што је, мало по мало, успео дотле, да су га у чаршији сви Грко-цинцари почели убрајати као у неки свој „културни трофеј".

Свуда, где год би му се дало прилике, он је, својим примерним држањем, успевао да покаже, колико је културно одмакао од многих својих врсника. У цркви је увек хватао грчку страну, која се од српске одвајала, као зејтин од воде; многе црквене песме певао је по грчки, а оне, које није умео, удешавао је кроз нос тако, да ти се увек чинило као да их Грк пева.

Али, чини ми се, та своја погрчена чувства никада боље и лепше није истицао, као што је то чинио, кад се у цркви појави београдски митрополит, Антим, по народности Грк. У таквој прилици први би запевао „Тон деспота", да је грчкој певници било милина слушати га како извија.

Побожан *као* Грк, љубак и разложит *као* Грк, штедљив *као* Грк, услужан *као* Грк, и поносит на

то, што га грчка чаршија у своје „трофеје" убраја, он се трудио да удеси и ход онако ситно, као што се и грчки ситно говори. — Ово му је, до душе, већ много теже ишло због гојазног трбуха, који се спокојно држао на кратким, као ступе дебелим и чврстим ногама. Али тај недостатак покривала је антерија до чланака и кратко подшишани бркови, који, широком лицу и носу, сасвим различитом од грчко-цинцарскога, ипак придаваху неку нарочиту сличност са културном нацијом, у коју се стапао.

А ону национални погрешку својих родитеља трудио се, да изглади тиме, што је од прве младости своје градио планове, како да се ороди с Грцима, те кад он није био срећан, а оно да му бар у дечици проструји грчка крв.

У овоме можда и лежи кључ тајне, што је мајстор Диша одоцнио тако са својом женидбом. Могао је узети коју му драго Српкињу, али то би био онакав исти грех према будућој својој деци, као што беше грех његових родитеља према њему. Међутим грчко-цинцарске кћери некако нису још уочиле ову чежњу мајстор-Дишину, те се удаваху за своје момке и не слутећи колико туге и бола остављаху у једном уцвељеном срцу.

Као и сва чаршија, тако је и кир-Ламбре мајстор-Дишу уважавао и издвајао од осталих Срба. Чак му је помагао и да радњу отвори и да му у чаршији подигне углед као равноправноме члану грчке насеобине. Да тога није било, Бог зна би ли се мајстор Диша могао одржати међу оноликим грчко-цинцарским и јеврејским фирмама, које, у тадањем Београду, јасно показиваху, да су сви угледнији занати и трговине у туђим рукама.

Све ове питоме особине дизале су му углед међу Грцима, али, у очима кир-Думиним, нарочито његова хришћанска питомост, коју је показивао не само према себи равнима него чак и наспрам про-

сјака. Ниједног просјака не би он отпустио без благе хришћанске утехе.

— Ако му и не уделиш пару, удели му благу реч! — била је његова опомена онима, који би просјака, са прага свога дућана, сурово најурили. И он се тога држао као стене. Прва два просјака, који би му навратили на дућан и почели богорадити, испратио би обично речима: „Даће Бог, Божји људи, даће Бог!" и махнуо би им руком, да се удале; а тек трећи, кад наврати, био би задржан са речима: „Чекај, чекај! Дао Бог, брате, дао Бог!"

И докле је ове речи по десет и двает пути понављао, а просјак пред вратима понизно чекао, он би се пропео на прсте, бркао по једној торбици, обешеној о дувар, све дотле, докле не би напипао једну аспру (1/3 од паре), па кад је напипа, приступи просјаку, тисне му је у шаке, а другом руком прихвати га благо за плећа и потискује на сокак.

— Дао Бог, брате, дао Бог!

Просјак обично отвори руку, и кад види колико му је дао, промрмља понешто; а гдекоји од ових, срдито му одбаце аспру у блато и оде. Тада мајстор Диша тужно узвикне:

— Нема сиротиње, нема сиротиње! — И то говори све докле не пронађе одбачену аспру, узме је међ прсте, отре јој блато о антерију, па је опет врати на старо место, да је удели оном трећем, који се, по реду, јави.

— Мајстор Диша је наш човек, право Грекос. Јазук, сто га не роди грцко мајка!

— Море какво: „мајстор"? *кир*-Диса, *кир*-Диса! — поправи кир-Думу кир-Ламбре.

И тако, оба кума, задовољни свак на своју руку, дигоше се у чаршију, те да уз пут мало боље промозгају и удесе, а кира-Мана, чим их отпрати очима, штуче кроз суседне капиџике и башче до

кира-Думинице, да јој јави за новост, коју је, прислушкујући кроз кључаницу, чула.

Обе куме овеселише се. Кира-Мана је предвиђала да ће се у кући повратити стари дани, они, који цветаху пре Бенџине смрти; а кира-Думиница? А ко би то знао, чега се ради она радовала! Жене никада не казују праве узроке свога расположења, те тако ни нама не остаје друго, већ да поверујемо кира-Маниној потајној сумњи, да се и кира-Думиница помало плашила, да она „ватра“ не опече и њезина супруга.

Како му драго, тек обе куме прихватише ово као свршену ствар и, пре него ли што су њихови мужеви успели да се појаве у ћор-Ахметовој кафани на Зереку, већ су отишле у посету лепој удовици.

Свака од њих, руке ради, понела је по један цветак шебоја и замбака. И тако, заборављајући на све што их дотле устручаваше, уђоше једна за другом у авлију кира-Анастасије.

— Ели сте ради гостима? — виче још с капиџика кира-Думиница домаћици.

Кира-Анастасија, која је, баш у то време, изрибала тепсије и жуте сахане, па их прислонила уз чардак и ужива како сунчани зраци одблескују о калаисано посуђе, чисто се забезекну, кад угледа у својој авлији ове две куме. Није знала како да се понаша: да ли да им прими Бога или да утекне у собу и врата забрави? Али, оне су се тако љубазно смешиле; а она опет, као удовица, раскривене главе и без мушке заштите, шта је могла друго него да о бошчу, припасану око шарених шалвара, обрише руке и смакне засукане рукаве, те покрије две загрљасте пуначке мишице, које беху до рамена голе.

— Добро сте нам досли!... Орсе! — нуди их домаћица у кућу и, смешећи се, прима из њихових

руку цвеће, па се осећа сва блажена, што јој баш њих две ово цвеће пружају.

Обе гошће пољубише се на прагу са домаћицом, а кира-Думиница уштину је још за образчић, па се онда измаче и засмеја показујући кира-Мани, како је на ономе месту зарудела белега.

— Аман, кузун, што ке па некој да узива, кад загриза у та јабука! — смеје се Думиница и пиљи у вазда насмејане очи лепе удовице.

— Кој па да гриза? — пита стидљиво кира-Анастасија, а мишицом скрива образ од њихових очију·

— Кој други него младожења!

— Какав младожења? Ич си не знајем за тај лаф (разговор)! — одговара још стидљивије удовица и уводи гошће у собу. —

Докле се ова посета двеју кума вршила, кир-Ламбре и Дума, потпуно споразумни, упутише се Зереком право, све докле између густих ћепенака не завише у један ћор-сокак баш до Синџир-џамије. На самоме углу, при улазу у ћор-сокак, лепо се видео мајстор-Дишин „шилт" са расплаканом лисицом.

Мајстор Диши заигра срце, кад у своме дућану угледа два тако уважена госта, и још више, када га, место оног простачкога назива: „мајстор", први пут поздравише љубазно са: калос мерос, кир-Диса!

Ово је било за њега толико почасти, да је сав успламтео, па од силне радости није знао где да им места начини. Посадио их је на ћепенак и одмах наредио да се џезва пристави, што је, у осталом, чинио он само према угледним људима грчке народности.

— Кафа је за људе а не за фукару. Ко је још говеда појио кафом? —

Тако је мајстор Диша често објашњавао своје назоре кир-Ламбри и другим грчко-цинцарским ком-

шијама; а то му је само више пријатеља стицало, јер су они знали кога под „фукаром“ и говедом разуме мајстор Диша.

Али како се тек изненадио, кад му оба кума, после треће каве, саопштише ради чега долазе.

— Јазук, кир-Диса, да остарис брез зена; јазук, бре!

— Па.... смеши се мајстор Диша љубазно.... Шта ћу?.. Сам сам, без родитеља, па никога немам, да ме посаветује и помогне.

— Како никога немате? А ми који смо? Ти, не ли си наш, не ли неси? Ако си немаш родитељи, ми смо ту; него да се зенис, ама да узмес зенско от наше сорта, — грцко!

И ту кир-Дума, густа ради, кад изрече реч: „грцко“, поткупи три прста, па их пружи према мајстор-Диши, као да је невеста, коју му нуди, цвет, који је сад баш узабрао, па хоће да му га покаже.

Мајстор Диша бледи и румени; срце му бије а душа се поткупила, па се и не показује жива. Није шале, оно о чему је цео век сањала и за чим је кришом чезнула, сад јој се самој нуди!

— Па... шта да кажем — уситнио Диша — Ви сте ми све: — отац и браћа... па...

— Машала, кир-Диса! Тој ти је мудро реч. — упаде кир-Дума и тапше мајстор-Дишу по плећима. — За тебе ћемо да правимо како и за нас.

Разложише му понова како нема смисла да седи тако сам, као „еден гурбетин“, поменуше му по десет пута, како од њих бољих пријатеља нема, па му тек онда, после толиког околишења, рекоше и име будуће невесте.

Мајстор-Диши писнуше уши као таламбаси на звук невестина имена. Она удовица, која је целој чаршији мозак завртела, да буде његова жена, — то је било тако мило, тако неочекивано, да је од

силна изненађења занемио и пред проводацијама стајао заципљен, као онај пањ на коме је, до мало час, седео.

— Мозе бити, не бегенисете несто? — пита кир-Дума, коме се овако мајстор-Дишино држање учини сумњиво.

Али мајстор Диша не чу ово питање? Пред његовим очима лебдела је само прилика оног набреклог, мало распученог јелечета и младешчића и неколико пари мајушних јеменија, које је кришом, кроз три године, убацивао у башту младе удовице.

— Елем, ви ћутите кир-Диса? — рече Ламбре, коме беше нешто тугаљиво око срца и чисто криво, што се залетео у прводацисање. — Ако вам није ствар у срце, нисто не бесе; ајде, кир-Дума!

Но кир-Дума не беше од оних, који олако напуштају што су предузели. Место да устане, он поче на широко описивати све добре стране кира-Анастасије, а што је за последак, као најслађу посластицу, оставио, помену и оних 3500 гроша мираза и кућу удовичину.

Али мајстор Диша никако да се поврати од првог изненађења. Хтео је да одговори, али се грло запекло, па реч ни тамо ни амо. Најпосле, кад опази да овако не може дуже и да је кир-Дума већ поткупио бројанице и турао их за појас, он положи руке на трбух, ниско се поклони и приступи кир-Думи, као најстаријем, да га у руке целује.

Оба кума развеселише се; кир-Дума му не даде руке, него се, као и кир-Ламбре, пољубише у уста, а за тим поседише још неко време, да се нахвале доброте и вредноће будуће кира-Дишинице, па се онда дигоше и одоше право кира-Анастасији, да и с њоме ствар удесе.

А мајстор Диша оста у дућану још потпуно збуњен од изненадне радости. Топло задовољство као мекани талас запљускивало га је са свих страна

и то му је долазило тако пријатно, као од умора задиханоме човеку, када га благи ветрић заћарлија.

Баш у томе тренутку, када се мајстор Диша налазио на врхунцу радости и узбуђења, те му дође чисто као нека душевна потреба, да бар пред зидовима и јеменијама јасно изрекне њезино име, кад, у тај пар уђе у дућан његов шегрт, Јанићије Бик, и унесе две ћупе воде.

Мајстор-Диша му потрча на сусрет, али и сам увиде, да би то било неприлично да он, један мајстор, своме шегрту исповеда зашта се радује, те, у место да свога шегрта помилује, приши му једну ћушку, да овај у мало што не испусти обе ћупе да се разбију.

— Што се бијеш, газда? — зацвили дечак, изненађен оваким дочеком.

— Није за зло; за добро је! — смеје се мајстор Диша и вади иза појаса кесу у којој нађе две аспре.

— Узми, на! па да купиш пењерлију, и да добро запамтиш овај дан!

Јанићију се, после овакога обрта, у мах пресушише сузе, прими две аспре, (а то је био први поклон што га је за пет година шегртовања добио од свога мајстора) и, као врабац из шаке, шмурну на врата и весело одјури симиџиници.

А мајстор Диша седе на ћепенак, подави ноге и са најлепшим задовољством даде се у маштање о будућем, брачноме животу.

*

Кад су кир-Ламбре и Дума дошли кира-Анастасији, пријатно се изненадише, кад на миндерлуку опазише своје жене, како весело разговарају са кира-Анастасијом, као да нису пуне две године избегавале чак и да јој се јаве, а камо ли на њезин праг да ступе.

Необично расположени седоше оба кума, а како су већ били од својих жена предусретнути као прводацније, тако им и не би тешко, да одмах започну са својим предлогом. Да ли је кира-Анастасији у опште годило да се уда за кир-Дишу или не, то је тешко одредити; јер баш и да јој се није свиђало, њој је било немогућно да и даље самује, а да ипак очува добро име честите удовице. Знала је она врло добро, шта су све комшијске жене, па и ове две, за њу износиле и против њезинога удовиштва говориле; колико ли је само суза у потаји пролила у својој кући, када би јој која пакосна пријатељица навратила, бајаги да је види, а овамо да јој узгред исприча и искити све шта се за њом говори. И то се све за њом говорило тако рећи још док се није ни сасушио траг оних суза, што их је за кир-Бенџом проливала. Али како ли би тек сада било, сада, када је прошао трогодишњи парастос, те тако нестало и последњега изговора ради чега не би могла још да се уда.

Па онда, баш када би и на све ове разлоге зажмурила и рекла да јој се не свиђа ни мало онај дежмекасти папуџија, она то није била кадра ни за живу главу рећи пред кир-Ламбром, чију је вољу увек сматрала не друкчије већ као наредбу, коју је њезин покојник издавао озго.

Саслушала је савете оба проводаџије, а када они запиташе, хоће ли, њој потекоше сузе и место сваког одговора приступи им руци.

— Е, нека је со стрекја; и у здравје и весеље да дочекате дечица, па како пилињи око кокошка да пијучу у кућа.

Обе куме, кад угледаше сузе удовичине, и саме се ражалише и бризнуше у плач, па онда онако уплакане почеше грлити и љубити кира-Анастасију, и радосно јој честитати, што ће једном на ново скућити кућу и стећи свога господара.

— А, чапкун бре, — прети јој кира-Думиница кроз сузе и весело — нема висе да фудулис кроз чаршија, ћепенци да ни запалаш.

А она, стидљива као невеста, само се осмешкује и трчи из собе у мутвак и обратно, те доноси час кафу час ратлокуме и друге слаткише гостима.

Најзад се проводаџије са својим женама дигоше, да иду, а удовица их испрати до самога капиџика. Кир-Дума, на поласку, изјави да ће јој са просиоцима доћи у прву недељу, те да дотле, ако има што, по кући спреми и дотера, како би младожења све у реду затекао.

О сунчеву смирају, у очи недеље, запишташе зурле и затутњише гочеви пред кућом кира-Анастасије. Мајстор Диша послао цигане пред удовичину кућу, да јој навести сутрашњи дан њихова прстена. Све махале око Сака-чесме, где се налазила лепа удовичина кућица са хладовитим чардаком и густом баштом, узрујаше се; момци и деца па и гдекоји човек истрча, да види шта је, а на капиџицима од башта начичкале се младе жене и девојке, у живописним шалварама и јелечићима, што се преливају јасним шаренилом, те ти изгледа као да је из ових башта живо цвеће поврвело на капиџике.

— Аман! То пред кира-Анастасином кућом?

— Удаје се.

— Зар кира-Анастасија?

— За мајстор-Дишу, папуџију.

Неколико несташних девојака прснуше у кикот.

— Таман? Па то за онај гоч?

— Унутра, сурунтије! Шта сте се раскокотале по сокаку! — подвикну нека остарија жена из авлије, а оне, кикоћући, прхнуше у башту, добацујући једна другој по коју веселу досетку на рачун будућих младенаца.

Да је мајстор Диша прислушкивао од куда сва ова пецкања, што су се међу девојкама у тај час чула, он би сазнао нпр. да је округао као гоч (бубањ), да се не зна где је шири, да ли у леђима или у појасу, да му је лице као накалаисана тепсија, и Бог те пита још шта, што само може избацити језик удавачâ, којима би милије било, да су оне зурле пред њиховим капиџицима писнуле.

А за то време кира-Анастасија није излазила из собе. Када су зурле запиштале пред њезиним капиџиком, она је још гдешто довршавала по кући, па се толико око распремања и дотеривања занела, да је потпуно заборавила зашто све ово ради, нити јој је падало на ум, да ће сутра дан постати испрошеница а до друге недеље и кира-Дишиница. Али кад бубањ тресну и зурле одјекнуше, она преплашено одскочи, испусти јастук, што га понесе, да га постави у чело миндерлука и тако, као занета, оста насред собе стојећи.

Прво, што јој паде на ум, било је то, да је на прагу новога живота, да је тај човек, за кога се удаје, налетео на њену удовичку идилу као изненадна мећава, од које се није умела одбранити. А сва ова халабука од дивље музичке ларме са бубњавом гочева, изгледала јој је као да долази од некуд с другог света, па јој се чак учини од једног необично танкога писка са зурла, као да то пишти прекором душа њезина покојника. Лепо јој се учини, да тај звук, што пара ухо те се уздиже изнад свију, виче: „кира-Анастасија! кира-Анастасија!“

И њој дође тако тужно; седе на миндерлук, обухвати шакама једно колено и поче се горњим делом тела нијати одмерено и сетно, те тако изазивати утиске неких успомена, до душе не о кир-Бенџи, кога ни за живота није могла друкчије сматрати, већ као свога господара, коме је по закону

у својину припадала и противу чега се није смела ни бунити ни протестовати. Те су успомене припадале њезину удовиштву и, можда, надама које је она управљала сасвим другим странама, само не ономе „шилту“, у ћор-сокаку близу Синџир-џамије!

А цигани су ревносно лупали у гочеве, а она писка, што је од зурла до неба јечала, разлегала се у њезиним ушима као писка покојникова, који је на последњем часу викнуо: „кира-Анастасија! кира-Анастасија!“

И дође јој да заплаче, очи се замаглише; али ко би знао зашто, она од једном скочи, одмахну руком, скиде са зида малено дахире, те докле су зурлаши са улице изводили арију: *чочек аваси* (игра чочека) она уздиже над главом деф, другом руком удари по њему по такту мелодије, а ногама поче поцупкивати и горњим делом тела извијати најпластичније фигуре чочечке игре, која је тако дражесно пристајала свежини и младости удовичине фигуре.

Да је нешто кир-Диша, у тај час, упао у собу и угледао ове у вис уздигнуте руке, са којих су широки рукави кошуље спали на рамена, те тако показивали, можда најлепшу белину и руменило што се може видети на мишицама какве му драго лепотице, он би, зацело, узвикнуо од силна задовољства и, Бог зна, не би ли заборавио и на своју тежину и на своје године, па чак и на то, да мушкоме не приличи оваку игру играти, те би се и сам почео као чочек извијати и поскакивати.

Но он тога није видео, а удовица, са забаченим дугим курјуком, распученим недрима и голим до рамена рукама, све је живље скакутала по соби, па онда одједаред одлетела миндерлуку, пружила се по њему, зграбила јастук, загрлила га и стала се смејати тако јасно, тако помамно, да би јој се

смех чак на улицу разлегао, да га последњи одјеци зурла и гочева не заглушише.

То беше последња удовичка игра или: „последњи удовички бес“, како би се изразио њезин кум, кир-Дума, да је нешто од куда на ово наишао.

Место опроштајних суза успомени на свога кир-Бенџу она је одиграла чочек-аваси и смејући се загрлила дебели јастук.

Ваљда, у томе часу, није тек помишљала на мајстор-Дишу!

Зурле су учиниле своје. Од махале до махале и по чаршији пуче глас, да се кира-Атанасија удаје. Грчка чаршија је честитпла кир-Диши, па ако је, не тек гдекоји, но многи од трговаца и старијих калфи, потајно уздахнуо за лепом удовицом, то ипак није сметало, да општи утисак буде весео и задовољан.

Али друкчије је одјекнула ова вест међу српским занатлијама и трговцима. Мајстор-Дишу су већ инако сматрали као човека који се од њих одваја и кади Грцима, и то беше, у очима њиховим, тежак грех: издвајати се од свога соја и прилазити оној нацији, која је са таким презрењем гледала на јучерању рају, како сада тежи не само да се ослободи свега што је подсећало на некадање робовање, него чак да потисне на свима странама Грке и Цинцаре, на које су, у то доба, мал' те не као и на Турке мрзели.

— Море, да је он човек на своме месту, зар би се клонио наших девојака па тражио Цинцарке. Или: да је она чему, зар је не би узео ко од њихових, него је потурили баш мајстор-Диши као кукавица јаје.

— А ко ће им бити кум?

— Кир-Дума.

— А Ламбре?

— Онако, пустосват.

— Зашто он није кум?
— Не може, род су.
— Какав род?
— Онако....
— А бре, чапкуне, бре, куда ти нишаниш? — смеју се мајстори у Гушанчевој кафани; и тек после ове пакосне напомене почињу да се развијају незгодне досетке на рачун мајстор-Дише, кира-Анастасије и Ламбре.

Но како мајстор-Диша, који је на сваку пару пазио, није никада ногом прекорачио кафанскога прага, тако и није могао брзо сазнати за ове сплетке, те да их за времена пресече. Тек после испита, када су младенци пред свештеником, законицима и грко-цинцарским званицама дали реч, и кад је мајстор Диша са нестрпљењем бројао дане, догоди се оно, што му је сву сладост ишчекивања горчином залило.

У истоме ћор-сокачету извиривао је за зиданом оградом таман кров једне малене али врло спретне кућице са доксатом и баштом. Ту је живела Маца удовица, или тетка Маца, како су је по свем Београду звали. Ова тетка Маца није имала никога свога осем једног детета, Лепосаве, коме је тада могло бити око дванаест година.

Тетка Маца је међу женама свих редова уживала велико поверење и била радо примана у сваку кућу. Нарочито, када су се жене „на коме добу“ налазиле, она је била неопходна; а оне жене, опет, које чезнуше за децом, обично су се обраћале на тетка-Мацу, да им она помогне и око њих пробаје. А рука јој је била тако срећна, да и оне жене, које су већ сваку наду изгубиле, морадоше врло брзо обрадовати забринутога супруга са по једним наследником.

Ова њезина вештина отварала јој је врата сваке куће и донела јој је породички назив: тетка

Маца. Па и њезина Лепосава видела је од туда многе користи; јер у који год би дућан дошла, да штогод купи, свуда би добијала на поклон по које шећерлеме или други какав слаткиш.

А тетка Маца, поред свога видарског позива, била је и с друге стране међу београђанкама мио гост. Зато што јој је био отворен приступ по свима кућама, турским, грчким, цинцарским и српским; она је била увек пуна домаћих новости, а умела их је тако потпуно и слатко причати, да је милина била слушати.

Била је увек одмерена, горда на своју вештину, и када је о чему причала, то је увек тако лагано и сређено разлагала, као да је водила рачуна о свакој речи коју ће изговорити.

Данас је њена кућа постала средиште свих комшијских жена, чије кћери беху већ стасале за удају, те се могаху дотле надати, да ће мајстор Диша на њихова врата кад тад закуцати.

— Цинцарку, па још удовицу; брука!

— Море да је само то, ни по јада! — прихвати једна између њих, забрађена преко феса шамијом калемћарком.

— А ти знаш нешто? — запиташе је друге и радознало погледаше у њу.

— Па, ето, тетка-Маце; она зна и више.

— А шта ја знам? — Знам да је млада, лепа и вредна... одговори тетка Маца, али некако тако неодлучно и с таким изразом очију, као кад би неко хтео да каже: Хтеле би ви да ми језик извучете, ама ја нећу.

— А оно, тетка-Мацо?... Божем се не зна што си је лањског Божића обилазила онако често.

— Буди Бог с нама, жене! — узвикну тетка Маца чисто запањено — још ћете ме обедити, да сам јој нешто изнела, а ја ништа о томе не знам.

— А оно?

— Које?

— Белћим не знамо ми шта је у башти закопала?

Тетка Маца сада већ није имала израз двомислен и тајанствен; лице јој је дошло запрепашћено. Она се од чуда само прекрсти и поче се заклињати својим јединчетом, како је то лаж и ако се тако што из њезине куће изнесе, то би могло нахудити њезиноме доброме гласу.

Тетка Маца је то таким одлучним гласом исказала, да су комшнице одмах пресекле разговор у томе правцу, јер су осетиле, да им она не би ништа казала, баш и када би у истини што знала.

Али то није сметало комшилуку ни најмање, да мало доцније, из оног ранијег снебивања и потајног осмешкивања тетка-Мацинога извуку згодан материјал за читаву историју, која ће се за дан два развити.

Српским женама није никако у рачун ишло да једна Цинцарка, па још удовица, уграби њиховим удавачама прилику, а како није било другога начина да мајстор-Дишу изведу на праву стазу, оне су се свим средствима трудиле, да из прошлости лепе удовице ишчачкају макар и једну трунчицу; а већ после би им лако било да од те трунчице замесе читаво брдо препреке, преко које мајстор Диша не би могао прећи.

А докле се по разним комшијским кућама зуцало, додавало или смејало на рачун будућега младожење и младе, мајстор Диша је пливао у дупломе задовољству: ожениће се најлепшом удовицом, која му носи кућу и неколико хиљада гроша и ородиће се са грчком нацијом, те ће тако, мало по мало, раскрстити са погрешком свога оца, који не беше те среће да се, као и он, ожени Гркињом.

Но човек једно мисли, а судбина друго ради. Мајстор Диша је већ у велико припремао, што му је било потребно, да се у сватовима покаже као

достојан зет нације у коју се претапао. Кир-Думина жена, кога је окумио, била му је сад наместо најстарије сестре; она је по чаршији бирала за ново ћурче и свилу за свадбену антерију и леп шарен појас; а већ нови ђевђелук (капа „дињара“) то је мајстор Диша купио сам, јер од младеначкога стида није могао ићи са својом кумом кроз чаршију, а глава није „калуп“, те да је она сама понесе и по мери капу изабере.

И Јанићије Бик тих дана био је више по улицама него у дућану. Разносио је „каранфил“ званицама, које је мајстор Диша, као младожења, од своје стране, позвао на весеље.

Сутра дан, по прстену, пошао мајстор Диша у дућан; али јучерање „гледање“ и осмејци што су их, том приликом, њих двоје кришом измењали, још га и сада држаше у неком заносу, те је ишао као по сну. Све му се чинило, као да га је јуче нешто замаштало, те му сада и они ћепенци и људи по њима и све око њега изгледа ново, непознато. Осврте се по дућану, пође да седне и да се прихвати „дикиша“ с којим је опсецао сахтијан за јеменије, али некакав унутарњи немир, у коме се огледала и чежња и радост и нестрпљење, све у један мах, не дадоше му да се на једноме месту скраси. Он отури посао, одмахну руком весело па изиђе из дућана.

Јанићије Бик притегао кајишем о колено једну јеменију и прошива ђонове, а испод очију прати сваки покрет свога мајстора. Па и њему дошло мило, кад виде како му газда певуши једну грчку песмицу и како се час по час осмешкује. А чим мајстор Диша одмахну руком и изиђе из дућана, Јанићију се још више разведри, прихвати газдину песмицу и, онако уз посао, запева гласно и јасно да се по целоме дућану хорило.

Јутро необично пријатно. Читав низ разапетих ћепенака кроз криву и тесну улицу на Зереку и Бит-пазару румени се у јутарњем зраку; па и сав послени свет, који се око ћепенака тамо и амо муваше, чинио се мајстор-Диши, да је баш данас нарочито расположен, чинило му се као да га сваки познаје и честита му на тако красном успеху, што га је јуче на „гледању“ и прстену код своје испрошенице добио. — Иде ситно, у колико му то допушташе његова облина, избегава да се са познатима састане, од стида, да му на улици не честитају; а ако га ко на улици и заустави, он се брзо опрашта и изговара да мора журити, па онда још више ускитни, само да би што пре замакао за сокачић, у коме му станује кум Дума. —

Јанићије већ довршио један посао, па почео да отпасује кајиш с колена, кад у дућан завири Лепосава тетка-Мацина. —

— Шта ћеш? Запита је Јанићије.

— Је ли ту чика-Диша?

— Шта ће ти? —

— Зини, да ти кажем! — одговори Лепосава, па како је дошла ближе Јанићију, ухвати крај од кајиша, који му је још био скопчан око колена, и поче га са смејом вући по дућану.

Јанићије онако на једној нози скакуће за њом и виче да пусти, а она се све више церекала, те га не пусти све докле се Јанићије не саплете и паде потрбушке насред дућана. — У том јој се и кајиш измаче из руку, те кад виде како Јанићије скочи љутито, наже из дућана и кад подобро одмаче застаде и поче му пркосити.

Јанићије жив да се изеде; није пристао да напусти дућан, па да је појури, ни да је опет остави, да му се онако смеје. — Ово девојче, коме је тада могло бити дванаест година, није могло никада да прође с миром, а да га не зачикне на ма који начин.

Али јој ни Јанићије није остајао дужан; толико пута изненада би је дохватио шаком, те је она често више од њега примала, него ли што га је задужила.

Да ли је то била узајамна мржња или несташлук детињи (јер ни Јанићију не беше више од петнаест година), то се не би могло утврдити тако на пречац. Главно је, да су једно другоме вазда пакостили; често би се пута, она рашчупаних коса и плачући а он сав изгребан, вратили са чесме кућама. Али се ни после тога не остављаху на миру, него тражише на ново прилике, да се расправе.

И овога часа Јанићије већ беше одмерио оком даљину, те се реши да, бар за часак, остави дућан на комшијама, а он да тркне за њом, кад га одједаред изненади појава мајстор-Дишина.

Ваљда се Дишин шегрт не би толико забленуо ни пред голом турском сабљом, као овога пута пред појавом мајстор-Дишином. Није то било од каквога страха, већ од оне изненадне промене, што је угледа на целој појави. Сав мајстор Диша изгледао му је чисто као претучен; једва се вукао и стењао, а са лица сливале се крупне грашке зноја, што би за здрава човека било много и на највећој летњој припеци, а камо ли на овако благом пролетњем сунцу.

Бик стао насред дућана, па гледа разрогачено у свога газду.

Мајстор Диша стоји према њему, пипа се по појасу и све хоће нешто да каже своме шегрту, али, кад расклопи уста, грло му се стегне, па ни да прослови. — Јанићију дође тежак овакав положај, па се усуди да запита.

— Газда, да ли да ти донесем хладне воде?

— Нâ! — простења Диша и иза појаса извади један прстен, па га пружи Јанићију.

Јанићије узео прстен и чека, шта ће мајстор Диша наредити, али овај сео на пањ, брише рука-

вом зној и по који пут тако застење, као тешки болесник кад га болови спопадну.

Јанићије види да се нешто страшно десило, па се чисто смрзао, држи прстен у руци, премеће га и загледа и очекује, неће ли му газда казати, где и коме да га однесе.

— Носи! — јекну као иза сна мајстор Диша — Носи, да га не гледам више!

Јанићије се окрете вратима и збуњено застаде на самоме прагу.

— Ето, носим, газда; ама, куда да га носим?

— Њој! Да га њој даш... натраг... То ми не треба... Реци: ево ти! Мајстор Диша неће да зна ни за шта више.

Отрча Јанићије, а Мајстор Диша остаде сам. Тако је неко време ћутао и отирао зној, а мало за тим устаде, с муком се довуче до собичка, који служаше за стовариште еспапа, а у исто време и као ноћиште Јанићијево, па се пружи по миндерлуку и тек сада започе наизменце стењати и уздисати.

Пуче глас по комшилуку, да је Диша вратио прстен. С почетка се и веровало и није; али када тетка Маца, која је тога дана обишла већ неколико породиља, потврди, поче се на све стране нагађати, шта је томе узрок. Разуме се, да је било сијасет прича и узрока; свака жена причала је, како је чула од друге, а уз то је, да би догађај био што потпунији, описивала све појединости које су, како је ко држао страну коме, бацале у тамну сенку час Дишу а час Анастасију Бенџину.

У мало воде већи таласи, у малој чаршији већа узбуна. Срби, познаници Дишини, држе страну своме Србину и бране га, а Грци, пуни једа, што се њихова удовица тако јавно срамоти, вичу на сва уста не само на мајстор-Дишу него и на кир-Думу, што се толико заслепио, те допустио, да се један Србин

увлачи у њихово друштво. Кир-Дума је муке мучио; навукао себи беду на врат, па сада не зна ни како да се брани у махали од својих сународника, ни како да изведе ствар, те да се брука заглади.

Мајстор Диша се затворио у ону малу собицу, па се жив од туда не јавља. Понеки од познаника Срба наврати у дућан, тек колико да из Дишиних уста чује, зашто је вратио прстен; али им Бик увек одговори, да газда није у дућану.

Но докле се, тога дана, међу Србима причало, како је Диши још јутрос нека жена дошанула нешто, те он као махнит одјурио у удовичину кућу и затекао је баш на капиџику, како се са неким човеком прашта, — у грчкој чаршији и ћор-Ахметовој кафани причало се потанко о Дишиноме непоштењу. Кир-Ламбре је испричао, како је мајстор Диша одмах по прстену покушао да остане у удовичиној кући, али му је она одговорила, да то никако не може бити. „Не смо ми — вели — како српско удовица. У нас се знаје за ред, а ни адет нам не је како у вас. Него кад ми бидете муж, онда — друго је“.

Тако је причао Ламбре, но то није све. Један од комшија видео је и нешто више. Око поноћи — прича он — Диша је пробао да отвори капиџик своје прошенице, па када није могао, он нареди Бику, да погне леђа, а он му се попе на леђа, па одатле на зид и таман да ускочи у њезину башчу, опучи му се камен под ногом, те се сроза на улицу и сав изубија. — Можда би он и опет прешао преко зида, ама кира-Анастасија се у томе часу пробуди и поче запомагати за патролу. Мајстор Диша се уплаши од њене вике, те онако подеран и изубијан од пада замаче у сокаче.

— И ето за тај посао, што је она викала на патролу, он је врнуо прстен!

Како је ово казивање било од свих осталих најоблије и најпотпуније, то, за дан два, оно поче

освајати. Велики део чаршије поче гледати на мајстор-Дишу као на једнога сладострасника. А кад једно казивање победи, оно као стрела пролети кроза свет.

Диша је избегавао, да од своје стране даде каквог му драго објашњења, избегавао је чак и прве комшије, само да га когод не би запитао што о томе; и у опште био је збуњен и сав утучен. Од како је вратио прстен, тек од онда осетио је, колико му је тешко, што се све тако десило.

Али како није никуд излазио и сваки разговор о томе избегавао, то он није ни могао знати све оно, што се око његовога имена плело.

Но трећег дана догоди се случај, који му отвори очи и у потпуној наготи показа, какво се мишљење о њему по чаршији проноси. Рано у јутру, пошто је почистио испред дућана, узе Јанићије Бик крчаг и отиде на чесму, да наточи воде. А чесме по Београду, у оно време, биле су као нека врста касине, где се свет састаје, да чује шта има ново или да сам исприча, шта је данас или јуче чуо. Лепе, турске чесме, озидане од тесаног камена, са две и три луле, из којих је избијао као рука снажан млаз бистре и хладне воде, нису никада биле без два три човека или жене, чије се већ давно напуњене тестије под лулама преливају, докле се они живо о овоме или ономе разговарају. А рано јутром и око сунчева смираја чесменски зид и не види се од гомиле прислоњених обрамица, тестија, бакрача и ибрика. Гомиле жена, момака и људи, ко лежећи на меканој трави, ко одупрвши се о своју обрамицу, по цео сат жагоре, расправљају о каквој домаћој или јавној новости, и са тешким срцем дижу на обрамице своје судове и растају се од чесме, тек кад и сами увиде да су се и сувише дуго замајали.

И Јанићије, као и сваки други, грабио је, да што раније дође на чесму, како би што дуже на

њој остао. Али овога пута вратио се необично брзо, и што је главно, врло узбуђен и са једном огреботином испод очију. —

— Ко те огреба, бре? — запита га мајстор Диша, кад га онаквога угледа.

— Тукао сам се, газда.

— С киме, море?

— С оном, тетка-Мацином.

— Зашто, бре?

— Ето ти, газда, шта се на чесми прича. Кад чучнух, да захитим воду, а она ми каже: „Је ли бре, Јанићије, кад те је мајстор Диша погодио за магаре?“ — „Ко је магаре?“ питам ја. — „Ти, ето сви причају, да се мајстор Диша пео на твоја леђа.“

И ту Јанићије исприча мајстору све оно, што се по грчкој махали причало, и како се сав свет на чесми смејао и дирао га за оно. Јанићију је тада прекипело и добро је одаламио Лепосаву, а она, бранећи се, изгребала га по лицу.

Кад чу мајстор Диша, шта се све о њему прича и разноси, чисто се зграну. Очи му се приковаше, па ни да макну са Јанићијевога лица, а у лицу сав пребледео. Да су ма шта друго изнели противу њега, не би га толико запањило као то, да је он, један угледан мајстор у чаршији, могао доћи и на таку мисао, да ноћу ускаче у кућу једне удовице.

Но мајстор Диша није био од оних људи, који, кад сазнаду шта се противу њих говори, пођу у одлучну борбу противу дотичне сплетке. Напротив, и сама помисао, да му ваља ма што предузети, те да се пред светом опере и своје непријатеље изобличи, доводила га је у некакав чудноват страх. Увиђао је свесно, да му ваља што енергичније предузети против клевете; али, ма шта да започне, он ће морати, пре свега, изићи међу људе. А та сама помисао, да се сад, овако оцрњен и смешан, јави у свету, ради своје одбране, страшила га. Кад би мо-

гао да се некуд далеко уклони, или кад би имао какву врачбину, те да се учини невидљивим, кад кроз чаршију пролази, то би му било најмилије. Овако, није му остало ништа друго, него да се преда судбини, па да га она на својим леђима изнесе.

Но ни у удовичиној кући није било друкчије. Кад је Јанићије однео прстен кира-Анастасији и бацио јој га пред ноге, удовица је са страхом погледала у Јанићија; а кад јој је овај казао, да јој то мајстор Диша враћа и да више неће да зна за њу, она је бризнула у плач и стала толико лелекати, да је својим лелеком цео комшилук жена сазвала.

Нико није знао зашто је то мајстор Диша урадио, па ни сама није могла погодити, у толико више, што је прстен тек синоћ добила и што се мајстор Диша с њоме растао чисто тужан и плачан, што не може још који часак остати.

Кад је кир-Ламбре дознао за срамоту, коју је начинио Диша, цикнуо је од љутине и почео корети кир-Думу, што је у опште покушавао да мајстор Дишу уведе у њихово друштво. Тражио је да кир-Дума одмах иде Диши, врати удовичин мираз, а Дишу да туже митрополиту и суду за срамоту, што ју је нанео њиховој штићеници.

Но кир-Дума је био човек од оних разложитих људи, који је ствари одмеравао по неколико пута, и који се није на прву мисао залетао у посао. И сам је био страшно озлојеђен, па, у први мах, подчинио се утицају свога кума и пријатеља; али већ после треће кафе, у кир-Ламбриној кући, одбацио је предлоге Ламбрине, или, боље рећи, одложио је, да се на њих врати као на последње средство, ако не успе да мајстор-Дишу обрлати.

Осрамоћена удовица клела се на све начине пред Думом и Ламбром и њиховим женама, како јој ништа није познато, зашто јој вереник врати прстен, те тако кир-Думи није остало другога пута,

него да се састане са мајстор-Дишом и да од њега самога чује, ради чега је онако поступио.

Трећег дана, по овоме догађају, седео је мајстор Диша у своме дућану сам. Јанићија је отправио у град, да однесе један пар местви[1], а он је искрајао сахтијан, по поруџбинама.

Они који су пре три дана видели мајстор Дишу, сад би се зачудили, шта би од овога човека. Истина, он је још онако био пун и трбушат, али лице му некако смагло, а очи се чисто угасиле и упале у главу. Па онда, он, који је умео од подне до мрака да седи подавитих ногу на своме ћепенку а да се не макне, сада се није могао у дућану ни „черег“ сахата на једноме месту скрасити.

Са враћеним прстеном као да му је отишло на свагда оно спокојство, што га је до сада имао. Није знао, шта му је теже падало: дан или ноћ. Дању би по вас дан одбијао од себе мисли, које га и без његове воље вукоше развалинама порушених идеала; а ноћу, кад заспи, долазила би му лепа удовица на сан, насмејаних очију, са оним младешчићем и у шареним шалварицама, из којих је несташно извиривала мала ножица.

И ноћас је сањао тако, као да јој проба јеменије; она му пружила босу ногу, а он је целу обухватио у једну шаку, па се као луд смеје од задовољства. И она се кикоће; али кад маши очима горе, а то није удовица, већ држи кир-Ламбру за ногу.

Сан као сваки сан; али мајстор Диша не може вас дан да се отресе оног двоструког утиска, што га је те ноћи осећао. Притиснуло му нешто душу,

[1] Местве се праве од врло фине и танке коже; навлаче се преко чарапа, па се тек преко њих спољна обућа навуче. Кад човек хоће у собу, изује на прагу обућу, да застирке не би прљао, па у мествама уђе у собу.

па никако да слегне од туда, него га само гуши и гони, да од времена на време дубоко уздахне, или тешко, као боник, застење.

У таквоме стању затекао га је у дућану кир-Дума. Диша чисто претрну, кад угледа танку и мало повијену фигуру кир-Думину, у ћурчету и антерији и са дугачким бројаницама у левој руци. Знао је он, чега се ова посета тицала, па се већ потпуно збунио, шта да каже и како да оправда своју наглост.

А осем тога, ова посета имала је у његовим очима решавајући тренутак. И ако је он удовици вратио прстен, мираз је био још у његовим рукама, те тако му се чинило, као да га још нека веза чврсто држи за ону, коју је тако брзо напустио. Сад ће кир-Дума затражити мираз, а он му га мора вратити, те на тај начин прекинути и последњи кончић, који га је опомињао на један леп сан, што га је са чежњом већ три године сањао.

— Калос мерос, кир-Диса! — рече Дума улазећи у дућан и дотакнув се руком чела.

— Бог добро дао! — одговори Диша, а немаче се са свога места.

— Еле, ви тако? — започе кир-Дума, а не седа, него пребраја зрна на бројаницама и пажљиво гледа у очи Дишине.

— Шта: тако? — пита Диша, а очију не подиже, само да се не сусретне са оним погледом, што се упиљио у њега.

— Како: шта? — Ми на вас као на едног честитог мајстора сас леб, а ви на нас сас поган! — Засто уцвелисте оно сирота удовица, засто јој без ноз исцупасте дусу?

— Зашто? — За оно... за...

— Е па сто не казете? — утаче се кир-Дума. — Ето, ја сам досао као еден пријатељ, да ме научите, те да и ја разбирам, засто вратисте прстен?

Али мајстор Диша ни сада не одговори. Ова брза питања, што их је кир-Дума тако одлучно и оштро излагао, сплетоше га за часак.

— Ето, видите? — продужи Дума, кад опази како се мајстор Диша сплео. — Кој вас највише помаже него грцко чаршија; кој вам је мустерија, него Грци, а то све из еден љубов на вас због засто сте као од грцка мајка родени. И рекосмо да вас женимо на грцко невеста, на кир-Бенцина удовица, па да постанете сретно човек; а ви, ето каква срамота на грцко образ метнусте!

— Фала, кир-Думо, на љубави и муштеријама, ама како да се оженим удовицом, која у поноћ стоји на капицику као фудул-Стаменка.

— Молићемо, есте ли је видели?

— Нисам; али причају тако.

— А, тако: причају! — учини кир-Дума и сажаљиво поче климати главом и гледати у Дишу. — А ви верујете што се по свет прича?

— Не прича то један; то причају многи који су видели.

— А, е ли ко видео, када сте ви хтели да прескочите код удовице преко зид и кад вам је шегрт подметнуо леђа, да се попнете?

— То није истина! — узвикну мајстор Диша и сав се зацрвене од стида.

— А, не је истина; саг, не је истина за ваше што се прича, ха! — А е ли истина да сте пали са зид и да вас је патрола јурила, а ви побегли?

— Није истина, то лаже свет! Куд ја...

— А: куд ви! Еле, кад се несто за другога лаје по овај свет, онда је истина; а кад се казује за вас, не је истина? — Тако ли је?

— Ама кир-Дума, куд ја да скачем преко зида; зар у ове године и овако...

— Како велите?...

— Ето, овако... — И ту газда Диша погледа на своје темељито тело.

— Ама, свет каже; комшије на кира-Анастасију казују; хајде на чаршија, да чујите.

И збиља, мајстор Диша и сам поче увиђати, како често ни труни истине нема у ономе што свет говори. Очигледан пример за потврду овога био је он сам. И њему дође тешко, што је на прво потказивање из комшилука поверовао; и тако једноме кир-Думи и кир-Ламбри одрекао у неку руку свако уважење и поштовање.

Тако је овога часа, докле је кир-Дума говорио, мајстор-Диша размишљавао. Па ипак, поред свега тога, што га је ова мисао све већма освајала и пред очи му изводила кира-Анастасију у оној јасној и милој светлости, у каквој му је трептала до пре неки дан, он опет није могао да се потпуно отресе жаоке, која је већ пецнула заљубљено срце његово. Грашке зноја, што су му избијале по челу, показивале су, у томе часу, сву душевну борбу његову.

— Јазук, кир-Диса, јазук! — продужује кир Дума. — Кира-Анастасија ћемо ми удати за Грка; ама вас жалимо: лепе паре губите, мустерије ће изгубите и цела чаршија ће да каже: јазук на мајстор-Диса! — А како смо вас волели, као да сте из сама Елада, као да не сте из пожаревацко!

И у такоме правцу говорио је кир-Дума још дуго и дуго. На све могуће начине он му је показивао, како са овом срамотом, што је нанесе кира-Анастасији, не само да је изгубио код трговачкога света свако уважење, него ће и материјално самога себе упропастити. Нико од Грка и Цинцара, а они су му били најобилније муштерије, неће завирити више у његов дућан, те тако ће, мало по мало, вратити се на оно, што је био пре десетак и више година: постаће сиромашни крпа, неугледан човек.

Оваква перспектива, како ју је кир-Дума живо

сликао пред очима мајстор-Дишиним, није остала без свога утицаја на и онако пољуљано уверење његово. У самој ствари то, чиме је кир-Дума кроз пријатељске савете претио, могло се врло лако и обистинити; грчко-цинцарска чаршија, у то време, држала се сложно и, где год су њезине устабаше прегле, чаршија је за њима, као један човек, ишла.

Али мајстор-Диша; поред свега тога, што је и сам почео увиђати, како је пренаглио, кад је прстен вратио само зато, што му је некаква комшиница зуцнула једну пакосну сплетку, и поред свега тога, што му никако у рачун није ишло, да изгуби пријатељство два тако угледна Грка а с њима и све грко-цинцарске муштерије, ипак је видео јасно, да је кир-Думи и његовима јако стало до тога, да баш он узме кира-Анастасију, те да се тако опере она срамота са грчкога имена, коју је Диша, својим неразложним враћањем прстена, набацао.

А када га већ и срце и разум гонише, да се осврне на тако убедљиве разлоге кир-Думине, њему дође на ум, да још један покушај изврши, па ако успе, онда да не изгледа џабе, што је прстен враћао.

— Тако је, кир-Дума. Ја и сам верујем, да је комшилук измислио и за кира-Анастасију оно, као што је измислио и за мене ово, што се сада по чаршији говори. Ама нисам ја баш за то само прстен вратио. Ето... и сам видиш и чујеш... Цела чаршија говори за покојног кир-Бенџу и поштује га; па и ја, ето, што га поштујем као и тебе и кир-Ламбру, хоћу да те послушам.

— Златна уста, мудра реч! — уситни кир-Дума и потапша Дишу. — Ела, само ви говорите; знао сам ја да кир-Диса не је човек без памету. Еле, засто сте јосте вратили прстен?

— Па... ето, радња је, посао се прави; а ја би хтео кира-Анастасијине паре да уложим у еспап....

— Е, кој вам па за то смета? — Чија жена

онога и пари. Жена је како едно слушкиња на свој човек, а ти си њен господар. — Пари су твоје.

— Јесте, моје; ама мени се све чини, да сам баш од тебе чуо, да она носи четири хиљаде...

— Не је четири, џанум! Три хиљади и пет стотине гроси.

— Четири хиљаде!

— Елем, ви тразите осте 500 гроси? Толко неје оставио кир-Бенџо; ама да видите колико вас постујемо, ја ћу вам позајмим из еснафска каса пет стотин гроси за четири године без фајду.

Мајстор-Диша је био потпуно задовољан. Баш да и није кир-Дума пристао, он би се ипак вратио својој вереници; јер оно, што већ једаред очима омили, то се више од срца не очупа.

Сутра дан су кира-Думиница и Ламбриница, у пратњи својих мужева и младожење, који се враћао својој напуштеној вереници као блудни син из Библије своме оцу, ушли свечано у кућу лепе удовице, што је овеселило срце удовичино а јако ожалостило зле језике комшијске, који беху занемели, кад угледаше како им је сплетка краткога века била.

*

Шта је мајстор-Дишу нагонило, да онако нагло врати прстен, то је он тек из далека напоменуо Думи, кад је споменуо како удовица у поноћи стоји на капиџику као фудул-Стаменка. Међутим, баш ова фудул-Стаменка, удовица, за којом је ишао зао глас да је завадила две најбоље комшије: Митра и Станка, и изнела је ову сплетку и покушала да њоме поквари сватове кира-Анастасије. — Мајстор Диша је ову сплетку у потпуности њеној поверио тек кира-Думиници. Некако му је лакше било, да исприча све њојзи него ли њеноме мужу, према коме је осећао велики решпект. — Тако је он причао њојзи, како га је, сутра дан по прстену, нашла

фудул-Стаменка, честитала му и „као сестра“ саветовала, да што пре свршава сватове, докле му невеста није „отишла у буџак“.

Сад ни кира-Думиници ни кира-Анастасији па ни осталима није остало нејасно, чега ради је фудул-Стаменка оваку сплетку смислила. У то доба њено Канче навршило је већ петнаесту годину, а мајстор-Диша је добар газда и човек „тихе нарави“, па, као вели, ако овде раскварим сватове, лако ћу после удесити, да му омилим моје Канче.

Сад је и самоме мајстор-Диши било чудно, како је могао тако лаковерно поверовати једној жени, која је потпуно праведно заслужила онај надимак што га носи, — па се од самога себе стидео. Али лепа удовица опростила му је, а дан сватова ближио се као на крилима, те је младожења у брзо заборавио на ону немилу епизоду, ради које три ноћи није спавао.

И тетка Маца, као прва комшиница мајстор-Дишина, а и као добра познаница кира-Анастасијина, примила се, да у младожењиној кући дочекује госте. Диша није имао никога свога, те му је тетка Маца сада замењивала мајку или бар старију сестру. Бик и Лепосава начинили примирје и заједно трче то амо то тамо, куда их мајстор Диша и тетка Маца шаљу; али, ипак, Бик не може да одоли срцу, а да је, бар узгред, кад поред ње протрчи, не чупне за курјуке или не повуче за шалваре, тек колико да јој напакости.

Ма да је кира-Анастасија, из обзира према покојном Кир-Бенци, који се за живота збринуо, да му удовица не остане на сокаку, желела, да јој свадба не буде велика, њени стараоци, кир-Дума и Ламбре, све су учинили, да свадба буде што већа. Мало је који Грк или Цинцарин од бољега угледа изостао а да није присуствовао макар у цркви при венчавању младенаца. Да је Диша био потпуно збуњен

од толике пажње а у дубини душе ликовао, што му се давнашњи сан испунио, о томе и да не говоримо.

Дан јасан и пун пролетњега мириса. Дума и Ламбре, који су овог дана управљали целим весељем, наредили, да се софре поставе у башти под оним густим дрвећем, које не да сунцу на земљу. Кира-Мана, кума-Думиница и остале жене, све по избор Гркиње и Цинцарке, расположиле се, па, кад не играју у колу, седе око пуних софра̑ и ударајући дланом о длан певају оне мелодичне грчке песмице, или одушевљено прате извијање гипких чочека, који према њима, уз пратњу циганских дефова и песме женскога хора, играју.

Ламбре и Дума чисто помахнитали, заборавили на уважење, па први у колу, први у песми. Кира-Анастисија међу кумама смерна и стидна, као што то приличи невести, а кир-Диша између кумова двори и додаје час овамо час онамо, што ко нареди.

Весеље махнито. Јанићије Бик зачинио песмом и шалом. Овога дана постао је он љубимцем кир-Думе и Ламбре. Али круна свега била је његова вештина, да пробије врата — главом. Залети се, подвије главом као јунац, кад закопа земљу рогом, па тек теменом о затворена врата. Врата прснуше, а глави ништа. А увек, кад подвије врат и полети, му̑кне тако, да вам се чини то бик муче.

Кир-Ламбре и сви остали одушевљени Биковом вештином, само што га у недра не мећу. Дума светује Дишу, да га „извади“ за калфу, а Диша обећава све, али, разуме се, тек колико да се не замери званицама; иначе, мисли, да чапкуна пропусти добро кроз шаке, за оно што му је разбио врата.

— Можеш ти то, брајко, пробати на Думиним вратима а не на мојим! — мисли срдито у себи, а гласно се смеје и повлађује гостима, као да је и њему, Бог зна како, мило, што му је шегрт врата пробио.

Но то је само тренутно расположење Дишино; после пола часа, када је Ламбре позвао младу у коло и почео с њоме играти, кира-Мана и Думиница увукоше и младожењу, узеше га међу се, те Диша заборави и на своја разбијена врата и на оно што је шегрту спремао.

Али судбина, која се тога дана наднела над вратом Јанићију, није га мимоишла. Све до првога сахата пред акшам Јанићије је забављао госте час песмом, час мукањем и другим лакрдијама; где га нису оставили, тамо би изникао међу сватовима, провлачио се са Мацином Лепосавом кроз коло, вијали једно другога, док тек Лепосава у један час отрча мутваку и прстом позва Јанићија. Нешто му је журно говорила, а он је прво са неверицом слушао, а после, поче од времена на време да баца око на кир-Ламбру, који је сад узео од чочека деф и стао пред невесту и жене около њих, па, докле чочеци певаху, он је у деф ударао.

Од тога часа преста Јанићије са својим шалама. Заћута се и нешто дубоко замисли, па тек по који пут ако обиђе сватове.

У један тренутак, кад се мајстор-Диша мало одмаче од сватова, Јанићије, који је стојао код мутвака, позва га полугласно:

— Газда!

— Шта је? — запита Диша и дође мутваку.

— Може ли да се поквари свадба?

— Како да се поквари, чапкуне, бре?

— Па тако, пре ђердека (ложнице)... знаш... пре, кад оно... — муца Бик збуњено и чеше се за врат.

— А, ту ли те сврби, магаре! — подвикну Диша, коме оваква „интимна“ питања од једног шегрта беху зазорна, а уз то се сети оних разбијених врата, те га одалами шаком за врат, да је Бик одлетео неколико корачаји.

— То ли се газда пита, пезевенк, бре!

Јанићије немаде кад да се објашњава више, већ штуче међу сватове.

А ко зна, не би ли боље било, да је мајстор Диша прво саслушао свога шегрта, па тек онда да га дарује. — Но судбина је ваљда тако хтела, да Јанићије добије ону ћушку и да Диша не сазна за оно, што му Јанићије хтеде казати.

2.

Женидба са лепом Гркињом начинила је потпун прелом у животу кир-Дишином. Све се то опажало и у дућану и на самоме мајстор-Диши. Дућан је проширио, женин мираз са оних 500 гроша, што му је кум-Дума дао од еснафских пара, уложио у еспап и довео још два шегрта. А њега самога, за ову годину дана, кира-Анастасија потпуно усавршила у грчкоме и цинцарском језику, тако, да више ни у кући ни у чаршији није говорио друкчије већ грчки или цинцарски. А када је већ морао да проговори српски са муштеријама, који нису знали ни бекнути језиком на коме је Периклес усхићавао древну Јеладу, он је тек онда окретао српски, али тако, да се очито опажало, како с тешком муком изговара поједине речи некадањег матерњег језика.

Једном речи, постао је прави Грк; а да му се простота не би у очи подсмевала и подмигивала, што се толико повео за женом, он се сасвим отпадио и од оног малога броја српских познаника, са којима је до своје женидбе какве такве везе одржавао.

И кира-Анастасија могла је рећи, да јој је овај живот много угоднији од трогодишњега удовишта. До душе, од дана њезине удаје престало је оно пријатно убацивање разноврсних артикала од свих

еснафа, које је сваке ноћи од некуда падало у њезину башту као мана у пустињи; али за то добила је много више с друге стране. Није више морала живети онако повучено и зазирати од најмањега шушња. Некадање пријатељице и познанице, које су јој за време удовиштва с тешком муком прелазиле преко прага и ревносно бацале сумњиве погледе на онај младешчић и свеже лице, озарено очима, које су се и кроз најтужније сузе пркосно смешиле, — сад су је редовно посећивале и она њима одлазила на посело, баш као што је радила и за живота покојнога кир-Бенџе. Кира-Думиница је свакога јутра, када им мужеви оду у дућан, или прелазила кроз баштенски капиџик њојзи или ова кира-Думиници на кафу и разговор. — И кира-Мана и све остале жене вратише јој на ново старо пријатељство, за киме је сирота кира-Анастасија, као удовица, тако жељно чезнула.

Али ма да је кир-Диша био задовољан својим успехом и свом силом прегнуо да утростручи свој капитал, те да се и у томе изједначи са кума-Думом, ипак је један, до душе не баш толико тежак облак, али тек један облачак, лебдео над његовом душом. И што је дубље залазио у другу годину брачнога живота, тај је облачак постајао све гушћи, те би, по који пут, бацио тамну сенку на кир-Дишино спокојство.

— Кад се жениш, треба да знаш зашто се жениш; а када течеш, за кога течеш! —суздахнуо би кир-Диша, нарочито онда, када се у своме дућану усами и погледа, како му удвостручена радња нагло цвета.

— Зашто сам се оженио, то знам; али за кога течем, ето, то је оно што не знам; — одговарао је самоме себи. А докле је тако размишљао и брижно погледао у „бешчедну“ будућност, кира-Анастасија ни слутила није о томе, шта њезинога кир-Дису

мучи, па се, ваљда зато, није ни паштила да разгони онај облачак, што им се над пролећем брачнога живота надноси.

А како који дан, кир-Диша је све жудније погледао у насмејане очи своје жене, очекујући да му оне прве објаве оно, чему је жудео. Чекао је неуморно пуну годину и по, па кад опази да му од празнога чекања нема ништа, он се одлучи на последње средство. — Неколико недеља већ, како је дошао из Меке неки постарији дервиш и настанио се у Дервишани испод Синџир-џамије. О овоме дервишу причало се по турским махалама, а од туда и по целоме хришћанлуку београдскоме, да је то свети човек, да односи болести и недуге као руком, и само што мртве из гроба не буди. Свет је толико нагртао њему, да им даде какав запис или амајлију која чува од урока или какве му драго несреће, да је свети човек морао узети у помоћ још једнога младога дервиша, који му је у лечењу био десна рука.

Око текије, у којој се свети човек молио Богу и мучио своје тело шибањем, забадањем ножева у бутину и мишице, тискале су се жене, било саме било са болесном дечицом, а и по који човек, коме ниједна биљара ни гатара није могла наћи лека нити му означити болест од које болује. — Но међу свима највиша их је било жена нероткиња, којима су већ дотужали прекори и искосо погледање њихових мужева.

Кир-Диша је већ неколико пута прошао онуда, али кад год би угледао текију, опседнуту оноликим светом, он је грабио даље. Срамота га је било, да се умеша у ту гомилу, јер му се чинило, да ће му сваки погодити чега ради долази.

Али једнога дана, када је светина одујмила, он се одлучи, по што по то, да оде. Пред текијом није било никога а у самој текији затече дервиша, огрнута вучјом кожом, са топузом о бедрима и не-

колико ножева, оштрих с обе стране, којима се, при општој дервишкој молитви, уз махнито хуктање, прогањање злих духова и призивање Алаховог имена, по телу бô.

Раздрљених груди и голих руку, дервиш, чије је лице све у браду зарасло и под високом купастом капом, око које се омотавала чалма зелене емир-боје (знак да води порекло од самога Мухамеда), седео је на једној међедини, чѐло дугачког мртвачкога сандука и привијао десну мишицу, коју је на два места ножем пробô. Према њему чучнула некаква жена и држи на крилу болесно дете.

— Тако да радиш, снахо — говорио је дервиш овој жени — овај запис, што ти га дадох, да метнеш пред зору у нову зелену чинију; пре зоре да захватиш воде са три извора; а кад се будеш враћала дома, никако да се не обазреш за собом, а све до куће да говориш: „Здравље пред кућу, болест из кућу". А кад дођеш кући, прво да потражиш зелену жабу, па ту жабу да ти дете три пута обзине, а ти три пута да викнеш: „Његова болест на тебе, твоје здравље на њега". Онда жабу да бациш на кров, а дете да умијеш и запојиш из те чиније оном водом, три пута. — Тако да радиш, снахо, па ће ти дете за три пута три дана оздравити.

— А од чега му је то, по Богу да си ми отац?

— Ех, од чега? — проговори дервиш и погладѝ замишљено замршену дугу браду. — Сви сте ви, ђаури, једна нечиста вера! Имаш ли комшику која нема деце?

— Имам, како да немам; па још три.

— Е, једна му је набацала!

— А која ли то? — запита брижно жена, а очи јој крвнички севнуше на помисао, да се ма са којом од њих разрачуна.

— Она, која те прво данас запита: Како ти је детету?

— Леле, што ћу да јој се наплатим, само док је познам.

— Немој, снахо; него кад те тако запита, ти да јој кажеш: „Добро је, шућур Богу!“ — а полако да кажеш: „Сȏ ти у очи, а болест у ложичице“, и три пута да хукнеш за њоме.

Жена спусти пред ноге дервишеве четири „карантина“[1] и сва срећна, што је нашла лека детету, прође поред кир-Дише и не погледавши га.

Кир-Диша поздрави дервиша по турском адету и седе на једну асуру према њему.

— Болан ли си?

— Нисам болан у снази, ама ми душа болује.

— Зашто, џанум?

— Деце немам, свети човече; желим децу, ама ето већ друга година, а она и не мисли!

— Пеки, пеки, не је тешка работа! — прекиде га дервиш — До године, кад дођем, ти да ме дочекаш са пешкешом, а ја да ти сада дам четири записа. И то овако да радиш. У ноћ, кад буде младина, жену да изведеш у бакчу; тамо да је скинеш, ама нагу, ни папуче да нема на ноге. Е, па онда сас њу три пута да обиђеш бакчу. Први пут како обиђеш, овај запис да прилепиш на њојзина недра, ама под само грло; други пут, овај запис на чело; трећи пут, овај запис на-по-за леђа. Е, кад све тако урадиш, ти да гу одведеш у ђердек и тамо овај четврти запис да спустиш у чашку ракије, па половину да попијеш ти, а ону другу да попије она. — Оно, што јој не да да рађа, младина ће да скине с ње, а од овога записа, родиће ти мушко.

Дервиш узе испод јастука неке хартијице, изабра између њих четири записа, па их пружи кир-Диши.

— Колико коштају?

[1] „Карантин“ био је новац од бакра у вредности 10 пара.

— Грош од запис.

Диша извади кесу за појасом, одмота је и метну пред светога човека четири гроша; поздрави га, а дервиш, коме је онај млађи припаљивао наргиле, само трепну очима у знак опраштања и поче немарно пуштати густе хладне димове.

Тако је кир-Диша покушао да употреби и ово последње средство, те да осигура потомство своме имену. Да ће младина скинути са кира-Анастасије уроке, који јој сметају да га начини оцем, о томе кир-Диша није ни мало сумњао. Зар је једна жена била, којој су записи побожних дервиша помогли! Ето му и куме, кир-Думинице. Пуних једанаест година није имала деце; и шта све није кир-Дума чинио, само да до једнога наследника дође, па ништа. Обишли све гатаре; за једанаест година попила је она бар три ливаде свакојаких трава, а он, пуних једанаест година, није изоставио ни јутрењу ни вечерњу; па је прве године обећавао Богу пет ока чистога воска, и сваке је године повишавао обећање, докле га није попео до целога товара; али сва хасна, што је од молепствија и обећања имао, била је у томе, што се кира-Думиница, од године до године, све јаче гојила. — А једанаесте године једна комшиница Туркиња даде јој свој запис, који је од неког дервиша добила, а који јој је помогао, те ти она тај запис метну у недра, носила га под пасом четири месеца и — то јој поможе. Сада кир-Дума има сина од седамнаест година, у лицу сушти отац а по нарави иста мајка.

То му је све било већ одавна познато; није једаред само кира-Думиница све ово приповедала, када су одлазили једно другоме на ручак или вечеру. Али једно га је, у овај пар, мучило; како да помене кира-Анастасији, шта све треба да уради, и хоће ли она на то пристати.

Зебња му је била оправдана. Кира-Анастасија

удари у свој неуздржани смех, кад зачу шта јој муж захтева.

— Ја да си гола бакчу обилазим? — Ич, не бива!

— Зашто: не бива?

— Мори, ни у хамам без пестемаљ не ходим! Срам ме фаћа! — одговори Анастасија одлучно.

— Ама, нико те не види.

— А месец, а звезде? — Зар нема нешто живо што гледа? Ето, ако комшија спава, није ли будно комшиско, маче? И то је живо, и то си има очи, Дисо, бре!

Кира-Анастасија погледа искоса на темељиту фигуру свога мужа и на ново прште у смеј. Сигурно је замишљала, како би то изгледало, кад би она, у онаком положају, обилазила по месечини око башче, кир-Диша потпуно одевен пратио је у стопу, а од туда, преко баштенскога зида, сву ову „литију" посматрала која од комшиница.

Но кир-Диша се није дао онако збунити њезиним смехом. Оно што је већ једном увртео у главу, то се није могло избити од туда ничим па ни њезиним смехом ни разлозима, без којих свакако ни кира-Анастасија не беше. Овога пута престао је да се са њоме прегони; до младине има још девет дана, а то ће му бити довољно времена да је обрлати.

Кира-Анастасија опет сасвим инако. Да зажали за породом што га нема, то јој ни на крај памети није долазило. Напротив, њој је било врло пријатно што је судбина поштедела од једне сувишне бриге без које се може бити. А да би се пред Дишом и својом савести оправдала, увек је износила оне најцрње могућности које многе родитеље од деце и због деце сналазе.

Но, ма колико јасно и убедљиво да беше њезино осликавање злих страна и тегоба што их ро-

дитељска срца подносе, то јој ипак није помогло. Кир-Диша је упорно тражио наследника, те кира-Анастасија немаде куд, но да се покори жељи свога мужа. Али пре него што је пристала, отишла је кума-Думиници и кира-Мани, да им се на Дишино тврдоглавство пожали.

Али уместо да јој оне помогну и утичу на Дишу, да се махне дервишких записа, обе, као из једнога грла, салетеше је, да послуша.

— Грехота, џанум, да оставиш као девојче! Бог је наредио на жена, да не једе џабе лебац, — вели кира-Мана.

— Ето, ја — утаче се кира-Думиница — шта све не сам радила да родим! Радос је то, кума-Анастасија, и радос и една сладос! Ено, мој Алкибијадес! Клефта, право клефта; патриот како Рига от Фера! Још је дете, ама за гол сабља да уфати; клефти да води, што је у срце!

— А деце не је никад доста! То због старос викам. Синови, па ће да те прифате; и па зетови, из једно поштовање што си родила тако добра ћерка.

— Ти да ћутиш, кира-Мана! — осече се Анастасија нестрпељиво.

— Зашто, море?

— Ете, зато, што мене караш, а сама нећеш да узмеш запис! Зашто не узмеш? Куде су ти деца, па теби?

— Нећe Ламбре! Он како и ти, ич се не разбира за децу. Кад не даде Бог по христијански закон — вели — не искам ни по псешки. Ја сам му зборила, ама он каже: Дервишин је погана вера, а од поган закон не искам деца..

Тако је кира-Мана бранећи себе и нехотице дала Анастасији један разлог више, да се одупре кир-Дишином наваљивању. — Кад не може по христијански, нећу ни по псешки. Турска вера — погана вера; а што се од те вере добије, то је погано

Поткрепљена тако снажним разлогом, дочекала је кир-Дишу на ручак, тврдо уверена, да ће га потпуно саломити. Али се преварила. Кир-Диша је овога пута одлучио, да остане чврст и непомичан као стена, па је тако и урадио. Кира-Анастасија, навикнута да, на крају крајева, увек онако буде како се то њој свиди, сад чисто није могла да позна свога супруга. Он се није обазирао ни на њезине оштре изразе, ни на њезине молбе, па чак ни на онај младешчић и несташно скакутање око пространога обима, који је кир-Дишина запремина у соби захватала. – Једино какав непредвиђени случај, који не би зависио ни од Дишине воље, ако би је спасао. А тако се баш и десило.

Кир-Диша је имао у Пожаревцу једног стрица, коме под старост помреше деца и жена, те тако остаде самохран без игде икога. Пуних петнаест година није се мајстор Диша виђао са својим стрицем, нити је икада што о њему говорио. Када се женио, није нарочито хтео да га позове у сватове; чинило му се да би га појава овога простака понизила у очима Ламбриним, Думиним и осталих нових пријатеља. Но стриц и ако није био позван у сватове, кад је чуо да му се синовац оженио, а како је био самохран, одлучи, да се досели у Београд, те да последње дане живота проведе код свога синовца и снахе. До душе, није му најпријатније било, што му се синовац оженио Гркињом, па још удовицом, код толиких српских девојака. Али кад већ није друкчије било, он се помири са тим гласом и пође у Београд, прво да се упозна са снахом, па после и да се сасвим настани.

Али кир-Диша и његова жена примише стрица тако хладно и без икаквога обзира, да је старац одмах опазио, како ће боље бити, да што пре оде у свој Пожаревац и да више никада не помишља

на синовца, који се на све начине трудио, да му покаже, како он неће да зна ни за какав род.

Сад му је тај стриц умро, па како није оставио никаквог завештања, ни ближих сродника, то је кир-Диша постао наследник целе имаовине покојникове. Један трговац из Пожаревца, Јанко папуџија, који је од кир-Дише куповао сахтијан, јави му о стричевој смрти и саветова, да што пре дође, те да прими наслеђе.

— Ти да пожуриш; немој да оклеваш, јер знаш какви су српски судови — говорио је Ламбре Диши, када је за ту новост дознао. Каже се: суд; ама кој држи тај суд? Има ги који не су ни род, ни коска од твоја коска, а искају исе да ги даш. Српски судови кесе секу. Него, сас Божја воља, сутра да си кренеш; до Дубравица на каик, а за тим кола ће да нађеш.

И тако кира-Анастасији поможе овај случај да на њеној остане. Весела, што је тако испало, кира-Анастасија спрема све што кир-Диши треба на путу, смеје се, зачикује га, пева по кући, како одавна није запевала. Сутра дан испрати мужа до капиџика, пољуби га у руку, а он њу у чело, и ту остаде, гледајући за њим, докле није замакао за први угао. Ламбре га испратио до обале, и тек када се каик одби низ воду и изгуби иза градских бедема, он се врати натраг, сврати прво у Дишин дућан, да обиђе момке, колико да виде, како нису остали без икакве контроле, а од туда наврати и код Дишине куће, да обиђе и извести кира-Анастасију, како јој је супруг већ отпутовао.

Јанићија Бика, и ако није још био произведен за калфу, оба су шегрта ипак сматрали као свога старешину. Мајстор Диша му је пред шегртима наредио, да пази на радњу и што чешће у дану тркне до куће, те да се кира-Анастасији нађе, ако јој што затреба.

И то је Јанићије Бик тако савесно вршио, да му ни највећа цепидлака, која тражи у јајету длаку, не би имала шта замерити. Чим је видио кир-Ламбру, како се упутио кући његовог мајстора, послао је шегрта и наредио му, да се у мутваку нађе и да остане тамо, све докле кир-Ламбра из куће не оде.

— Не треба — вели — да мајсторица остане сама без послуге, кад јој гости долазе.

Од кир-Дишиног одласка прошло је већ неколико дана. У радњи је ишло као по зејтину. Али код Јанићија се опажала нека промена; уозбиљио се, не пева више, као што је то увек уз посао радио, не зачикује мимопролазеће и врло често устаје са троножице, тркне некуда, па се тек после извесног времена врати, ако је могућно још замишљенији него што је из дућана изашао. Нарочито се мрштио, кад би у дућан ушао кир-Ламбре, да види шта раде и да му обрати пажњу, да не оставља дућан на шегртима, но да ту седи, докле год не буде време да се ћепенци затварају.

Још од кир-Дишиних сватова Јанићије је намрзао на првога пријатеља газдинога и када год га је видео у дућану, увек је окретао очи и избегавао да га погледа.

— Због њега сам ја појео врућ шамар; али ће ми га, мајци, кад тад платити! — издаде се једаред пред шегртима, кад Ламбре изиђе из дућана.

Једнога дана по ручку пошао Јанићије Ламбриној кући и носи кира-Мани сахан кадаифа од кира-Анастасије. Газдарица му наредила, да то однесе и да је поздрави, да не иде никуда из куће, јер ће јој она доћи на посело, чим припека мало ублажи.

А да̀н је био врло врео, сунце је прижижало озго, а над земљом, нарочито око чешме, где је било увек по мало блата, игрукала је провидна јара, да очи заслепи.

Јанићије ступи у хладовиту авлију, пуну османлука и зеленила, иза кога је у дубини извиривала бела кућица са доксатом и као смиље жутом надстрешницом. Ћира-Мана је баш силазила с доксата и, кад угледа Јанићија, како јој долази, стушти обрве, а из очију само што не севнуше муње.

— Ста искас ти овде? — викну му још из далека.

— Поздравила те моја газдарица..... започе Јанићије.

— Крси глава одавде, куче едно! А на кира-Анастасија поздрави се, да тој кадаиф једе сас кога је јела и до саг!....

Јанићије зинуо на овакав дочек; избечио очи, па како је обема рукама пружио сахан, да јој га да̂, тако је као окамењен и остао.

— Ама, кира-Мана, шта то говориш? Са киме га је она јела до сада?

— Санким не знас, пезевенк-башо? Еле, за тој ли те је твој мајстор оставио? Тако ли му чуваше кућу, а бре?

Јанићију се свет обрте, кад чу каквим га именом назва.

— Ко је пезевенк-баша?!

— Ти!

— Ја?

— Него је мозе бити мој деда!? Белћим ћу ја да једем њен кадаиф, отров да је изеде, ороспија једна!

Јанићије не чу ништа више. Некакве, час зелене час као ватра светле пеге разлетеше му се око очију; смрачи му се, и он тресну сахан са кадаифом пред ноге кира-Манине, па као смушен полете капиџику и нестаде га на улици.

И тако, оно, у што је Јанићије одавна сумњао и пажљиво мотрио, али што није могао да лако утврди, поста му сада потпуно јасно. Кира-Мана је

за цело знала нешто више, него ли што је он могао и помислити, када је почела тако говорити о пријатељици, од које се после сватова није никако одвајала.

Она мржња на Ламбру, због кога се о сватовима онако рђаво провео, дохватила га сада, па га чисто гура напред кроз тесну и кривудаву улицу. Није знао ни сам, кад је пре стигао пред капиџик мајсторове куће. Покуша да уђе, али капиџик беше изнутра затворен. Јанићија не збуни ово, он прескочи преко зида и лагано, као мачка кад вреба, довуче се између дрвета и густога османлука самоме доксату, из кога се одмах у собу улазило.

На собњем прагу опази и пар мушких јеменија са подвијених врхом и ружом од сахтијана на врху. Ослушну, али из собе ништа није чуо осем дубокога хркања нечијег. Он нечујно ошкрину врата, провуче главу и загледа унутра. На миндерлуку је спавао кир-Ламбре, а спавао је тако тврдо, да није ни осетио, када се Јанићије привуче и лагано покупи ћурче, антерију и чампаре, што их је кир-Ламбре, ваљда због силне жеге, свукао и на под бацио.

Таман све то покупио и пошао, да се неопажено извуче из собе, када се у тај час указа на прагу кира-Анастасија са џезвом кафе и два филџана. И она је била нешто мало раскомоћена, без јелечета око снаге и бошче око шалвара.

Није могућно описати ни изненађење кира-Анастасијино ни забуну Јанићијеву. Кира-Анастасија за цело не би јаче вриснула, да јој се наместо његово јавио у соби пок. кир-Бенџо; филџани и џезва с кафом слетеше са послужавника и просуше се по поду, застртом шареним ћилимом.

Овај врисак trже иза сна кир-Ламбру. Онако бунован, зинуо и он, бечи очи, али никако не може да се разабере, где је и шта се то око њега догађа.

Заборавио где је, па премислио да му се лопови увукли у кућу, те у мало што не поче да виче за помоћ.

Јанићије се у томе часу користи забуном, штуче кроз врата и истрча на улицу.

Анастасија и Ламбре осташе једно спрам другога запањени и обоје, као крпа, бледи. Она укочила поглед у престрављено и потпуно збуњено лице Ламбрино, руке јој клонуле а у недрима од страха тако силно бије, да јој је кошуља од танке ћерћелије, кроз коју су руделе једре контуре, одскакала на грудима. А он, тако исто усплахирен, изгубио сву моћ мишљења, блене у кира-Анастасију питајућим погледом, као да је овога часа некакво привиђење пролетело крај њега.

— А сад? — промуца кира-Анастасија и плашљиво га погледа.

Кир-Ламбре не одговори ни речи. Помисао, да је затечен у оваквоме стању у туђој кући, обузела му је сва остала чула, да није ништа чуо шта га она пита; а онај бесмислени поглед, који се уковао за врата, куда је Јанићије отишао, тешко да је и опажао, да пред њим стоји престрављена Анастасија.

Анастасија гледајући у запрепашћено Ламбрино лице, почела је осећати инстиктивно да јој од туда нема помоћи, паде на миндерлук, зарони лице у јастуке и поче нагло јецати. Пред очи јој изиђе све, шта може сада очекивати. Није се она ни мало плашила кир-Дише, за кога се удала по туђој вољи и, само толико, колико да покрије главу. Да је кир-Ламбре слободан, без жене, лако би она пркосила целоме свету, раставила би се са кир-Дишом, па би се удала за Ламбру; али овако, ствар ће испасти сасвим друкчије: мужа ће изгубити, а Ламбру не само да неће добити, него ће ради њега страдати, биће посрамљена, кира-Мана ће је на свакоме сусрету попљувати, кума-Думиница и остале честите жене заобилазиће око ње са погледом на страну,

као кад би ко окретао очи од ружне ствари; па ни кроз чаршију неће смети од белосветскога језика и подмигивања. Једном речи, о њој ће се свуда говорити таман онако, како се говори о фудул-Стаменки, ради које је, баш тих дана, газда Митар своју жену избио.

Од прилике слично томе пролетало је и кроз кир-Ламбрину главу, у колико је он, онако смрзао и бесвесан, могао схватати. Срамота ће се за цело чути, те ни он није могао замислити, како ће се у чаршији окренути и какав ће у очима света изгледати, кад ствар пукне по Београду. Једно што је осећао, то је, да ће сав онај углед, који је до сада имао, пасти у прашину. Једном ваљаном трговцу, који је у чаршији уживао леп углед, а у цркви, према митрополитовом столу, имао свој сто, могла се прогледати кроз прсте свака превара у трговини, а да му морални углед не пострада. Јер, најпосле, трговина је једна вештина, а људи који купују нису слепци, па да рекну: Нисмо видели шта нам је дао; нити је трговац нека арамија, који хвата људе за гушу, па вели: Плаћај, бре! Напротив, ти имаш права да се ценкаш, па ако им је скупо, не купуј; али, ово је сасвим друго, то већ није ни дућан ни трговачки посао, већ свој пријатељ и његова жена. А, у то време, у Београду се са највећом суревнивошћу пратио приватан, породички живот и домаћи праг чувао као „свјатаја свјатих“ од нечистих ногу непосвећених.

Јецање кира-Анастасије опомену га, да се не сме оклевати и да му ваља ма шта предузети, те да за времена спречи Јанићија у његовом издајничкоме послу. Прва му мисао паде на ум, да оде у дућан и, ма на који начин, подмити Јанићија, да ћути. Ово беше једини излаз, да се сачувају од срамоте, која их је у чаршији чекала.

— Анастасија! — поче јој шапутати на ухо,

трудећи се, да је умири и подигне са јастука, у који је заронила лице и плакала.

Анастасија нервозно мрдну раменима, да је не тиче руком.

— Ама, што си се препала? Ја ћу да га потплатим, да ћути. Дај ми само дреје. да се обучем.

— Однео... све... и дреје.. и... јецала је Анастасија.

— Шта велиш?! — запита Ламбре запрепашћено.

— И... јеменије....

Кир-Ламбре само што седе на миндерлук и као претучен занеми. Сада тек, кад виде, да из ове куће може изаћи само го и бос, њему се учини, да је пронашао прави узрок Јанићијевом поступању. Он није ушао случајно, но намерно. Само, ко ли му је могао тако што наредити? Да то није кира-Манино дело, о томе није ни мало сумњао, ма да је од некога времена она на ново започела да попреко погледа на кућу кира-Анастасије и да потајно плаче и вене. Кира-Мана не би нмала смелости да га тако осрамоти, па баш када би знала, да је за такво дело не би вратио њезиној фамилији на вилајет; међутим, није могао ни помишљати, да би Јанићије, сам, без ичије помоћи, могао доћи на овако препредену мисао. Такве мисли не падају на памет шегртима.

— А да није то кир-Диша? — запита престрављено после кратког размишљања.

Анастасија диже лице с јастука и са неким страхом погледа у Ламбру.

— Како то?.

— Може бити он је нешто посумњао, па њему наредио да нас хвата.

Али кира-Анастасија, која је свога мужа добро познавала, није веровала у такву претпоставку. Кир-Диша је ревносно пазио на свако парче кожице

у дућану, на сваку кашичицу масла, што ће се у кући потрошити; кад је правио туршију од белога лука, он би пребројао све главичице и строго је мотрио, колико ће се дневно појести, али, што се тиче жене и пријатеља, кога је тако јако уважавао, на њих није обраћао пажњу, нити је и слутити могао, да ће му се од њихове стране тако што десити.

У то није сумњала, али се плашила ипак, да сада кир-Диша не сазна и да Јанићије не разгласи по комшилуку њезино неверство.

— Морам да трчим по њега! — викну Ламбре. — Не ли имаш кир-Дишино дреје?

Кира-Анастасија брзо скочи и изнесе из долапа једну антерију, ћурче и чампаре. Кад Ламбре навуче антерију, тек онда виде, како би му боље било да го и бос протрчи кроз чаршију, него ли да се у оваком оделу међу људе јави. Антерија је била толико широка, да је могао четири пута око себе обмотати, а цеванице његове тако танке, да су у оним чампарима изгледале као танка сламчица, забодена усред најшире саксије.

— Елем, нема ништа од тај посао! — рече Ламбре скрушено и отури одело од себе. — Уједе ме, пцето; шта сад да се ради?.

Анастасија је стајала насред собе, па је тако апатично и са тужним изразом лица посматрала облачење кир-Ламбрино, као да се ње то ништа не тиче.

Међутим, Јанићије је са гужвом кир-Ламбриногa одела стигао у дућан и сав збуњен прошао мимо оба шегрта у собицу и одело турио под своју душему[1]. Али при излазу из собе дође му друга мисао, извуче гужву од туда и брзо оде низ чаршију.

[1] Спавало се обично на поду. Место где ће се постеља метати, покривено је даскама, које су над подом правиле узвишицу од прилике за пола шаке. На те даске метала се асура, а преко ње постеља. То се место називало: душема.

После некога времена врати се у дућан, али без оне гужве, седе за посао, да ради; но тај посао, што га је у овако узбуђеном стању започео, за цело би морао из нова започињати, да га у раду не прекиде кира-Анастасија, која у тај пар уђе у дућан.

Била је необично тужна и усплахирена. Кад је видела да кир-Ламбре никако не може изићи на улицу, није било другога начина, но да Ламбру закључа у собу, да на капиџик удари катанац, како не би нико могао с поља ући, па да лично окуша код Јанићија неће ли га умилостивити.

Јанићије се збуни, кад је угледа на прагу дућана, заби главу у посао, па се учини, као да је и не види. Ма да је све оно урадио не размишљавајући дуго и под првим утисцима оне кира-Манине речи, којом га је онако срамотно окарактерисала, он је ипак сада осећао да се из свега овога може исплести нешто страшно и по њега и по све остале, о чему у првоме тренутку свога узбуђења није мислио.

Анастасија је за који тренутак стојала на прагу дућана, очевидно савлађујући у себи сувишну збуњеност и страх и трудећи се да се колико толико прибере.

— Јанићије, оди часком овамо! — позва га и уђе у дућанску собицу.

Јанићију не беше баш најпријатније, али се диже и пође за њом у собу.

Кад приклопи врата, кира-Анастасија га тако нежно, тако молећиво погледа, а руке склопи пред њим, као грешница пред иконом. Ништа није била у стању да проговори, у грудима јој је тако силно лупало а у грлу стезало, да је морала употребити сву присебност, само да не бризне у плач.

Јанићије је такође немо стојао пред овом очајничком приликом, оборио је и он очи, па их није

смео подићи: није знао како да се у овоме часу понаша.

— Аман! — зајеца она, кад опази како Јанићије гледа у страну и избегава да се сусретне са њезиним очима.

— Смилуј се!

Јанићију поста непријатно и поче зверати час амо час тамо; навикао је да од своје газдарице чује вазда одлучан и заповедни тон, па му дође сада и сувише изненадно све ово.

— Имаш ли Бога, имаш ли душе? — Зар ћеш да ме убијеш, Јанићије?! — промуца Анастасија, па, када виде како Јанићије упорно ћути, она покри лице рукама и удари у плач.

Јанићије не мога више да издржи у овакоме положају.

— Ко ће да те убије? Ја нећу!

— Како да нећеш? Шта сам ти урадила, да онако учиниш? Ја ћу да скачем у Дунав — ја не смем...

— Ја нећу да мени нико каже, како сам твој пезевенк-баша.

— Леле, зајеца Анастасија — Бог па ти! Ти ако ме не избавиш, ја ћу у Дунав!

— И то је срамота, газдарице! — проговори Јанићије — Газда на путу а ти, ето, како чиниш!

Анастасија очевидно ништа није чула шта јој Јанићије говори. Она паде преда њ на колена, ухвати га за рукав и поче јецати.

— Газдарице, шта то радиш? — Ево, ту су шегрти у дућану, видеће.

— Хоћу да се давим... Леле... Јанићије!

— Ама шта ћеш од мене?

— Врати дреје.. Ја ћу му кажем да никад више не долази... хоћу да се кајем... у цркву ћу да идем, велику воштаницу да палим за душу на твоја мајка. Брат да ми будеш, Јанићије... врати ми дреје...

— Не могу, нису код мене!

Анастасија пребледе, очи јој стадоше, а сузе у часу усахнуше, кад зачу да Ламбрино одело није код њега. Дакле, више јој нема спаса; он је то одело однео без сумње кира-Мани. Сад јој не остајаше друго већ или да жива сачека јавну срамоту, или да без икаквога одлагања учини оно, што је Јанићију мало час казала.

Сузе и преклињање њезино, ма да су донекле утицале на Јанићија, ипак га нису ни мало пореметиле; али када је погледа сад, овако бледу, онемелу и потпуно саломљену, њему стаде жао ове лепе грешнице, чије очи, заливене сузама и очајањем, изгледаху ипак тако детињски насмејане и тако миле, да им се не би могло одолети.

Томе изразу није могао пркосити; па и ако му је мржња на кир-Ламбру двоструко порасла у ономе часу, када га је угледао како се разметнуо и хрче на туђем миндерлуку, као да је у својој кући и код своје жене, опет зато није мрзео своју газдарицу. Она га никад није грдила; а то је много вредело за душу једнога сирочета, које није сазнало ни за мајчину љубав ни за сестринску милошту, и које је од првога сазнања свога само знало за груба извикивања и тешку руку свога мајстора. Напротив, овога часа, када је угледа овако порушену и поништену, он се сети како га је увек, када би кир-Диша отишао у дућан, терала да муче као бик и да гради којекакве лакрдије, као оно о сватовима. Јанићије је све то драговољно изводио и био је увек задовољан, кад год би опазио како јој од силнога смеха сузе на очи ударе. Смејала се тако слатко, као дете када га заголицају, па се и он, заражен овим смехом, и сам из све душе смејао.

— Газдарице, ја ето нећу да те издам, — рече полугласно и погледа је у очи.

— А дреје?... Што си их однео на кира-Ману?

— Нисам!

— Среће ти! — запита она, а зрачак ведрине блесну из влажних очију.

— Кажем ти, нисам!

— Хоћеш да ми даш?...

— Хоћу.... али...

— Није могао да доврши што хтеде рећи, јер га Анастасија, радосно изненађена, загрли и поче љубити.

— Сестру немаш, Јанићије; ја ћу да ти будем од сада сестра.

Јанићије осети неку непојамну топлину у овоме загрљају. Нешто мило, опојно, што га је заносило а од чега се није могао отети, обузе га свега и Бог зна не би ли у овим топлим оковима остао тако цео дан, да у исти мах не осећаше и неку чудноvату страву од свега овога што се с њиме дешава. — Од куда му баш сада почеше излазити на очи час тетка Маца час Лепосава, а сада опет мајстор Диша? Тек ове појаве расвестише га и он се полако изви из њенога загрљаја.

— Да кажем где су... ама тако, ако обећаш нешто. Ако нећеш — онда...

— Све како ти хоћеш, све ћу да урадим. И калфа ћеш да биднеш, и ортак са кир-Дишом.

— Ламбру да отераш! То што је долазио, нека! Ама од данас да не пригвири у мајсторову кућу.

И да је ма какве жртве још захтео, испунила би кира-Анастасија. Дала му је реч, заклела се, и Јанићије поста потпуно задовољан. Њему је главно било да кир-Ламбру најури из куће, а то је, у овај мах, успео.

Ствари је Јанићије однео код тетка-Маце. Овде је био сигуран да их, до повратка кир-Дишинога неће нико тражити.

Кира-Анастасији се мало стушти лице, кад чу

где је оставио ствари; али опет то јој није изгледало онако страшно, као што би било, да их је ма коме другоме дао. Она изиђе из собице и пожури тетка-Маци, а Јанићије, још сав румен, уђе у дућан и седе за посао, али сада много прибранији и некако свечано расположен, као онај који је учинио добро дело, па сада у томе ужива...

Повратак кир-Дишин кући очекивао се свакога дана. Ма да се са Јанићијем онако измирила и ствари Ламбрине од тетка-Маце примила, кира-Анастасија је опет зебла од нечега. Са тетка-Мацине стране није се плашила ничега. То је, као у воску знала, да тетка Маца није од оних жена, које једва чекају да сазнаду за туђу тајну, па да је, на све четири стране, разнесу. Напротив, она је била од оно мало жена, које су умеле не само да туђу тајну, када им се повери, дубоко закопају, него, ако им је само у моћи, и да помогну својој ближњој, да ову тајну од туђег ока сачува; ради те своје особине, тетка Маца не само да је била радо виђена у кућама где се тако што догодило, него је била уважавана и од оних жена чији живот беше посвећен у свему своме мужу, кући и деци, ако их је Бог дао. И та особина тетка-Мацина створила јој је толики углед, да се њезин глас могао у многим кућама сматрати као глас ма кога важнијег члана фамилије. Једном речи она је била: „тетка“, мила и добро дошла свакоме. Али, кира-Анастасија је зебла баш од Јанићија. И ако је све чинила, да га умекша и задобије, да ћути, она се бојала да неће моћи очувати тајну, коју јој је у једноме часу обећао. Услед ове бојазни кира-Анастасија постала је ових дана сушта услужност и љубазност наспрам Дишинога шегрта. Није било јела ни посластице, које је кира-Анастасија тако вешто градила, а да најбоље залогаје од тога не добије Јанићије. Од оног фаталнога дана па све до

мајстор-Дишинога доласка, Јанићије је живео као мали султан.

Посластице и услужност кира-Анастасије пријале су Јанићију много више него ли газдине ћушке, што их је, као шегрт; од времена на време добијао. — Али ма колико да је то очевидно он сам опажао, и самоме њему било је тугаљиво, кад год би помислио на долазак мајсторов. Зашто је он зебао и од чега, није могао да самоме себи објасни? Осећао је тако неку потајну страву, као кад очекујемо нешто што ће се неминовно десити, али никако не знамо, шта ће се то десити и у коме часу. — Да речем, да се кајао, што је обећао Анастасији да ће ћутати, то за цело није било, јер је Ламбре престао да долази и кира-Анастасија га је тако сестрински пазила, да му се његово ћутање богато награђивало.

Но у дну душе Јанићијеве, што он ни сам није могао разабрати, водила се нека потајна борба. Нешто нејасно, што се не би могло образложити ни верношћу наспрам свога газде чији је хлебац јео, ни страхом да ће га когод проказати Диши како прикрива једну прљаву тајну, ради које ће образ мајсторов поцрвенити. И то се вукло кроз душу, као тешка магла када се вуче над земљом и никако не може да се подигне и разбистри.

Анастасија га је сузама и преклињањем задобила, и он је, у тренутку душевне слабости, осетио оно сажалење, које осећамо увек према грешнику, када се искрено каје. Али сад, када је већ то обећање дао и када му је предосећање казивало, да је долазак газда-Дишин ту на прагу, у њему се појавила сумња, да то што је обећао није добро и да ће газда-Диша и без њега сазнати све: како је кира-Анастасија погазила образ свога мужа, а он хлеб свога мајстора.

И тада му је долазило, да не чека, но да погази своје обећање и, као веран слуга, исприча своме

газди све и каквога је пријатеља имао и каква му је жена. И таман да се на таквој одлуци задржи, а у мислима му искрсну упоредо кир-Диша са својом широком шаком, од које су му уши тако често бридиле, и кира-Анастасија са оним престрављеним погледом, бледим лицем и сузама у очима, које га тако жалостиво гледају.

— А што се опет оженио њоме, када му је цео свет говорио да то не чини? А да му кажем, па да ме, као у сватовима, опет одалами, то баш нећу. — Најпосле, она ми није никаква зла учинила, а од њега нисам никакве милости видео.

Тако је, од прилике, решавао ову борбу Дишин шегрт и старао се свим начинима да се пред својом савешћу оправда за своје ћутање. Али то му не испадаше тако олако, јер кад год би помислио да је са овим питањем на чисто и кад год је она слика кира-Анастасије заједно са свима оним слаткишима и сестринском предусретљивошћу претегла, искрсао би на ново нов непријатељ, који прећаше да му правац душевне борбе сасвим поремети. Јавила би му се кира-Мана са оном оптужбом, којом га је обедила да је саучасник своје газдарице и Ламбрин, и тада баш није могао ни замислити више, да му ваља своје обећање одржати.

До овога догађаја Јанићије је био само дечак, безбрижан, весео; а овај догађај и она душевна борба сада га сасвим променише. Почео је да промишља, почело је да се буди у њему нешто озбиљно, натуштено, које му, из неке мрачне дубине, говори: Пази како ћеш, ти ниси више дете!

У таквоме несносноме душевноме расположењу дочекао је и долазак свога мајстора. — Сунце зашло већ, а тамна румен, која је ишчезавала заједно са мујезиновом песмом што се са минарета разлегала, опомињала је трговце да пазар престаје; и погдегде већ су се спуштали ћепенци и затварали дућани. И Јани-

ћије узе са једним шегртом уносити у дућан коже, и готове јеменије, које су вас дан пред дућаном висиле, па већ почео спуштати ћепенак, кад у дућан утрча други шегрт, који се мајао на пољу.

— Ето газде! — повика и журно се даде на посао око сређивања еспапа.

Јанићија подиђоше мравци, спусти венац од јеменија на тезгу, а чело му се ороси знојем што га проби. Као дрвени стуб стоји и ни једним делом тела не миче, већ гледа у врата, на којима је стојао мајстор Диша.

— Шта си се запањио, пезевенк бре, као да је мечка пред тобом?! — узвикну мајстор, кад опази како му шегрт још стоји и не помиче се, да прихвати путничку бошчу, коју му је пружио.

— Држи ово, па хајде кући!

Јанићије се поврати од прве забуне, притрча руци мајсторовој, па је са осталим шегртима целива, а бошчу прихвати и пође за газдом.

Кира-Анастасија се у тај час мајала на доксату и залевала цвеће, које је оздо на више, заједно са османлуком, сав доксат обузело. Кад угледа свога мужа, отури канту и пуна радости стрча доле.

— Стиже ли? — Добро досли! Како сте путовали!

— Боље вас нашао! Добро, фала Богу! — одговори Диша, када му весела женица притрча руци, да је целује.

— А ви, како сте?

— Ето, ја и Јаникије чекамо те сваки дан; много сте остали!

— Богу хвала што још за толико не остах, са каквим сам лоповима имао посла! — одговори Диша и уђе у кућу.

Јанићије додаде газдарици бошчу, мало стишанији после овако пријатнога сусрета, али и за-

чуђен, кад угледа како кира-Анастасија радосно и без икакве стрепње дочекује свога супруга.

Кира-Анастасија одреши бошчу, у којој је било поклона за њу, кира-Думиницу и кира-Ману. Јако јој се допао фистан и антерија од ћитајке што јој је донео за спомен; подигла је руком у вис, загледала са сваке стране и дивила се везу на рукавима. Кир-Ламбри и кир-Думи донео је два дугачка чибука, поткићена разнобојним мерџанима и по једну лепу дуванкесу са жутим кићанкама. Њиховим женама по једну шамију калемћарку, тек колико да знају како ни на њих није заборавио.

Докле је жена разређивала поклон, кир-Диша зашао по кући, да осмотри је ли све у реду; завирио и у мутвак, где је Јанићије стојао и очекивао на заповести.

А када кир-Диша зађе и у подрум, да прегледа туршију, кира-Анастасија стрча са доксата у мутвак Јанићију.

— Ово теби! — рече и тутну му у шаке један цванцик.

— Зашто, газдарице? — запита Јанићије гледајући нерешљиво у новац.

— Зато, што је пцето, што не је човек! Толке године, бре братe, служиш поштено, а он да ти не донесе поклон ни колико за једну аспру.

— Нека, газдарице, не треба мени поклона! одговори Јанићије, који се све више збуњивао посматрајући како му се газдарица двојако понаша: мало час онако радосна, као да је једва дочекала, што јој се муж вратио, а сада тако презриво.

— Мори, немој да се нећкаш; право је да ти ја поклоним, сестра сам ти, брат си ми!

Јанићију је све ово било нелагодно; оно незнано што га је једнако држало у некој запетости и недоумици, појачавало се све више, те он није никако могао да схвати ни одреди, у каквом управо

положају треба сад да се нађе према своме газди, а у каквоме према газдарици.

А када би било бар кога, коме би смео поверити и његовом помоћи разбистрити у глави онај хаос, који му је сметао да буде онако ведар и безбрижан као до сада! Но он није имао никога свога; а тетка Маца, којој је предао Ламбрине хаљине, била је за његове године и сувише стара, да би јој се могао пожалити. Са Лепосавом опет не би могао говорити о томе, ма да је и она, као и мајка јој, знала о свему, што је он видео и тетка-Маци испричао.

— Да кажем, не ваља! Обећао сам да ћутим. А да варам газду, зло! — мислио је Јанићије и између ова два израза узнемирене савести стојао је у мутваку као између два огња међу које је стављен, да по својој вољи изабере у који ће скочити. И сам Бог зна докле би ово ломљење трајало, да се сутра дан не догоди нешто, што је Јанићијевој одлуци дало снажан преокрет.

Кир-Диша наредио жени, да за сутра спреми вечеру и да позове Ламбру, Думу и њихове жене; хоће да их почасти за своје наслеђе.

Кира-Анастасија радо прихватила наредбу, па се и не обазире на обећање што га је дала Јанићију, само пева по кући и меси посластице. Мило јој да се пред гостима похвали поклоном, а још милије, што ће, после толико тешких дана, видети онога ради кога у мало што није страдала.

Јанићије је још те вечери дознао, да ће мајстор сутра звати на част и Ламбру и кира-Ману, па му дође необично тешко, кад помисли каквим ће га очима гледати и Ламбре и кира-Мана, кад их стане око софре служити.

— Да служим кира-Ману и Ламбру, то да не буде! — помисли, а пламен му удари у образе.

Сутра дан дође мајстор Диша у дућан, седе на ћепенак и, када му млађи шегрт прислужи једну

кафу, позва Јанићија и нареди му да оде до Ламбрине куће.

— Да поздравиш кира-Ману и да јој овако кажеш: Много те поздравља кира-Анастасија и поручила ти да дођете на једну баклаву и татлије вечерас.

— Не могу, газда! — одговори одлучно Јанићије, који је до овога часа стојао пред газдом као на угљевљу.

— Шта велиш, бре?

— Немој, газда, да ме шаљеш тамо: немам образа да јој на очи изиђем.

— Зашто, море?

— Јер ми је казала да сам пезевенк-баша! Зашто да ми каже тако?

Кир-Диши се смрачи, кад чу како му шегрт отказује послушност.

— А и шта си друго него пезевенк, куче, бре!? — подвикну Диша и дохвати једну летву, да одалами непослушна шегрта.

Али Јанићије, много хитрији од свога мајстора, истрже му се из шака и излете на поље.

— Торњај ми се с очију, у дућан да ми не приступиш више!

Несрећни Јанићије сада је остао потпуно сам, на сокаку, без игде икога свога. Ма да од мајстор Дише никада не виде ништа, што би га чвршће везивало за њега, он му је опет био нешто: јео је његов хлеб, до душе врло често зачињен шамарима, али опет хлеб; јер газда-Диша, који у своме веку никоме у очи није смео рећи ни ружне речи а камо ли узмахнути шаком, обично је све оне шамаре које је желео спустити на туђе главе, издашно спуштао на Јанићијев врат. Али то, у осталом, није чинио он из мржње према своме шегрту, већ из виших педагошких принципа, који су у оно време у јеку цветали, а и зато, да у очима свога шегрта јаче означи ону разлику, која између њих владаше.

А Јанићије је те шамаре заједно са газдиним хлебом гутао и чувао их, да их доцније он, кад буде произведен за калфу, са богатим интересом врати првоме своме шегрту, који му под руку дође.

Кад се овако нагло нашао на улици, стао је за један часак и нерешљиво се обазирао на све стране питајући се у себи шта ће и куда ће. Остане ли тврдо на томе, да га не прими, онда је сасвим пропао; код другога газде морао би као шегрт почети из нова и шегртовати још толико година, па тек онда бити произведен за калфу. Еснафи су према млађима имали такав правац и он се морао поштовати. Па кад би то све било, да ли би он то и дочекао? А код овога мајстора његово произвођење било је већ на прагу.

Сузе му навреше на очи и он их кришом од пролазника утре рукавом и полагано пође поиздаље обилазити око дућана. Да је само могао, он би тога мајстора, који му је толико шамара напоклањао колико можда ни своме псу удараца није дао, и који га сада ни крива ни дужна тера из радње, он би га тако издеветао за све, да се до века сећа, како је нечовечан био наспрам свога шегрта. У потаји је тако осећао; али наравно био је принуђен, да то осећање дубоко у себи скрије и да још једном покуша, неће ли умилостивити газду.

Али његова мука беше у залуд. Кад се околишећи приближио ћепенку мајсторовом, овај дочепа ненадно калуп и исповрте на њега; Јанићије се, у добар час, саже, те га калуп прелете и у мало што не погоди једнога пролазника, који у томе часу наиђе. — Јанићије није чекао и онај други калуп, што се у мајсторовој руци обрете, већ наже низ улицу и изгуби се у оним силним ћорбуџацима који се стицаху у чаршију.

Тај калуп, који га није погодио, одлучио је Јанићијево држање. Он онако узбуђен и псујући

и тога мајстора и самога себе, што му се језик везао, те не каза чега ради не може да иде Ламбри и кира-Мани, уђе журно у авлију кира-Анастасије, завири у мутвак, па кад не нађе тамо газдарицу, он извади онај цванцик, што му га она поклони, баци га у мутвак и што је брже могао истрча на улицу. — Била му је првобитна намера да врати газдарици цванцик у руке и да јој каже, да ће све одати мајстору, јер због ње неће да губи место и да на ново у другога газде започиње занат; али, како је у мутваку не затече, то му беше још и милије. Некако тешко би му било рећи јој све то у очи, а још теже остати при своме, кад се она заплаче и стане га братимити, да је не ода. Овако њезин је цванцик вратио, и сад га ништа није везивало да језик везује.

Али ипак, овога дана није смео ни прићи дућану где је мајстор Диша ревносно чекао, неће ли га угледати, те да га исплати по својски. Лутао је по сокацима, онако беспослен завиривао по дућанима, а када је осетио глад, отишао је до једне симицинице и тамо жељно гледао у онај хлеб и симите, који су се пушили по ћепенку. Да му је сада онај цванцик, како би се слатко најео хлеба.

Симиџија би му, можда, и дао комад хлеба, макар и за душу мртвих, да је заискао; али то га беше срамота и он се с тешким срцем одби од ћепенка и хлебова, чији је мирис тако дражио његов изгладнели стомак.

— А да сам оне Ламбрине дреје предао онда кира Мани; или да сам их сачувао до повратка газдина, сада ме он не би овако отерао, него би ме још и за калфу извео, што сам му био веран! — мислио је, силазећи се већ по пети пут до Варош-капије и враћајући се натраг Барјак-џамији. А што је више у те мисли западао, све се више кајао, што

је попустио пред њезиним сузама и претњом, да ће у Дунав скочити.

Тако га је на улицама затекао и први сумрак, те једно то, што би могао пасти патроли у руке, ако на улици заноћи, а друго јака глад, која га је већ толико стегла, да је лепо осећао како га по трбуху коље, нагони га, те отвори капиџик тетка-Мацин и увуче се у њену авлију.

Како ли се у један мах и обрадова, кад угледа Лепосаву, како под једним дебелим орахом близу мутвака поставља софру и полаже санове и чанке пуне јела, и застиде, кад помисли како ће и шта ће рећи тетка-Маци, те да га задржи на вечери и ноћишту.

Како је затворио леђима капиџик, тако је и остао наслоњен о њега, а од стида није смео дићи очију горе.

Лепосава га спази, али кад виде како снуждено стоји и не миче се, она остави судове и дотрча му.

— Шта је, море, што си подупр̂о капију? — рече му весело и дрпну га за рукав.

Али Јанићију се стегло грло од стида, па ћути као заливен.

— Море, шта ти је? Шта си се направио, као да ти је све помрло; хајде овамо, нана је у мутваку.

Али Јанићије не миче, него ћути и не диже очију са земље.

Лепосава, која је весело до овога часа говорила, сад се од једном уозбиљи и зачуђено га погледа, па онда преплашено поче узмицати насатке.

У том се појави и тетка Маца. Са пребаченом шамијом преко главе излазила је из мутвака и пошла софри.

— Нане! — поче Лепосава која се охрабри, кад спази матер. — Ево, Јанићије је дошао, ама не знам шта му је.

— Бог с тобом, дете, што си такав? — уз-

викну и тетка Маца, кад га угледа онако бледога и утученога.

Јанићију ударише сузе на очи.

— Шта је, море те плачеш?

— Отерао ме газда!...

— Зашто?

Јанићије брзо угуши сузе, од којих се застидео, и исприча тетка Маци, како га је кир-Диша гонио да иде кира-Мани и зашто није хтео отићи.

— Па куда ћеш сада, несрећни сине?

— Не знам! Овде ме срамота да останем; идем у свет.

— Зар због оне оросније?

— Морам.

— То да не чиниш.

— Ама, куда ћу овде? Зар у овој чаршији да почнем из нова?

— То да не чиниш; боље нека она иде у свет; боље на њену главу срамота него на твоју. Имао си бре дреје у својим рукама, па што јој рече, где си их сакрио? Што је посла овамо, да их дигне?

Леносава кад чу да ће Јанићије у свет, осети колико би јој тешко било да се растане од овога младића, са којим се као девојчица толико прегонила и од кога је често плачући бежала. Дође јој жао, па га поче тако болећиво гледати, као да би му хтела рећи: „Остани овде; тамо је туђина!“

— Него ти, синко мој, да не чиниш тога, кад ниси крив! — храбрила га је тетка Маца.

— А где ћеш ноћити? Ваљда ће те пустити, да заноћиш?

— Неће; казао да сутра дођем по своје ствари, па да идем куд знам.

— Слепац ниједан! — Свет види, а он не види какву је сурунтију узео! — Оди ти овамо, тетка Маца ће тебе да прими, ту у мутваку ћеш да спаваш; а сада хајде да вечерамо!

— Нека, нисам гладан! — одговори Јанићије, који је жељно за то време погледао у ону чинију пуну пилава и овновска меса, што се поврх пилава пушило.

— Море, немој да се срамиш! Ниси ти код туђина, није тетка Маца ни Цинцарка ни Гркиња; оди!

— Што стојиш море? — викну Лепосава весело, кад виде како јој се мати болећиво опходи наспрам Јанићија, и поче га вући софри. Јанићије се ослободи и седе. Како је пуцало за ушима и како је жељно јео деран, то нека оцене они који су у животу имали прилике почешће гладовати.

Дан, који је Јанићију освануо пун бола и горчине, завршио се врло пријатно. У тетка-Мациној кући, под оним хладовитим орахом, њему је било као да се налази међу најближим својима. Управо тако је он мислио, ма да није никада знао како је то међу најближима, јер је још као дете изгубио родитеље и онако самохран потуцао се од немила до недрага, докле га један биволар, који је дотеривао биволице у Београд, није нашао на путу, примио га и довео у Београд и предао газда-Диши на занат.

А код газда-Дише није никада видео никакве милости. Из дана у дан за сваку своју погрешку, што би је као дете учинио, или за сваки погрешан убод шилом, кад му је мајстор показивао на каквом непотребном опсечку сахтијана како се ради, добивао је шамаре за врат или би га мајстор чукао у главу савијеним кажипрстом, на коме је био дебео бакарни прстен са пуцетом као орах, да би му често кожу раскрвавио. А за све то коме би се потужио, кад никога свога није имао и кад није могао никако напустити овога мајстора и отићи бољем. Јер и бољи мајстор то би исто радио са својим шегртима. Чак и родитељи, када су децу давали у руке мајстору, говорили су: „Твоје месо, моје кости; само

не уби; удри, не жали!“ А мајстори су ревносно вршили овај аманет: „Докле ти не утаманим оно дивље месо, не можеш постати човек!“

Колико му је тетка Маца од овога часа омилела, у толико му би више жао, што нема ма шта чиме би јој могао наградити доброту. Детињска машта његова бацила га је у маштање: да је нешто књаз, па да нареди да му доведу тетка-Мацу и мајстор-Дишу, па онда пред целим народом да метне поред себе тетка-Мацу, а сви совјетници, попечитељи и народ да јој приступе руци, а он да им каже: „Да је сви листом поштујете, као да ми је рођена мати!“ А после би подвикнуо жандармима, да извуку мацке и да на њих повале мајстор-Дишу.

— Ниси имао милости према својим шегртима, сад нећу ни ја према теби. Удрите!

И не би га оставио, све докле не прескамуче од бола и кукања. После би заповедио да га окују у најтеже букагије, да га метну на магаре, али не као што се јаше него лицем репу, па да га проведу кроз чаршију, а телал да виче: „Чујте и почујте! Ово је луди Диша, који има жену ороспију и који због ње туче шегрте!“

Разиграна машта Јанићијева све га је више увлачила у свој чаробни круг, докле није у мутваку, где му је Лепосава удесила постељу и кришом испод јастука метнула један стручак босиока, заспао. Сит и зачаран овом маштом, заспао је Јанићије тако тврдо, да не би осетио, да га је когод те ноћи извукао из мутвака и чак на Јалију однео.

А те вечери, када је он спавао, мајстор-Диша је гостио своје званице. Отишао је сам до кир-Ламбре, пољубили се и љубазно га позвао на вечеру. Кир-Ламбре је с почетка збуњено примио позив, али се у брзо прибрао, када је видео како кир-Диша и не слути о ономе што се пре десетак дана десило.

Кира-Мана није дошла; обећала је и она, али је у вече изненада заболи једна страна вилице, а и главобоља, те није могла ни маћи из собе.

Кир-Џума се искрено радовао наслеђу свога кума, па је почео у шали да гони кира-Анастасију да пожури, те да не остане толико имање без наследника.

— Једно и још једно, доста! Не треба више; нек буде макар једно, син, као мој Алкибијадес!

— Само ћерку нећу! — одговори Диша и намигну на кума; а кира-Анастасија, стидна од кума, заклони рукавом очи и побеже у мутвак, да кафе припрема.

Кира-Анастасија није само расположена, она је ове вечери била управо одушевљена. Прам јасне месечине, која је кроз бујне османлуке и баштенско грање провиривала, трчкарала је она час у мутвак, где су два шегрта пословала, час у гостинску собу и као шева међу пуним класјем весело певушила или се на сав глас засмејала, када би кир-Ламбре покаткад из каквога присенка искочио пред њу, да је преплаши.

И то одушевљење имало је свога разлога не само у томе, што је њезин муж дошао срећно с пута као богат наследник, и што је кир-Ламбре толико зачикавао и препадао, да су се сви по кући смејали од срца њезиноме страху и његовоме чапкунлуку; оно је повећано и тиме, што је њезин муж најурио из куће Јанићија, који јој је од онога дана постао као зла коб. Митила га, чинила му све угодности, које може једна добра душа да учини сирочету; али јој је вазда на ум падало, да од њега неће бити сигурна, све докле се он буде налазио у овој кући.

И кир-Ламбре је, као и Анастасија, одобравао Диши, што је тога неваљалца отерао из радње.

— Море, не могу да ти кажем све како се

беше осилио, чим ти оде! Неће да слуша; а ако, што и послуша, то све наопако. Нисам смела више ни да му заповедим што, сама сам у кући, а он као ајдук наслони се о обрамку, па само звера.

— Тако ли беше? — пита Диша.

— Очију ми, тако. И па како је погано пцовао!

— Пеки! Сутра ћу се накусурати.

— На полицију њега, да се протера од куда је дошао — одговори кир-Дума. И Ламбре такође беше тога уверења, да тога мангупа не треба трпети, да барата и сербез хода по поштеној чаршији.

За мало и од живога разговора и Ламбриних шала изви се песма. Ламбре затури фес за потиљак, издиже обрве на половину високога чела, искрете мало у страну врат и танким гласом запева:

„Кокона Маријола, муж ти је умр̂о!
— Ако j' умр̂о те тешто, ја си коло па водим!“

Он запева, а обе жене преузеше; Дума се завали на узглавље за софром и од обилног расположења јекну. А кир-Диша, који никада још у своме веку није запевао световне песме нити западао у слично одушевљење, онако пресит завали се и сам на узглавља, по који пут (као што је то свуда онда био обичај доброга тона) узригну, у знак да је до ситости задовољан и поче трептати очима, а нежним изразом лица пратити расположење својих гостију.

А кир-Ламбре само извија час грчку час цинцарску песмицу; пребацио једну руку на Думино а другу на Дишино раме, па ниже ли ниже. Једном речи, прави пријатељ који се у кући свога пријатеља, као у својој, налази.

У неко доба ноћи, када се кира-Думиници почеше очи крпити, припалише гости фењере, окачише их о крајеве чибука, што им је Диша даровао, и тако светлећи пред собом, опростише се са домаћинима и изиђоше на улицу.

— Е, ову ћемо вечеру дуго памтити! Кали нопта, кир-Диса, кали нопта!

— Кали нопта! — одазива се Диша са капиџика, и, задовољан за све, леже у душеке, а одмах до њега и кира-Анастасија: он да одмах захрче, а она да још дуго у памети прибира све утиске вечерашњега весеља и да се за тим са једним осмејком на руменим уснама слатко успава.

Али шта је вечито? — И живот као ветар прође, а камо ли једно тренутно задовољство што га човек ужива. Зар то није истина, да баш онда кад човек мисли да је најсрећнији, дође нешто, што му сву срећу наопако окрене. И то баш онда, када му се најмање нада, као оно човек, који је пролазио кроз најгушће шуме и гудуре, обзирао се на све стране, да га рђави људи не опљачкају или да се једним непромишљеним кораком не сурва у провале, па таман изашао на чистину и подвикнуо: „Боже помози!“ — а оно на равном и сигурном путу спотакне се, падне и скрха врат.

А кира-Анастасија, како је са осмејком на лицу заспала, тако јој је тај осмејак све до ране зоре играо час на уснама а час скакутао по зажареним образима и извиривао из оних двеју јамица што су се јављале, кад год би се у сну мало јаче насмејала.

Рано, у зору, кад сви шегрти устају и журе, да испред дућана почисте и по дућану полију воду, устаде и Јанићије, помете мутвак и са Лепосавом оде на чешму по воду. На чешми је затекао млађега шегрта мајстор-Дишинога, те од њега сазнаде све како је на вечери било, а што је најважније, шегрт му исприча, како је кира-Анастасија говорила о њему, да је био непослушан, неваљао и да је мајстор учинио паметно, што га је отерао.

Колико је ускипело у души Јанићијевој слушајући ово, о томе није потребно ни помињати. Та он се, до овога часа, уздао баш у саму газда-

рицу, да ће га она курталисати беде и вратити у дућан; а гледај ти сада, како изокренула, као да је није сачувао од грдне срамоте, и као да му није казала, како ће му од сада бити не газдарица но права сестра.

Као утучен вратио се кући, оставио судове пуне воде у мутвак, па ни да је сачекао за који часак, изиђе на улицу и упути се право дућану свога мајстора.

— Ако ме је и отерао, моје дреје мора ми дати; неће ваљда бити тако бездушан, да ме без ичега пусти у бели свет! — мислио је уз пут Јанићије, а што се више ближио ћепенку, који је испунила гојазна фигура кир-Дишина, срце му је све страшљивије куцало. Ближио се тако пажљиво и спреман вазда, да се у згодном часу сагне, како би га прелетео калуп, ако би се газда Диша бацио за њим.

Газда Диша је седао мирно, опсецао коже за јеменије и испод очију посматрао бившег шегрта како се наокришке ближи.

Јанићије стаде у близини ћепенка снуждено и скромно.

— Шта тражиш ти овде? — запита газда Диша.

— Опрости, газда, ја нисам крив...

— Сиктер, пезевенк, бре!...

— Нисам, газда, то? Да сам то, ја бих и сада седео у твојој радњи.

Газда Диша га погледа разрогаченим погледом и чисто чудећи се, како то да му један шегрт одговара.

— Шта велиш?!...

— Твој сам леб јео, газда, па сам ти и образ чувао; а ти ме тераш да идем кир-Ламбру, ваљада да ти опет образ срамоти.

Газда Диши поче да бубња у ушима. Све ово било је за њега и сувише нејасно, али ипак је то-

лико разбирао, да има нешто што он не зна, а што се баш њега тиче.

— Улази у дућан!

Јанићије прекорачи праг страшљиво и нађе се очи у очи са мајстором.

— Шта је, бре? — Како си ми образ чувао?

Јанићију се одреши језик. Осетио је да му се овога часа дели судбина, и он исприча газда-Диши потанко све шта је било и како га је кира-Анастасија после митила; па чак не заборави да исприча и о ономе цванцику, што му га даде, и како је казала да је Диша псето и да није човек.

Страшна новост начинила је од иначе мирног и спокојнога Дишинога лица право страшило. У један мах њему се учинило да се таваница са балванима срушила на његово теме и пригнечила га. Дисање му заста. Како је шакама за собом напипао седиште, тако се скљокао на њега и блесасто гледао у Јанићија, који је са страхом очекивао, шта ће се са мајстором десити.

— А ти — замуца Диша утучен од овога што је сазнао — зашто си ћутао?

— Како да ти кажем, кад си ме одмах појурио да тучеш?! Зар ми о сватовима због тога ниси опалио ћушку?

— Због тога? Како: због тога? — пита Диша гласом клонулим, из кога се јасно видело, да га је сва моћ оставила а наместо тога настао у души ужасан страх од онога што ће сад опет чути, ма да је чуо већ оно што је најстрашније.

— Јесте, због тога! — Ја те лепо питах: може ли да се расквари свадба пре ђердека; а ти мени шамар за врат! А ја сам хтео да ти кажем како ју је кир-Ламбре онда за мутваком ухватио за образ, а она му казала: „Зашто, бре, да ме удаш за овај тулум?“

Мајстор Диша више није чуо ништа, није ви-

део никога. Као несвесна ствар, која не разуме шта се то око ње догађа, седео је нем и поражен према Јанићију и обојици шегрта, који су напустили посао, па онако седећи око пања узверено гледају час у мајстора час у Јанићија.

— То она казала, то?! — викну Диша очајним гласом и ухвати се обема рукама за главу.

— А кира-Мана ми је казала да сам пезевенкбаша зато, што кир-Ламбре...

— Лажеш, бре, псето, лажеш! — јечао је Диша, као да су га грчеви попали.

— Не лажем, газда, Бога ми! — одговори Јанићије одмеравајући у исто време за сваки случај пут до врата.

— Ама лажеш, бре! — Где су Ламбрине дреје? Од куда Ламбре ту?

— Ево и ови су видели, када сам их донео у дућан, а после сам их однео код тетка-Маце. И кира-Анастасија је после била овде, плакала и пошла, да се дави, а ја сам се онда сажалио, па сам јој дао дреје.

— Бре, децо, чусте ли шта лаже?

Оба шегрта потврдише, да је заиста донео нечије дреје и да их је однео некуда. Па испричаше, како је долазила кира-Анастасија и у оној собици плакала и молила Јанићија да јој врати дреје. Јанићије им није казао чије су дреје; али лепо су чули како је плакала и молила га и рекла му да ће му бити сестра, ако је не ода?

— Ама, зар она?... простења кир-Диша.

— Тако, газда, Бога ми!

Диша скочи и онако усплахирен пође из дућана. Колена су му клецала од душевног узбуђења, али он је ишао напред, ишао и не обзирући се за поздравима људи и не застајкујући пред дућанима својих познаника и не бришући онај зној што му је капао са чела. Нека тешка мука притисла му

душу, па једва дише; чини му се да ће га угушити, а цела снага на њему трепти од изненадне клонулости и страха, какав ли то он изгледа у очима људи. Јер, њему се чинило да ово, што је сада чуо, зна цео свет и да сваки од ових људи, који га сада погледају и који му називају Бога, јасно, као на длану, виде шта се све у његовој души догађа.

Пошао је кући, али на половини пута застаде; нерешљиво се крете напред, опет стаде, па одједаред окрете на другу страну и оде тетка-Мацином сокачићу.

Тетка-Мацу је затекао код куће.

— Тетка-Мацо — рече Диша дрхтавим гласом — имам један разговор с тобом.

Маца махну очима на Лепосаву и ова изиђе на поље; али по староме обичају, који је онда био у јеку, Лепосава не одмиче даље од врата, на која је ухо прислонила.

— Је ли истина оно?

— Које? — запита тетка Маца пажљиво.

— Па... оне дреје... Ламбрине....

И код овога имена запе му глас у грлу, те само што промуца нешто неразумљиво и са очекивањем, испуњеним страхом, звераше у тетка-Мацино равнодушно лице.

— А што ме питаш за то? Зашто би се ја мразила са светом, да сада говорим, па сутра да ми се каже како сам казала и оно што није? — одговори тетка Маца лагано и разложито, као да се ту о некој незнатној ситници говори.

— Ама Јанићије је донео дреје овде.

— А од куда бих ја знала да су то баш дреје кир-Ламбрине? Што да бедим човека?

— А моја жена?...

— Знаш како је, мајстор-Дишо; није то лепо да ме уплећеш у те ствари — развуче тетка Маца

— ако што знаш, онда што мене питаш? Зар је то лепо, да се у туђа посла мешам!

— Тетка-Мацо, ти си поштена жена, грехота је да кријеш оно што ми образ каља — очајно промуца Диша. — Реци ми само, је ли долазила по дреје, реци, тако не гледала очима своје дете!

— Зашто, бре, газда-Дишо, зашто ме тешко закле? Казаћу ти, а ти ћеш, када јој опростиш, омрзнути на мене; па и кира-Анастасија и кир-Ламбре. Зашто, бре, тако?

— Ја да јој опростим? — викну Диша.— Никада!

— Долазила. Вели: човек чека...

— Који човек?

— А знам ли га ја који је? — Јанићије каже: Ламбре, а ја нити сам га видела, ни дреје познајем.

— Па то... она је једна... једна...

Али Диша не беше у стању да изусти ову реч, већ се окрете и пође на улицу и не обазирући се на тетка-Мацу, која га задржаваше, да бар једну кафу попије и да се мало примири.

Обузела га ватра, дрхтавица, а у срцу толико бола и љутине, да је као махнит трчао кући, те да неверницу на месту убије.

Када га кира-Анастасија, која се налазила још под пријатним утисцима синоћне гозбе, угледа онако узрујанога и крвавих очију, она престрашено врисну. Овај врисак и преплашено лице женино усугубише његово беснило. Учинило му се, да му је баш то открило у потпуности све оно, о чему је и после Мациногa исказа могао посумњати; то му је био очевидни доказ, да је све онако било. — Јер, да није крива, зашто би вриснула?

— А?... То?... поче Диша загушеним гласом, а грло га издаје, па не може ни речи даље.

— За Бога, шта ти је? — викну Анастасија и пљесну се рукама, када угледа како јој супруг стоји

стегнутих песница, а антерија му од силнога узбуђења дршће, као да је неко тресе.

— Е ли искате вода, да се повратите?

— Отрова, кучко, отрова! — стење мајстор-Диша и шкрипи зубима.

— Ко вас отровао?

— Ти! — продера се супруг и подиже обе песнице у вис.

Кира-Анастасија пребледе. Што је у првом тренутку наслутила, да је Јанићије одао, сад је јасно видела.

И за чудо, место да је ово сазнање потпуно уништи, она се наједаред прибра, оне преплашености неста, а наместо тога очи јој добише некакав дрзак, изазивачки израз.

Тај израз не измаче кир-Диши, и он се на један мах збуни. Очекивао је сасвим друго: да ће му жена ударити у плач, да ће га преклињати да је не убије и да јој погрешку опрости. Надао се чак и томе, да ће се правдати, па, можда, и утерати у лаж и Јанићија и тетка-Мацу. Очекивао је све друго само не овај израз, који му је изгледао као пркосна претња, као да га чика да је се дотакне, ако сме.

— Еле, муж на путу а жена ашикује с комшијама!

— А ко вам каза па то? — одговори Анастасија и утаче се у очи своме мужу тако дрско и изазивачки, да се овај чисто забезекнуо пред тим изразом.

— Срамиш се од звезде и месеца, да те не виде с мужем у башчи, а не срамиш се да те шегрти гледају са туђим човеком у соби.

— Шта кажеш? — подвикну Анастасија.

— Кучко! — дрекну Диша. — Ја искам да ми даш дете у кућу, а ти, место детета, кир-Ламбру — ха?!

Анастасија је опазила добро, да јој сад не би

помогло никакво извијање, а још мање да ће ма чиме другим ублажити своју судбину. Она му не одговори ни речи, него га поче одмеравати очима као човека, кога ни у шта не рачуна.

— Образ да ми погазиш? На мој леб да пљунеш? На поље из куће! Иди твоме Ламбри!

— Е, ако је да се иде из кућа — одговори Анастасија тако прибрано и тако хладно, као да прича о нечему што је се ни мало не тиче — то ви да идете! Кућа не је ваша него моја. На поље из кућа, ти, зевзек, бре!

Кир-Диши прекипе и са узмахнутим песницама полете, да је удари. Али у који час налете, кира-Анастасија га удари ногом у трбух тако јако, да он јаукну, ухвати се обема рукама за трбух и пресамити се.

— Не си ми муж: не сам те никада ни волела! Ти да идеш одавде; е ли сте чули?

Али кир-Диши умину бол и он се и по други пут залете. Анастасија вешто измаче ударцу, протрча поред њега једноме буџаку, дочепа кухињски нож, којим је мало час рибу порила, и стаде према разјареноме супругу.

— Ела-те, ако искате да вас закољем! Ела, удрите! — рече му пркосно и са презрењем баци на њега један крвнички поглед.

Мајстор Диша изгуби мегдан. Руку, којом је потегао, да је дохвати, трже као опарен, кад угледа како и нож и очи кира-Анастасијине севнуше оштрим сјајем; страх од могућне смрти не даде му да изврши што је наумио, и њему не остаде друго него да изиђе на поље.

Тек кад је био на доксату, он се окрете соби, у којој му жена стојаше с ножем, и викну:

— Хоћеш ножем, роспијо? На леб си ми пљунула, кућу опоганила, па сада још и да ме закољеш? У полицију ћу ја тебе!

— На поље из моја кућа; доста сте без ћирија седели у њу, сад нема више! — одговори Анастасија и залупи вратима под носем свога супруга.

А мајстор Диша, још збуњенији него што је дошао, изиђе из оне куће и од оне жене, за којом је толико чезнуо и од које је тако жељно ишчекивао бар једнога сина.

Какве су му мисли и намере долазиле и то све на један мах у главу, тешко је побројати. Она непојамна врева од мисли у његову запаљену мозгу, када би хтели да је уподобимо, била је слична узрујаној гомили паса, који се гложе по београдским шанчевима и својим разногласним лавежом узнемирују тихи сан општинских патролџија, који сматрају за свету дужност да своју ноћну службу ревносно одспавају.

— Ножем на мужа! Мене да пробурази? И све то због њезина неверства! Е, чекај сад! Ниси хтела поштено, сад ће полиција!

Али, у исто време, дошану му друга мисао: зашто полиција? Боље да одеш прво Ламбри, да га јавно у дућану испљујеш и покажеш свету, како је неваљалство своме пријатељу учинио.

Но и ту мисао потисну друга, а ову трећа и тако редом, те на тај начин, поремећен правим хаосом од мисли и узбуђења, оде у свој дућан, и затвори се у собицу, да премишља што да предузме.

Нема сумње, да би кир-Диша, као и многи други, ово питање извео одлучно и без дугога размишљања, да му не цепаху душу два снажна осећања, која му сваку одлучност раслабљаваху. И сада, када је био потпуно уверен о неверству жениином, он је осећао према њојзи онако исто љубав као и пређе, па, ако се може рећи, и више, у колико се уз ту нежну црту његове душе јављао страх, да ће је сада за навек можда изгубити. А уз ово осећање расла је упоредо и она бојазан, да ће

постати предметом свих ћепенака у чаршији; његовим ће именом жене испирати уста, и онај углед, који му је од ове женидбе у чаршији нагло порастао, спласнуће сада као надувена бешика, када се иглом боцне.

Остати без жене и пустити да се цео свет исмева његовом судбином, то је двострука штета, коју никако не би могао поднети.

А да на све ово одмахне руком и да опрости срамоту, ни на то није могао пристати.

Па ипак, он је увидео да му је немогућно остати и даље у овако безизлазном положају. То је увиђао јасно, али заман! Он је био жртва, играчка супротних мисли, које су га као јато грабљивих тичурина растрзале и кљували.

Међутим докле се он овако ломио и у нерешљивости својој вртео око својих мисли као вртешка на једноме месту, кира-Анастасија је имала само једну мисао и одмах је извела; дала је једном Циганчету две гурабије и обећала му каленицу попаре, само да тркне до кир-Ламбринога дућана, те да му каже да јој одмах дође.

Кир-Ламбре није чекао да га по други пут зове, отишао је и тамо затекао Анастасију у таквоме стању, да му је и без њених речи постало јасно зашта га је позвала.

— Ако си поштен човек, онда не смеш да оставиш да ме чаршија... поче Анастасија, али не доврши шта је хтела рећи, већ удари у такав хистерични плач, да му требаше повише времена, докле је како тако умири.

— Од суза нема лек, џанум; него да разговарамо шта да се ради! Може бити кир-Диша да ће се покаје и помири; кој зна!

— Нећу! Нећу! — јецала је Анастасија. — Не сам га ни до сада гледала, а сад га мрзим како једно куче, како што христијанска душа мрзи на

Турчин! Искам да си идем из ову проклету варош, идем на вилает, там да плачем и пред иконе да кунем тебе Ламбре, зашто ме даде на оно кавурско чкембе, да ми очи испије, младост отрује!

Кир-Ламбре, узбуђен сузама и пребацивањима, а помишљајући на последице свега овога, седео је на миндерлуку доста узнемирено, пребацујући то леву преко десне то десну преко леве ноге, а од времена на време забринуто је трљао чело, које је нервозно час скупљало час у вис уздизало његове обрве.

— Ти да идеш на вилает, а ја па овде без тебе да живим, што ми треба?

Тако је уздисао Ламбре, помишљајући како би му све празно било без ове веселе женице, ради које је прегорео кира-Ману и оставио да у кући кришом уздише и вене и да пакосно гледа на ону која јој мужа преотела.

А докле су њих двоје овде размишљавали, седео је Диша у ономе собичку очајан и нерешљив. Мисли и планови разлетали су се као варнице са упаљенога крова; и сваке од њих дотакао се, али га је свака и опржила. У дубини узрујане душе и кроз осветничко расположење једнако се пробијао онај зрачак љубави и страх од чаршије, да му срамоту на смеј не изнесу.

Најпосле дошао је до једнога резултата, да би најбољи начин, који би одговарао потпуно његовоме стању, био, да Ламбру уништи, њу љуто казни, али да му она, после те казне, опет остане у кући и да се искрено покаје за учињено неверство. Тако у чаршији нико не би сазнао о томе, како му је пријатељ образ укаљао, а он би био потпуно освећен.

Ама такав начин освете био је немогућ.

— Роспија! Уби ми душу; дроб ми ишчупа! — застења Диша саломљен и клонуо под тешким теретом неостварљивих и мучних мисли.

И овај собичак, у коме је некада тако спокојно седео по цео дан, прибирајући пару по пару и маштајући потајно о лепој Гркињи, поста му сада тако тесан и мрачан, да би се угушио, само да је за неколико у њему остао. Потајна жеља, да се врати кући, да се још једном, макар и крвнички, погледа с њоме и да је дотера, бар да му се правда, па макар да га и слаже, вукла га је неодољиво тамо, и он сав раслабљен изиђе из дућана и споредним сокачићима, где је у ово доба најмање света, стиже пред своју кућу.

Али кад пружи руку, да ухвати кваку од авлијскога капиџика, срце му силно залупа а рука клону доле. Мало час га је одјурила ножем, па зар да јој опет долази? Стојао је неодлучно неко време и почео ослушкивати, неће ли бар што изнутра чути; али ни из авлије ни из куће ни гласа ни каквог му драго шума, осем онога шандуда, чије се густо грање над самим кровом наднело, а који је тако тајанствено овога пута шуштао.

Најзад се одлучи, притиште руком кваку и погурну; али врата затворена.

Ова једна ситница, што су врата закључана, ускомеша у њему на ново ону ватру и он поче одмерено гвозденом алком, а за тим све жустрије и јаче песницом лупати у врата, да се од удара тресла.

Али из куће ни живе душе.

Газда Дишу обузе слутња, да му је жена напустила кућу, и он је поче из гласа по имену звати. Из куће се не одазва нико, а на комшијском капиџику појави се једно девојче.

— Што чукаш толико? Није код куће.

— А где је?

— Мало час беше ту кир-Ламбре, па оде — одговори девојчица гласом, који је газда-Диши некако подсмешљнво звучао. — А она је одмах после њега изишла, и оде на ову страну.

Диша обори сетно главу и немо се загледа у врхове својих јеменија. Кућа затворена, Ламбре био ту, ње више нема! Ноге му се подсекоше и како је био наслоњен леђима уза зид авлијски, сроза се и седе на један бињекташ, који стојаше уза зид авлијски и служаше уморноме пролазнику за седиште.

— Отишла! — прошапута. — И он долазио... сад шта да се чини?

Мислио је испрекидано и тупо гледао у она комшијска врата, иза којих је извиривало девојче и радознало пратило сваки покрет очајнога комшије.

— Шта си се забленула, бре, овамо!? — дрекну мајстор Диша, кад опази како девојче извирује; девојчица залупи вратима и певушећи отрча кроз авлију у кућу.

Још неко време седео је мајстор Диша на бињекташу и чекао неће ли се, ма с које стране, из сокака појавити фигура његове жене. Сад више није био способан ни да премишља о својој несрећи. Малаксао, под притиском безбројних мисли, осећао је како га памет издаје, у глави му је било мутно и тупо, а уз то је осећао и неко одмерено хуктање, као онај шум што се чује у ковачници кад меховима ватру распаљују. У овај мах био је потпуно бесвестан за спољашне утиске; неколико врабаца џакало је на једној дафини, чије се гране повиле преко авлијскога зида; ласте су стреловито пролетале тик његових очију, а у јасној сунчаној светлости зујало је неколико пчела; један крупни бумбар облете око њега неколико пута и изгуби се у сунчеву зраку; но ни један од тих звукова свежега пролећа он није чуо, — све је то било и сувише слабо да га изведе из неме дубине у коју је тонуо.

Најзад, кад сунце поче да прижиже а хлад од дафине скрете и остави Дишу у пуној светлости, он се диже и пође оном страном којом Анастасија оде.

———

ГЛАВА ДРУГА

Тако се сврши *први део* ове тужне домаће историје човека, чији су се идеали стопили у једну сврху, да се ороди са племенитим потомцима класичне нације, те тако, у своме будућем породу, исправи погрешку својих родитеља.

И тај јединствени идеал, у који је унео срж свога живота, који га је из године у годину снажио и освежавао на истрајан рад, лежао је пред његовим ногама као огромна архитектура, коју је мало час под кров метнуо, а она се у једноме тренутку до темеља у прах сурвала.

Готово посрћући и не видећи ништа пред собом, он је час брзо час успорено, како су га кад узвреле мисли распињале, тетурао ни сам не знајући куда. Грабио је кроз мртве и криве сокачиће, омеђене високим, сивим зидовима, иза којих се заклањаху бујне баште и спретне куће са доксатима и многобројним срчали-прозорима.

Ишао је насумце, залазећи час за један час за други угао тесних улица, претрпаних као и увек разним сметлиштем, из кућа избаченим, што се на пролетној жези сасушило и често неким интимним задахом запахњивало.

Међутим, докле је кир-Диша овако очајно лутао све даље и даље од главне чаршије, Ламбре је, као уништен, ушао у своју кућу. Кад га је кира-Мана угледала бледа и збуњена, застала је забезекнуто на прагу.

— Шта блејиш ту, бре! — продера се Ламбре, када му се она не маче с пута.

— Искам... промуца кира-Мана; али је Ламбре тако крвнички погледа и нешто по турски кроза зубе скреса, да кира-Мана једва имаде времена да му се уклони.

Уђе у собу, заригла врата, да му нико не улази,

па се, као да је Бог зна колико пешачио, спусти на миндерлук и дубоко замишљен поче трљати шаком чело. Осећао је тежак притисак, тако тежак, као да му је цео мајстор Диша са свом својом пространом ширином сео на душу, па јој не да дахнути.

И није то само жалост за кира-Анастасијом, која му је онако срдито пребацила, но ту је осећао и неки неодређени бол од самоће, коју ће без ње осећати, и страх од мајстор-Дише, да га усред чаршије не нападне. Па онда, тиштала га је и помисао на срамоту, која ће га, можда још данас, постићи, чим се у чаршији сазна за неверство, које је своме присноме пријатељу учинио. Како ли ће само пролазити кроз оне густе редове разапетих ћепенака и кроз унакрсну ватру исмевака и чаршијског искашљивања за собом?

Кира-Мана му је била последња брига; венчана му је жена и куда би она смела да му ма шта пребаци! А баш и када би се толико заборавила, брзо би га отишла мајци на вилает! Жена, кад није понизна мужу, не заслужује име честите жене. То је бар јасно: ако је човек псето, жена не сме да буде мачка.

Али све то на страну; све би се то још и којекако поднело, само да је према кира-Анастасији могао бити мало-мало равнодушнији. Кад би могао само за часак да заборави на ону живахну пластичну фигуру, која га је као свежа вода оживљавала! И тек сада, када је остао без ње, он је у пуној јасноћи видео, како му је без ње пусто и како је сав овај живот ништаван и празан.

— Ух, гомаре едно; зашто да заспите, бре?! — јекну кир-Ламбре очајно и пљесну се шаком по челу, да је кира-Мана, која се притајала за вратима и ослушкивала шта Ламбре у соби ради, одскочила у страну и на прстима отрчала чак у мутвак, да се

ма у каквоме послу нађе, ако би случајно он из собе изашао.

Али кир-Ламбре не изиђе још за дуго. Туга за Анастасијом и онај страх од кир-Дише, који му се у очима приказиваше као орјатин, који ће га на првоме сусрету на комадиће растргати, приковаше га за онај миндерлук.

У једноме часу њему се учини да неко отвори капиџик. Прва помисао била је, да је мајстор Диша дошао, да се разрачуна с њим, и он сав претрну, скочи насред собе, опусти руке, па се бесвесно заблену у врата. Стојао је нетремице тако; али, на његову срећу, нико не дође.

— Ох, ох, луда глава! ох проклето Бик што ми укради антерија! А-а-ах! — Шија да му заврнем, нека липше, куче погано, што ми уједи! — јекну Ламбре и стотине псовака на грчком, цинцарском и турском језику праскало је по соби, да је кира-Мана сваки час стрепила, да је не позове у собу. Познавала је она адет свога мужа, да сву срџбу, коју је са сокака донео против кога му драго, искали на њојзи.

Ламбре је дуго праскао и размишљао шта га све може снаћи, кад се сукоби са разјареним Дишом; мучио се на стотину начина, како ца се сачува од срамоте, али ниједна мисао није била кадра ни толико, да се за који часак у његовој глави скраси. Од свих му се најподеснија чинила та, да некако кир-Дума измири Анастасију са Дишом, а он да се привремено, ради куповине еспапа, уклони у Галац или Цариград, од куда су ондашњи трговци доносили робу.

То је била добра мисао и ко зна не би ли тај посао испао кир-Думи за руком; али Ламбре преко те помисли претрча као бос преко жеравице. Да оде у Галац, да се растави од Анастасије, па, кад се врати, да је никако више не види, било је за

њега толико исто немогућно, као што је сада немогућно, да својом шаком запуши целом Београду уста или да забрани Јанићију Бику, да на свакоме ћепенку приповеда како је кир-Ламбре преседео цео дан без ћурчета и антерије у кући туђе жене.

На ову летимичну идеју он само одмахну шаком; а како, поред свега мозгања, не нађе ни један згоднији излаз, који би најбоље одговарао његовој жељи, да се ништа о овоме не дозна, да се кира-Анастасија са Дишом измири, а он као и до сада остане и у будуће са Дишом добар пријатељ, то му не остаде друге, него да се пода небројеним уздасима и да почешће таре шаком чело, из кога ама баш ништа не мога да истеше.

У соби му постајаше све тескобније. Жена му се никако не јављаше, те му сада и то би неправо. Ако је и отерао из собе, зашто да му се до сада не јави, да пита треба ли му што! Је ли он муж и господар у кући, или шта је? — Он отвори врата, извири на ћошку, па, кад је ни тамо не спази, поче викати:

— Куде си откршила глава? Овамо се вуци, бре!

Али ни сад му се не одазва нико. Кира-Мана, узнемирена овом Ламбрином љутином, отрчала је у комшилук до кира-Думинице, да разабере, неће ли кир-Дума знати са чега јој је муж овакав из чаршије дошао?

Завири у мутвак, али, кад је ни тамо не нађе, шкрипну зубима. Инако надраженом сад је било довољно, да сав нагомилани јед окрене противу своје жене и, разуме се, да на њојзи своје незадовољство излије.

Са заваљеним фесом за потиљак и забаченом десном руком, из које су висиле бројанице за леђима, стао кир-Ламбре пред мутвак, а нека неодољива мржња према жени толико га захвати, да му из-

гледаше неће је моћи жив дочекати. Очи су му севале грозничаво и чисто набрекле.

— Сува кучка, бре! Ели ћеш ми платиш за ово спацирање по комшилук, кад је муж код кућа, ели Ламбре неће бити жив!

— Добар дан, кир-Ламбре! — зачу за леђима глас, а у исто време таче се неко његове руке.

Кир-Ламбру прођоше жмарци и у мало што не дрекну. Учинило му се, да га је за руку ухватио кир-Диша, трже руку и одскочи у страну.

— А-а! Шта искате ви? — викну изненађено.

Пред њим стајаше девојчица около својих тринаест година, витка, у шареним шалварицама, опуштених плетеница низ врат и к'носаним обрвама, које се као два црвена лука високо надвијаху изнад живахних, силом застиђених црних очију.

— Ја сам, кир-Ламбре — Канче!...

— Шта искате од мен?

Девојче се пажљиво обазре, да га ко не чује, па онда на пола гласа прошапута:

— Поздравила те моја мајка, да одмах дођеш.

— Какву послу имам ја сас твоја мајка?

— Кира-Анастасија...

— Е, е, сад ћу, сад! — прекиде јој Ламбре реч. — Сад ћу, одма ћу!... — и тиснувши девојчици у шаку пару, изгура је на капиџик, али је на улицу не пропусти, пре него ли што сам не погледа, да се с ким на улици не сукоби.

Анастасија је одмах после одласка Ламбриног отишла у Скадар-махалу код своје пријатељице фудул-Стаменке (оне, ради које су се онако крвно завадили деда Митар и Станко туфеџија).

Ма да је онако одлучно најурила мужа из куће, ипак се није смела задржавати даље тамо. Кир-Ламбре јој је био још једино њено уздање, па како је он и био прави узрок њезиној завади с мужем, то је с правом очекивала да је он заштити

и нађе начина, како да се из овог неприличнога и несноснога положаја извуче.

Но кир-Ламбри се до овога часа не јави баш никаква мисао; или боље рећи, јавило их се безброј, стотине, а то је таман толико колико и ни једна. Међутим, кира-Анастасији није било до чекања, ту је требала једна одлучна мисао која ће у часу постати дело.

Све је то опажао кир-Ламбре, те колико га је срце вукло Анастасији, толико му је било тешко изићи јој пред очи овако сплетен и немоћан, да ствар што боље изведе.

Али како је Анастасијина порука била то исто што и заповест, он прикупи бројанице, извири још једном кроз капиџик, те када се увери да на улици нема никога с киме се не би радо срео, изиђе и упути се у Скадар-махалу.

Фудул-Стаменка је имала једну кућу, коју јој је муж, покојни татар-Јован, у наслеђе оставио. Њезин муж служио је дуго време као „татарин" ((курир, улак) прво у служби београдскога везира, а доцније га узе Господар Милош у своју службу, да носи поверљива писма из Београда у Цариград и обратно. Ова служба била је колико напорна толико и строго поверљива. Ни једну важнију „штафету", која би се од кнежева двора испошиљала „блистателној Порти" у Цариград, није смео двор поверавати пошти, која се налазила тек у првим зачетцима и била тако неуређена, да су се писма на хрпате губила или је пошиљалац често пута на неколико дана пре свога писма стизао на адресовано место. У службу „татара" примани су дакле само поуздани људи, који су уз то били не само вешти јахачи но, у случају потребе, и издржљиви пешаци.

У таквој служби татар-Јован је стекао ову кућицу, жену, па после и ћерчицу, Канче. Али после

неколико година, враћајући се из Цариграда, паде мртав с коња, негде на путу између Софије и Ниша.

Кад је чула да јој је муж умро и сахрањен тамо далеко, фудул-Стаменка је, као стрелом такнута, пала у незнан; муке су имали, докле су је повратили себи, а после је жалила и лелекала тако искрено, да су комшинице једва успеле, да је сачувају од какве му драго несреће.

На срећу ову наглу жалост брзо је умерила њезина ведра и вазда расположена нарав, те тако, после првога наступа и после четрдесетнице, сав онај први бол стопи се у једну благу успомену; и само једаред месечно, када би се кренула, да из државног „казначејства“ прими десет цванцика пензије, њена танка фигура у жутој шкуртељчици и плавоме фистану, добивала би у лицу неки тужан израз, како то у опште одговара удовичкоме стању.

И тога дана, када ће се срести са кира-Анастасијом, која је пошла право њезиној кући, она се враћала из казначејства, свратила узгред у цркву, купила свећицу од једне паре и запалила је пред иконом са уобичајеним уздахом: „Јово, теби свећица, мени пензијица!“

Тако је радила неколико година, све докле се не свикну на своје удовиштво. А већ после овај благи обичај постајао је све ређи и ређи, докле се сасвим није изгубио у пријатноме расположењу удовичкога живота.

Кира-Анастасијина појава у њезиној кући колико је изненадила, толико јој беше и необично пријатна. Од када себи није она прекорачила прага ове авлије, управо од када је престала удовати.

— Мори, који те је ђаво терао да се удајеш за онај пањ? — Псетиште је оно! — Тврдица, погансуз! Ух, ух, што му ја нисам била жена, па да видиш како би се провео — викала је фудул-Ста-

менка слушајућн све шта је кира-Анастасија претрпела.

— Не сум му ни ја дузна остала! — Иска, маторо магаре, да по месечина кроз бакчу спацира сас мен! И како да спацирамо? — рече кира-Анастасија и од једном прште у онај необуздани и ведри, детињи смех, — када поче представљати шетњу о месечевој младини, онако како је то дервиш наредио.

— Аман! Спацирати сас она мешина гол... по башча!... продужавала је Анастасија искиданим од смеха гласом.

Фудул-Стаменка једва дочека овај звонки смех и сада разговори удариіше много живље и много веселије, све докле их не прекиде Канче, која у тај пар уђе, да им јави за долазак Ламбрин.

Фудул-Стаменка истрча на авлију, да га пресретне, а у томе кир-Ламбра гурну капиџик и нагло, као да га неко вија, ускочи унутра.

Фудул-Стаменка се уплаши од овога наглога скока, који беше тако неспретан, да се задувани Ламбре умало не спотаче.

— Шта то би, кир-Ламбре? Да се нисте убили? — чисто врисну фудул-Стаменка неким љубазним гласом, који је у исто време показивао и бригу и радост, што јој тако давно невиђени гост опет у кућу долази.

— Е ли она ту? — тихо и задувано запита Ламбре.

— Овде је! Ама шта си се уплашио? Да ниси угануо ногу?

— Заригли капиџик; хоће да дође!

— Ко?

— Кир-Диса! Ето га за ћоше.

Фудул-Стаменки, која је с највећим задовољством дочекала кир-Ламбру, ипак није било пријатно, да се у њеној кући догоди какав шкандал,

те, пре него ли што је Ламбре успео да од силног журења одахне, прелете преко авлије, заригла капиџик, па за неко време престаја уза зид, да сачека када ће кир-Диша проћи.

Кира-Анастасија и Ламбре стојали су у соби сами једно према другоме; она намргођених обрва а он оборена чела, погледа плашљива али ипак пуна очајне чежње, који је говорио много више, него што би је у стању била исказати највештија фраза песника из Еладе.

Прошло је добрих пола сахата, када је фудул-Стаменка ушла у собу гостима. Из њихова опхођења и стишаних израза опажала је да су се споразумели. И она уз осмејак пун љубазности принесе ибричић с кафом и наливеним филџанима.

— Ни врана коска да ми не донесе више у овај пусти Београд! — Ватра да га изгори! — уздахну кира-Анастасија прихватајући филџан из руке фудул-Стаменкине.

Кир-Ламбре је дуго остао код фудул-Стаменке; а докле је он са Анастасијом претресао све начине, како да и себе и Анастасију сачува од неприлика, кир-Диша је још једаред дошао кући, па, кад се уверио да је капија затворена, он је, као подсечених ногу, сав раслабљен које од умора а још више од оног унутарњег бола, ударио другом страном и пошао тетка-Маци.

Сав онај јед и осветничко расположење за ово кратко време створиле су читав пустош; у души су му лежале развалине од свију мисли што их је уз пут смишљао и он се, малаксао од тешког душевног напора и збуњен, враћао ипак оном једином осећању, које је кроза сву срџбу и гневно расположење остајало снажно и несаломљено; враћао се својој љубави према неверној жени. Шта више, њему се тек сада, после претрпљенога пораза, после целе ове бујице која га је заошијала, чинило

да ту жену није никада толико волео и тако везан био за њу, као баш сада, када га је она преварила, па чак и ножем хтела ударити.

Лепо јо осећао да би требало да је презре, да јој се освети, да је уништи; али у исто време и да му без ње нема живота. Једном речи, између ова два супротна осећаја стојао је он као кривац, кога су осудили да га двојица шибају.

— И опростићу јој и зажмурићу; што је било — било, само да ми се закуне да ме никада више неће варати; а оно псето (ту кир-Диша зашкрипа зубима и јекну) њему ћу да пребијем цволике, чим га угледам.

Са овом последњом одлуком, која му даде неке наде, да ће се ова ствар ипак на добро свршити, он пожури тетка-Маци. Тетка Маца му је била једина личност, коју је он дубоко поштовао и о којој је био тврдо уверен, да ће успети, да га измири.

— А с оним гадом лако бих ја; пребио бих му обе цеванице, само да ме није стало до мога трговачког образа, те да ми брука по чаршији не пуца.

Тетка-Маца је прихватила Дишину молбу, забрадила главу шамијом и одмах кренула на посао. Но како ни она ни кир-Диша не знадоше где се одбеглица скрива, то јој не оста друго већ да зареди кроз махале прво код кира-Думиница, па тако редом све до фудул-Стаменкине куће.

— Ух, кучка, кучка, шта уради од онаква два красна човека!

— Е, тако ти је то кад људи не гледају шта узимљу.

Овако шчуђавање обнављало се готово у свима кућама, где је тетка-Маца навраћала, да разбере о кира-Анастасији.

А докле је тетка-Маца обносила водицу и у свакој кући задржавана, бар док једну кафу не

попије, кир-Диша је као на угљевљу седео у тетка-Мациној кући, час по устајао, нестрпељиво изгледао на капиџик, или би Лепосаву чешће одашиљао чак до другога сокачета, да пресретне мајку.

— А како би било да пођем и сам, да је потражим! — помисли једаред; али у тај исти пар дође му на ум она њезина претња и велики кујнски нож, и он, место да пође на улицу, седе изнемогло на миндерлук, притиште песницама под појас и поче тешко уздисати.

У таквом га стању затече и тетка-Маца, која се после дугога истраживања једва вратила.

— Е, шта би? — запита кир-Диша нестрпељиво, а очи му се плашљиво приковаше за Мацино лице.

— Нађе ли је? Шта је казала?

— Нађох... код фудул-Стаменке, — рече Маца и хукну од умора.

— Па?... упита Диша утанчаним гласом.

— Чекај, да мало одахнем! — одговори тетка-Маца предишући и са оклевањем, које у овој прилици само надражаваше онако узбуђенога Дишу.

— Казала сам, боље него што би и ти сам могао; али она ни да чује! Каже: Гаџу циганина узеће, али теби ни за живу главу неће! Каже — и овде тетка-Маца поче раздрешивати шамију под брадом — оно није човек, оно је тулум, једно говеђе шкембе! Ох, ох, како сам уморна! Лепосава, дете, донеси један ратлокум и воде..

Кир-Диша само пребледе, седе на миндерлук и тужно обори очи на своја колена.

— Хоће, вели, да се врати, али тако... продужи Маца и на половини речи застаде. Видело се јасно, да јој није баш тако пријатно да му испоручи све што јој је Анастасија казала.

А мајстор Диша опет претрнуо, па и сам као

да предосећа неки тешки услов, па само трепће и гледа у очи тетка-Мацине.

— Тако... рече Маца, прсну у смех; али се брзо уозбиљи и поче се крстити.

— О, анатема је и са женом, шта јој све неће пасти на ум! О, о, о! Ево, не желим јој зла и лепо је да се измирите; ама да сам ја што ти... Бога ми... отегну тетка-Маца.

— Ама, што ме мучиш? Што не казујеш? — завапи Диша тако молебно и скрушено, као човек који предосећа да му од тога цео живот зависи.

— Ето, каже: Да се врати, ама тако, да се пољубиш са кир-Ламбром, да Јанићија отераш, а кир-Ламбри да допустиш да и од сада долази у кућу.

До овога часа кир-Диша се бар колико толико надао; али после оваке испоруке он сав претрну. Крв му сукну у главу и страшна забуна толико га обузе, да му у један мах изгледаше, да ће се таван на њега срушити. Последња нада, за коју се тако грчевито ухватио, истрже му се из руку и он тешко застења. Једнолики, безизразни шум шумио је око њега, па, ни сам не знајући зашто, он се несвесно поче пипкати по глави и слабинама.

Пун сахат седео је збуњен и без речи, а тетка-Маца за то време лагано и на одушке развијала је своје погледе на данашњи свет, из далека му наговештавала како му није била прилика да се жени удовицом па још једном Цинцарком. А погдегде, онако узгред, тек да наговести сумњу и оно што се по чаршији говори, поче му пребацивати зашто се туђио својих и није отварао очи, када се хтео женити.

— Море, теби је бар лако; мушко си, газда си човек и свака би девојка пошла у твоје богатство — па, ето, и сад... И зар је то лепо, да јој сам доводиш кир-Ламбру у кућу.

Мајстор Диша је као кроз маглу слушао, и место икакве речи тек би покаткад простењао, нарочито онда, када би му она околишно тек по штошта добацила, што би га уверило, да кира-Анастасија ни као удовица није баш ни међу својим Грцима и Цинцарима уживала најбољи глас.

Где је Диша после овога најтежег удара отишао из тетка-Мацине куће не зна се, па тако исто и где је провео прву ноћ без жене. Тек сутра дан не беше га у дућану. Јанићије Бик седео је опет на своме месту и радио посао, као да се ништа није догодило.

Међутим, код кир-Думе био је читав породични савет. Думиница је тешила кира-Ману, која је тога дана, пред зору, добегла куму и куми, готово у самој кошуљи и сва модра од убоја.

Што се никада није десило, кир-Ламбре је, дубоко после поноћи, дошао кући пијан као земља, и чим је натрапао на своју жену, која је скочила из постеље, да му отвори, поче је тући и гњавити тако, да се једва искобељала из његових шака и побегла.

— Шта чекаш, домуз бре; што не кршиш шија на гробље? Од теб ми црно на очи! — дерао се Ламбре и бесно је дрмусао за оба рамена.

А када се кира-Мана истрже и сва изубијана побеже, он се пружи на миндерлук и поче из гласа лелекати.

— Леле! Због теб да пропадним! Што ми искате у кућа, ђидијо?!

Јаукао је и претио, докле га силна мастика, што је у ћор-Ахметовој кафани попио, не обори на патос, где тврдо заспа.

Кад се сутра дан пробуди и виде где и како лежи, скочио је и још мамуран поче збуњено размишљавати о свему што се десило, Шта је све било ноћас? Ето: код фудул-Стаменке прекужио је један

тежак час. Кира-Анастасија није пристајала ни за живу главу да остане у Београду више. Плакала је, проклињала, га што је наведе да се за Дишу удаје, што јој упропасти младост. А како је он без речи седео и само трљао чело тражећи каква таква излаза, кира-Анастасија, у хистеричну наступу, скочи са миндерлука, па врискувши, као да је жеравица опече, подвикну: „Што ћутиш као стрина?“ — и, пре него што је успео да пружи руке ради одбране, унесе му се у лице и поче га као мачка грепсти.

Фудул-Стаменка и Канче једва стигоше, да бедногa Ламбру спасу од ноката раздражене Анастасије.

А када их раздвојише, она се поче као у грчевима савијати и јецати, те је сад опет кир-Ламбре, заборављајући на све огреботине, муку мучио и све јој обећавао, само да се стиша.

— На поље! на поље! Искам да умрем, ако останеш овде!

Фудул-Стаменка учини очима знак Ламбри, да послуша, и изведе га из собе на авлију тешећи га да ће је она умирити.

— Ето, то је!... промуца кир-Ламбре... То је било!

И сад му не беше тешко опоменути се и свега осталога: како је онако растужен пошао кући, али, када је дошао до свога капиџика, изиђе му на очи кира-Мана са њезиним сухим контурама и очима у којима не беше ни трага од живахности. Нешто му се скупи под грло; неодољива одвратност према својој жени, па чак и мржња, као да је она свему томе крива, одби га од своје рођене капије, и он пожури даље. Пред ћор-Ахметовом кафаном угледа како из једнога фењера чкиљи слаби пламичак лојанице, и нешто неодређено поче га вући тамо. Уђе у кафану, и остаде тамо до после поноћи.

Прва мисао, која му, после свега сећања на

јучерањи дан севну у памети, није била, да сазна шта је са његовом женом. За њега је она постала сада сасвим као изблеђела успомена, управо несносна помисао, од које се нервозно склањао. Фудул-Стаменкина соба и Анастасија, која је тамо плачна и очајна остала, беху једини предмет његових збуњених мисли. Њу да види, њу да лечи, ако је болесна, с њоме да поднесе све, па макар га цела чаршија презрела.

Устаде и безобзирце истрча из авлије на улицу.

Разуме се, да је Ламбре, покрај све своје чежње да се што пре састане са оном, ради које ће жртвовати све, ипак бирао оне сокачиће и завијутке, где би се најмање могао надати на сусрет са мајстор-Дишом. Али, овога пута не послужи га срећа. Баш на самоме завијутку, у близини Синџир-џамије испаде од некуда кир-Диша, и, када се један према другоме нађоше, стадоше као укопани. Кир-Диша, који се такође није надао да ће се у овим заклоњеним улицама сукобити са својим бившим пријатељом, стаде, разрогачи се на Ламбру и дршћући од гнева поче нешто неразумљиво мрмљати. Кир-Ламбре се устури и пребледе.

— Куче цинцарско, ти ли ми жену одведе!

Али кир-Ламбре ни речи; проглави вилицама, да нешто одговори, но грло га издаде и место да изусти реч, он поче некако ситно штектати.

— Што штекћеш, куче? Где ми је жена?

— Не знам кир-Диса; не сум вам ништо скривио.

— Јабучицу ћу да ти ишчупам; зубима да те закољем! — виче пригушеним гласом кир-Диша, стегао обе песнице, али ипак не миче са свога места.

Ламбре полети кафани, да се склони, али из кафане истрча кафеџија и запречи улазак. Неколико људи састави круг око оба противника.

— Кога ви да закољите? Чија јабучица да

изедете? — поче сада одважно кир-Ламбре, кад за својим леђима угледа читаву гомилу света.

— Ела, изедите, ако смете! Нä! — и охрабрени Ламбре поднесе мајстор-Диши шипак под нос.

Мајстор-Диша, кад осети под носом склопљену песницу, устури лице назад и, застиђен од толике гомиле света а можда мало и уплашен од ратоборнога изгледа Ламбринога, обазре се за собом.

Гомила се уплете у ову свађу, па мислећи ваљда да ће се обоје потући, навалише да их разваде.

Али ово постиже други резултат. Обојица се у томе часу чисто преобразише. Ламбре поче да се отима и пишти од промуклости; а и кир-Диша, кога четворица држаху за руке, покуша да се отме; па, кад осети да му је то немогућно, пљуну у лице Ламбри; а Ламбре тим истим оружјем врати му ударац.

— Пуштај, да убијем псето! — виче кир-Диша.

— Ела-те, да вас гурнем у трбу! — одговара Ламбре.

— Пушком ћу ја тебе! — продера се Диша, подиже обе песнице и што је могао брже прогура се кроз гомилу, која је све више расла.

Сад, после овога сукоба, који се за најкраће време по целоме Београду раструби, није било никаквога изгледа на мирбу. Кир-Дума, који је у целој овој ствари тежио да измири пријатеље и да ствар заташка, виде да му не остаје друге, него да од мирбе дигне руке и да употреби све што може, да свога најдражег пријатеља, Ламбру, сачува од пушке Дишине.

Догађај овај, који је у самој ствари био искључиво приватнога значаја, сада је почео већ да узима шире размере. Потајна саревњивост између старе грчке чаршије и младе српске чаршије, која се борила не само за свој опстанак пред моћном и умешном грчком чаршијом, него да потпуно исти-

сне грчки елеменат из српске престонице, поче овоме догађају придавати и политички значај.

— Одродили сте човека од његова народа, одузели му крсно име, па му сада и образ узесте.

— Не смо га звали; сам се тискао међу нас! — бранили су се Грци од оног прекора.

А кир-Дума, коме је највише бучала глава од свега тога, сад више није знао шта да предузме. Он је већ гледао у мислима како његов кир-Ламбре лежи на улици, а антерија му се топи у крви.

— Кир-Диса је диваљ човек — Србин је, бре; што може да се чека од један диваљ народ? — забринуто се питао, и свакога часа слао до кира-Мане, да сазна је ли кир-Ламбре код куће.

Али прође и три дана, а од кир-Ламбре ни трага ни гласа. Кира-Мана стрпељиво је подносила све, па и то што јој нема мужа.

Кир-Дума већ беше спреман, да оде у полицију и да се пожали, како је нестало кир-Ламбре, а и да искаже своју сумњу противу Дише, који је ономад јавно казао да ће га из пушке убити. Но четвртога дана доби писмо, Ламбре му јавља да је отишао на вилает, у Костур; тамо ће остати неколико месеци, а њега моли, да му обилази радњу и кира-Ману.

Кир-Думи чисто лакну, кад из писма сазнаде, да му је пријатељ жив и здрав.

— Паметно глава — рече кира-Мани. — Засто плачете? Догодило се, де; човек је, мушко је. Ама он се теби опет мора вратити, ич се не бримите за то! Ви само да му чувате чест и да знате, да една паметна и честита жена нема засто да плаче за мужа.

Неколико дана доцније изгуби се и кира-Анастасија. Много доцније уверио се кир-Дума, да га је Ламбре обмануо и да је заједно са кира-Анастасијом у Галцу, где је отворио малу бакалницу, а у

њој крчми по мало анасонлију, јамајку и друга пића, која беху на гласу.

Кир-Дишина домаћа невоља учинила је читав преврат у његовим погледима. Колико је патио од туге за својом женом, толико је омрзао на сав грчко-цинцарски род, и када би му било у власти, за цело би се сва грчка чаршија за двадесет и четири сахата иселила у Јеладу.

Измоштен душевним патњама, кир-Диша је започео нагло венути. Оно пространо лице са затегнутом кожом смршало је нагло, очи добиле грозничави сјај и несталнo зверају, а трбух и леђа почеше да губе оне уочљиве димензије, те је антерија тужно висила на њему. Дућан је отварао пре свију и затварао га после свију, те га је тако ретко когод могао видети, кад дође и оде из дућана.

Сад је кир-Диша био потпуно усамљен; изгубио је грчке пријатеље, а да се враћа својој нацији на то није ни мислио. Одрођеноме је теже сродити се са својима, него ли туђину сродити се са туђином. Требало је да прође време, да залечи ране, да се разабере и обазре око себе; јер сви ови Срби, комшије и некомшије, које је толико година с презрењем дочекивао и увек држао у пристојној даљини од себе, сад су му се злурадо смејали и по укусу ондашње чаршије искашљивали за њим, кад год би туда прошао.

Једино тетка-Маца што је слала Лепосаву у дућан, да му донесе по штошта од своје софре као понуду. Кир-Диша је ову нежну пажњу примао захвално, па, и ако је био вас дан расејан и апатичан, ипак га је ова нежност тетка-Мацина помало блажила.

Но, ма да је ова пажња падала на усамљену и обрањену душу Дишину као блага дажда после припеке, он је чак и њезину кућу, у којој је нај-

боље савете добивао, избегавао. Из куће у дућан и обратно, и то увек сокачићима где се могао најмање надати сусрету с киме, то му је било све. А како му је било код куће, где се врло рано затварао? Изгледао је самоме себи као осуђеник међу стварима, које су га сваки час подсећале на одбеглу жену; уздисао је и шапутао час проклетство Ламбри и свој грчкој чаршији а сад опет псовку, што није боље отварао очи, да му се тако што не догоди.

Једнога вечера сео мајстор Диша на миндерлук и пропуштајући зрна међу прстима тихо шапуће себи, кад неко закуца на вратима. У исти час врата се полако одкринуше и у собу се промоли кир-Думина глава.

— Добар вече, кир-Диса!

Диша се разрогачених очију заблену у госта.

— Ја сум, кир-Диса, ваш кум и пријател. Еле, како сте? — пита Дума, али никако не улази у собу, но, како је промолио главу и пружио једну ногу преко прага, тако још стоји држећи руком за кваку.

— Еле, како сте? По пријателски посо дођосмо.

— Уђите! — простења кир-Диша, коме у тај пар севну, да би му боље било да га је млатнуо каквим калупом, него ли што му рече: уђите.

Кир-Дума уђе опрезно, а одмах за њиме тако исто обазриво увукоше се још два Цинцарина учтивога и врло скромнога изгледа.

— Е, како да вас утешимо, куме? Судбина, к'смет, сто кажу Турци.

— А где је она? — упаде Диша у реч страшљиво.

— Разбирате ли за кира-Анастасија? Ако за њу разбирате, она је на вилает. И едну писму је послала; иска да ви из њена кућа идете. Жалос, кир-Диса, много жалос; и душа да могу да ти дам,

па да дам. Него ми дођосмо због друго; знате због они пари!

— Које паре? — запита Диша узнемирено.

— Због 4000 гроши, што смо ви позајмили ја и Ламбре.

Кир-Диша га погледа зачуђено.

— Ти мени дао паре? Зар онај гурбет мени дао паре? Какве паре тражиш, бре?

Думи поклецнуше колена, које од претећега израза а које опет од одрицања Дишинога.

— Молићемо, немојте да се љутите; ама то није лепо од једно...

— На поље! — продера се Диша — Јанићије, брзо овамо!

Али Јанићије, који је радио на мутваку, немаде времена ни да засуче рукаве, кад прво оба сведока а одмах за њима и кир-Дума као опарени искочише на сокак.

И за чудо, после овога догађаја кир-Диши као да од једном свану. Неописано задовољство обузе га свега. И вечера, које се до сад једва дотицао, сад му необично слатко паде. Јео је тако пријатно, тако слатко, да би и сит човек огладнео посматрајући оно задовољство, које се код свакога залогаја на Дишином лицу огледа. Очи му грануше живошћу, кад му са сокака допре раздражена вика кир-Думе и двојице његових пријатеља.

— Ајдутин! У букагије ћемо ми тебе! Нема да си узмите пари, па да не вратите! Лопове, бре, паре да си вратиш!

Јанићије није чекао да се пролазници искупе, шчепа из мутвака обраницу и истрча на улицу. Но кир-Дума, чим га угледа, замаче са сведоцима за први угао, лармајући како га је кир-Диса покрао.

— Жену ми одведосте, на образ ми пљунусте; — то кошта 4000 гроша, — шапуће задовољно кир-

Диша. — Нема бре ништа за бадава, па ни жена! Ја сам се доста уједао, сад се уједај ти!

Кир-Дишина несаница, која га је за неколико дана истопила као грудву снега, сад је прешла на кир-Думу. Целе ноћи претурао се по постељи, устајао, уздисао и псовао све што се на грчкоме језику налазило.

— А-а- проклета пцета; проклето Ламбре, што минаправи! Они били ортаци на жена, а ја да плаћам трошкови! Не сум писмено тражио, кад требаше, па сад да запишемо у пропала вересија... А, а-ах, Дума, гомаре едно, кој да те превари? Едно Диса, едно српско куче!... Ух! ух! — уздисао је кир-Дума и туцао се од муке песницом у главу.

Сутра дан Дума је отишао суду, да још с те стране покуша. Али Диша одрече и тамо дуг; чак изјави да ће се и заклети, али не да да га један Грк, који му онакву жену натоварио на врат, још новчано опљачка.

Да му није било баш најлакше, када је пред запаљеним свећама и евангелијем дигао три прста у вис, то се већ дало видети и по његову лицу и антерији, која је цептила на њему. На половини заклетве дође му на ум, како није ни поштено ни лепо то што сада ради; али у истоме часу створи му се кира-Анастасија и Ламбре, и он зажмури, изговори заклетву и колико је могао сигурније изиђе из суда оправдан.

Докле је он полагао заклетву, стојао је кир-Дума спрам њега, забезекнуто гледао у кривоклетника и само што није залелекао за изгубљеним новцем.

— Е, нека вам је на здравље, и толико срећа да имате, колико се ви право заклели! — довикну Дума Диши кад овај изиђе на поље.

Али Диша, који у истини беше пребледео од учињенога дела, није имао када да му одговори;

журио је, да што пре изиђе из ове немиле куће. На пољу удахну свежа ваздуха. Сад је био потпуно освећен; можда није требао баш тако да учини, али он је био задовољан: ово му је куд и камо била снажнија освета, него ли да је кир-Думи забô нож у срце.

— Зашто бре, кир-Диса, зашто да ја плаћам ваш ортаклук, кад не сум ништо крив? Зашто да се криво закунете? — викао је за њим очајно кир-Дума на улици.

— Сиктер, бре, псето; жену ми украдосте, па сад хоћеш да ми и кесу одсечеш.

— Е, дај Боже, душа да вам не испадне на нос како христијанину, него на друго место на куде Турцима испада — проклињао је кир-Дума дижући фес с главе и погледајући у небо. Али Диша је већ далеко одмакао, завио за сокак и отишао својој кући.

— Грех је; ама зар је то било поштено да ми потури онакву жену? Је ли то правда, шта ли, кад је знао каква је она, па још да ми кумује, кумство га убило!

Тако је мајстор Диша правдао и кумовим грехом свој грех блажио. Но истину рећи, како је осећао пуно задовољство, што се једаред и он осветио, ипак, док је говорио ону заклетву, осећао је како га нешто у грлу гуши; а када је завршио оно: „тако мени Бог помогао“, лепо му се учини, као да га нешто посред главе лупи. На путу кући поче га обузимати нека топлота, а по који пут и забуна у глави. Пред кућом му се баш заврте и он се мало поведе у страну. Но то беше тренутно, баш кад је потегао за кваку од капицика.

Али кад уђе у собу, она забуна и ватра на ново га дохвати; он брзо седе на миндерлук, завали се на узглавље и поче тешко предисати. Тупо шуштање у глави и модри колути почеше му играти пред очима; а кад подиже очи тавану, њему се

учини, као да му се сви зидови поклањају а таваница спушта на главу.

— Јанићије! Јанићије, бре, где си?! — викну у један мах преплашено.

— Ево ме, мајсторе! — одазва се Јанићије и утрча у собу. Али кад угледа како је мајстор блед и модар, он се зачуђено заблену.

— Шта ти би, мајсторе?

— Воде! — једва прошапута Диша.

— Мајсторе, мајсторе! — чуо је мало за тим мајстор Диша, како га Јанићије зове и дрмуса из све снаге; али он се не мога одазвати. Само што је руком нешто отискивао од себе. Доцније тек, кад се освестио, причао је, како је, у ономе часу кад је Јанићије отрчао по воду, угледао, како у собу улете некаква црна крмача под фесом и кратком кићанком на глави, па га удари ки́шом у трбух, обори га и леже на њега.

Јанићије се тога часа врло препао; учини му се да је кир-Диша умро, па истрча на улицу, да кога било наврати у кућу. Разуме се да по комшилуку није смео тражити помоћи, јер то беше грчка махала; а кир-Диша је сада постао највећи враг Грцима. А како на улици не беше никога, не оста му друге него да тркне до тетка-Маце.

Кад се Диша у неко доба ноћи разабрао од бунила, прво лице, које угледа код себе, била је тетка Маца. Она му је сваки час чело квасила сирћетом, а на слепочњаче метала по пола главице црна лука.

— Ох, ох! — одахну кир-Диша под пријатном свежином хладне воде и сирћета, кад се разабра.

— Не бој се, кир-Дишо, сад је све добро! — одазва се на овај уздах тетка-Маца.

— Јаох, тетка-Мацо! — застења Диша — немој више тако!

— Шта: немој! — запита Маца и задржа шаку сирћета, којом хтеде да му вратне жиле протрља.

— Немој: кир-Диша!

— Ама шта?

— Кир... кир... стење Диша — нисам ја кир... погана је то реч; то је грчка реч!...

— Тако, тако мајстор-Дишо — поправи се Маца. — Ето, нећу; поган је то милет.

Од овога часа кир-Диша није трпео да га ико тако назива; јер такав назив само му је напомињао све оно, што је до овога часа поднео, тај назив му изгледаше сада као пакосна подсмевка.

Па и име кира-Анастасије, чија му је слика у души до ове заклетве нагризала срце, па ипак била тако мила, сада му постаде мрско онако исто као и кир-Ламбре и кир-Дума.

— Бог види колико сам страдао; Бог види како су ме сви они варали и поштење ми убијали, па, ако је било греха од мене, он ће ми опростити.

Таква су размишљавања врло често занимала мајстор-Дишу, и кад год би га онако оболелога спопао страх од учињенога греха, он би се дохватио тога правца, окретао своје мисли на ту страну и са великим успехом долазио до уверења, да је у целој ствари потпуно невин.

— А баш ако је до 4000 гроша — размишљавао је Диша — ја знам како ћу. Дај Боже да оздравим само, а туђе мени не треба. То ћу поклонити цркви. Не требају ми баш ништа; има мајстор Диша доста, а то ћу цркви, нека је Божје.

Са таквим мислима бавио се по вас дан; тетка-Маца није одлазила од њега, и захваљујући њезиној бризи а и стишавању савести, мајстор Диша се после две недеље диже из постеље. Толика Мацина нега најпосле му поможе и он изиђе у дућан, истина жут као исцеђени лимун, али ипак потпуно здрав.

Мајстор Диша није ни здрав заборавио, шта је

у болести Богу обећао. Само није хтео хитати; има дана још, а црква ће примити, кад год јој приложи. Осем тога ваљало је добро промозгати, шта би све за толики новац могао набавити цркви.

Једнога дана кад га некакво пробадање у слабинама опомену на обећање, оде до тетка-Маце, те јој саопшти своју намеру и потражи савета од ње.

— Бог с тобом, дете! (тетка-Маца га је сада нарочито такоословила, ма да је од њега само једну или две године била старија) Бог с тобом, дете! 4000 гроша! Ако ти за сваку болест будеш толике паре издавао, шта ће најпосле бити од тебе? Треба цркви дати; подај! Ама 4000 гроша то је много. И зар Богу требају толике паре? Приложи на дискус, купи пет ока измирне, па доста!

— Ама како ћу, кад сам се за толико заветовао?

— Бог хоће да га се ми, као једни верни хришћани, сећамо, да му се клањамо и молимо. Богатији је, мој синко, он и од Султана и од Господар-Милоша па чак и од капетан-Мише. Него баш кад ти је наспело, а ти купи еснафски барјак, па га приложи цркви. То те неће скупо коштати, а и еснафу ћеш своме подићи углед у цркви.

Овај савет дошао је таман како ваља. До тога времена сви су еснафи били у цркви заступљени својим барјаком, само папуџијски еснаф што га још није имао. О светоме Спиридону, кад је еснаф славио, они су увек позајмљивали барјак од палилулских ратара, а за то су морали вазда ове сељаке да мећу о слави у чело софре, те тако изгледаше као да они то славе, а да су папуџије тек онако као гости за софром.

Тако ће мајстор Диша постићи двоструку корист; одужиће се Богу и задужиће свој еснаф захвалношћу; а после тога „ктитор и приложник храма сего“ постаће и велики добротвор свога народа.

— Мећер, имаш златну памет, тетка-Мацо! —

узвикну Диша весело. — Ово ће бити и добро и Богу угодно.

И од 4000 гроша сиђе поклон цркви на један барјак златом извезен, за који је платио равно једну хиљаду гроша.

* * *

Чудна је судбина човечја. Нити зна од чега ће умрети ни од чега оздравити. До скора је мајстор Диша мислио, да не може преболети своју домаћу несрећу; мислио је, да од срамоте неће смети на улицу изићи, па ето где се све, у једноме часу, измени. Због свога поклона еснафу за трен ока постао је један од најуваженијих грађана; а све оно што га је до сада тиштало и мучило, распукло се и ишчезло као мехурић на води. Био је као на ново рођен; лице почело опет да се затеже, а антерија да се у свима димензијама као и пређе распиње. Шта више сад је, (разуме се у пратњи Јанићија Бика) пролазећи кроз грчку чаршију, пркосно пролазио покрај кир-Думиногa дућана. А кир-Дума, чим би га угледао, повукао би се дубље у радњу и од туда крвнички гледао за њиме.

— Дуса да ти се испрзи у паклена мука! А-ах, рогата биволица една, сас моји ли пари градиш барјаче на црква! — узвикивао је од муке, гледајући како се оно старо сало повраћа у простране антерије.

Но мајстор Диша не заста на овоме само.

Да би доказао, како је у свему раскрстио са грчко-цинцарском партијом, потражио је и развод брака, а како је ствар била очигледна, суд му је и то досудио. Да се ствар што пре оконча, томе је и сама кира-Анастасија случајно допринела. На позив суда да дође у Београд, да се суди, она је из Галца одговорила, да јој Диша ништа не треба: „а ако искам да по месечина спацирам по башча, како од мајку

родена, имам си овде побољи човек, сас кога ћу спацирам!“

Тај „побољи човек“ био је кир-Ламбре, те тако је она сама признала своје браколомство.

Међутим, докле су се са њиме дешавале ове промене, и његов верни Јанићије, кога је већ произвео за калфу, доживљавао је тако исто једну важну промену. Мајстор-Дишино често одлажење тетка-Маци, коју је после свега овога сматрао више него ли да му је рођена сестра, и Јанићија је довело у положај, да је сваки час морао то због овога то због онога трчкарати до тетка-Мацине куће. И тако, мало по мало, он се толико навикну на ову кућу, да тетка-Мацу није друкчије поштовао него као да му је мати. Али Лепосаву није могао никако да посестрими. Ма да је у прво време и то покушавао. Ова вижљава девојчица, која је сада већ толико израсла, да је набујала у једру и живахну девојку, мало по мало толико је овладала њиме, да јој више ни у шали није враћао ударце, када би га ова својим пуначким шакама пљеснула по снажним леђима. Напротив, осећао је тада необично пријатно расположење, па би, после свакога ударца, мукнуо као младо теле, што је увек изазивало весели смех.

Те ударце некада је Лепосава делила Јанићију просто из детињске пакости а можда и из несташлука; али сада ни због једнога ни због другога. Јанићије је осећао, да та рука, што га тако често лупа по леђима, чини то из нарочите милости, па се увек тако намештао леђима, да је чисто нукао, само да продужи што је започела.

Једнога дана догодило се нешто, што је и Јанићија и Лепосаву довело у неко чудно, несхватљиво расположење. Тетка-Маци дошле на посело неке жене, а Јанићије у мутваку туца кафу. Лепосава се прикраде, па, кад јој се није надао, лупи га обема шакама у леђа. Јанићије се живо окрете,

пружи руку за њом и онако, ненамерно, обухвати је око паса и нагло привуче себи. Необичан пламен сукну му уз образе, а у глави га захвати чудна несвестица, кад осети пријатан мирис девојачке душе, који га са набреклог јелечета запахну. Он је стеже грудима, а она се одупре шакама о његова плећа и одскочи у страну.

Збуњени и црвени у лицу стојали су обоје сада једно наспрам другога. Он опустио руке, разрогачио очи и зачуђено се забленуо у њу; а она тако исто узрујана, да јој се недра од наглога дисања дизаху и спуштаху, стојала је не могући још никако да се разабере, шта је све то у овоме часу било.

Лепосава прва дође свести, образи јој на ново запламтеше, она покри очи шакама и побеже из мутвака, па онако збуњена отрча у кућу. А Јанићије је дуго и дуго стојао забленут и зачуђен оним, што је онако несвесно учинио. Чинило му се, кад га је она ударила, да га је захватила нека несхватљива страст да је стегне око паса и привуче себи. Али зашто то? То није могао баш никако да објасни. Тек једно што је сада, када се почео свестити, осећао, био је стид од самог себе, што је тако урадио.

— Шта сад да чиним? Овде ми више нема места. Казаће тетка-Маци и мајстор ће ме отерати.

И њему се нешто ражали; дође му, да као мало дете зајеца. Грло му се стегло те не смеде ни да одахне јаче, плашећи се да га плач не савлада.

Готово крадимице извуче се из мутвака на улицу, па, када одмаче од куће, он стаде трчати, као да га неко вија.

А када се потпуно разбистри од забуне, застаде, да се обазре где је. Пред њиме је треперило широко Дунаво а за њим се чула лупа дахирета и свежи девојачки гласови, који уз дахире извијаху неку страсну турску песмицу, у којој је момак срав-

њивао дах девојачке душе са мирисом ђулса, а очи са сунчаним зраком. Био је у Еврејској Махали, пред једном баштом где су се еврејске девојке искупиле на игру.

— Од куда ја овде? — помисли Јанићије, па, како му се грло сасушило од унутарње ватре, приђе једној чешми, напи се воде, подметну главу под лулу, из које је избијао дебели млаз хладне воде, и поче се пљускати по лицу и врату. А она девојачка песмица што се из баште извијала, праћена звеком дахирета, све га више мамљаше својом меком, страсном мелодијом, пуном неке неодољиве чежње, којом сав ваздух и овај сунчани зрак и оно лишће, што са бујних грана под ветрићем шуми, дише. И то неодољиво осећање, које обујимаше све што је око себе видео, таласало се у њему. У један мах учини му се, да од свега тога не може да дише. Он се ухвати обема рукама за груди и удахну што је више могао ваздуха.

Песмица из баште заврши се последњим стихом:

„Да ли знаш како се зове она ватра, што душу
сажиже а срце спржи?
„Знам, душо, знам — то је љубав!“

— То је љубав! — понови он последњу реч; а весели смех девојачких грла из баште, као да му дохвати усклик и разнесе на све стране. Бар њему се тако чинило, јер, враћајући се у дућан замишљен и тешко расположен, у ушима му је једнако звонило: — То је љубав, то је љубав!

Пуна три дана Јанићије није знао ни шта ради ни куда се креће. То беху дани тешких душевних мука, које су га ломиле и мучиле, а којима не мога одолети. Ма како се трудио, да избије из главе сваку помисао на оно што је онако несвесно урадио, он то није могао успети. Онај топли дах девојачке душе, њено зајапурено лице и сада је осећао као и онога часа, када је привуче себи. Утисак

је тако снажан био, да му је лева рука, којом је обавио вито и еластично девојачко тело, осећала онај отпор и оно таласање њезиних недара.

Долазило му да полуди. Ова три дана не би се могао похвалити, да је онолико посла свршио колико би обично, шале ради, за један дан посвршавао.

Више није могао издржати. Четвртога дана одлучи да оде тамо, па макар га од туда и најурили.

Напротив, тетка-Маца га дочека као и обично и смешећи се:

— А где си ти ђаволе већ три дана?

— Глава ме нешто болела; требам ли што да те послушам?

— Хајде ти само у мутвак; сад ћу и ја доћи.

У мутваку затече Лепосаву, како намешта по полици санове и каленице. Испела се на прсте, уздигла руке, да домаши високу полицу, па се извила леђима, да ти се чини, сад ће се у струку сломити. А дебели курјук плетене косе, преко које је слазила модра береш-шамија, дотицао је својим крајем до самога струка. Слика необично примамљива, да се Јанићије једва уздржао, да не понови оно што је пре три дана урадио.

— Чекај, да ти помогнем! — проговори, кад виде, како се испиње на прсте, и пружи руку, да од ње узме сахан.

— Нека, што ми требаш ти! Сама ћу! — одговори Лепосава, очевидно неким новим измењеним гласом, који није ни мало личио на онај весели глас, из кога је детињски несташлук избијао.

— Љута је! — помисли Јанићије и стаде му криво што је и помишљао да дође овамо. Он се повуче иза огњишта, па, како је осећао да му ноге малаксавају, седе на једну троножицу и зажареним очима поче пратити еластично гибање и извијање витога струка и оно набрекло јелече, које се час пењаше

уз леђа час спусташе струку, те тако показиваше око слабина прозрачну свилену кошуљицу.

— Љутиш ли се? — запита је шапћући.

Лепосава намешта посуђе и не одговора ништа.

— Лепосава! — понови он.

— Шта ћеш?

— Љутиш ли се?

— Зашто? — упита Лепосава не окрећући лица.

— За оно...

— Које: оно?

— Среће ми нисам крив. Ја баш нисам хтео... али тако...

Лепосава се нагло окрете њему и погледа га. Он се збуни и не доврши што хтеде рећи. Изненадило га је, како се за ово четири дана изменила. Стала много зрелија и лепша; чинило му се, да је до пре четири дана била тек као једва растворен пупољак, а сада ето где пред њиме стоји потпуно развијена ружа.

— Шта ниси хтео?

— Оно... одговори Јанићије и сада је био још збуњенији, што га она више гледаше.

— Што да се љутим, кад ниси хтео?! — одговори Лепосава, али тако, да он сада не знађаше прашта ли му или се љути баш зато, што вели „да није хтео“.

— Ја онако... Дође ми мрак... али...

— Ниси хтео! — насмеја се пакосно Лепосава и погледа га презриво. Тај поглед га жацну и он од једном осети да јој мора вратити.

— Е, па хтео сам, баш! Зар се ја тебе бојим!

— Лудаче! — одговори Лепосава, али таким нагласком, да му од једном стаде јасно оно што мало час није разумео.

— И јесам лудак. А ти, што ми се не наплатиш?

— Како ћу? — запита Лепосава и тако ђаво-

ласто погледа, да све оне стеге, које му душу до мало час сапињаху, попуцаше, и њему стаде тако лако и ведро, те у мало што не поскочи, да је на ново загрли.

— Како да ти се осветим?

— Па, ето, удари ме у леђа.

— А ти?

— Ја ћу опет онако...

— Јест, нашла сам своје руке на сокаку, да их по томе гвожђу лупам.

Јанићије се засмеја од силнога задовољства.

— А што се сад цериш као луд?

— Јер... јер... заусти Јанићије да се потпуно изјасни, али у тај пар уђе тетка-Маца у мутвак. Лепосава брзо поче да претура по посуђу, Јанићије се закашља, па се и он нађе у послу, тек колико да сакрије своје узбуђење.

Сад више није могло бити разговора о ономе, што му је на срцу лежало. Тетка-Маца је развезла да прича о мајстор-Дишиноме уважењу и о томе, како ће га еснаф од Нове Године да изабере за свога устабашу.

— Е, али један је па један Диша, брајко мој! Камо, нека ми ко покаже у еснафима макар једнога газду, који је толике паре поклонио за барјак? Хиљаду гроша! Шта мислиш болан, хиљаду гроша! И она ороспија да превари таквога човека! Море, да сам ја нешто у власти, ја бих њој...

У свако друго доба Јанићије би се обрадовао, што ће му мајстор постати устабашом, али сада га баш ништа не занимаше. Напротив, да је смео запушио би јој уста и изгурао из мутвака, у коме је до мало час тако важне говоре водио.

Неколико дана после овога није му се дало прилике, да се са Лепосавом на само састане. Навлаш је врло често излазио иза мутвака на цепаник, надајући се, да ће се она сетити, па макар и са-

жалити, те изиħи да га саслуша; али Лепосава, као навлаш, баш онда би се нашла у послу око огњишта, па док је он са највећим нестрпљењем бечио од туда очи и искашљивао се, не би ли га чула, она је у мутваку певушила што или би се с мајком разговарала.

Тада би Јанићије из чежње и страшљивога очекивања прелазио у наглу срдитост, па му се чинило, да би сад у стању био да је сву у комадиће растрза, само да му на очи изиђе.

И онда, још већма клонуо, незадовољан и као утучен, вратио би се у мутвак и осорљиво одговарао, ако би га она што запитала.

Да ли је Лепосава ово чинила инстиктивно, или са свесном намером да га намучи, или што се нечега плашила, ко би то могао погодити. Једно је јасно, да га је увек, кад год би изишао из мутвака, погледала и испратила очима, за које не би могао рећи да су равнодушне. Шта више, за она четири дана, кад није долазио, Лепосава је била врло замишљена, па је по десет и двадесет пута истрчавала капицику, да га одшкрине, колико тек да промоли главу, па да сагледа лево десно кроз сокачић. И увек би се, после тога, враћала нерасположена и срдито стресала са шарених шалварица прашину, која се прихватила, док је уз капицик стојала.

А када је Јанићије дошао, она га је осетила инстиктивно и у грудима јој тако живо закуцало, да у мало није упустила једну милојку, коју је баш тада на полицу пропињала.

Да је о свему овоме имао појма, Јанићије би без сумње ово расположење њезине душе протумачио у своју корист. Овако му она изгледаше као санта леда која се не отапа.

— Па, дабогме, и зашто да ме гледа! — размишљавао је Јанићије. — Ја сам само један сиротан

калфица; и Бог зна хоћу ли кадгод толико спечалити, да постанем газда-човек. Што да ме гледа?

Ово тачно размишљање о своме положају он је по каткада истицао у својим мислима, али кад год би покушао да га усвоји и самога себе победи, онај осећај, оно срце, које не признаје никакве рачуне и које својом ватром сагорева најубедљивије разлоге мозга, размахнуло би у томе часу, заошијало на све стране и развејало ледену мисао као ветар прашину.

— А што, зар је једна пошла за сиромаха? Зашто баш да и она не пође? Ако је суђено да патимо и да гладујемо, то је онда судбина! А од судбине нико се не оте. И други су патили, па опет нису помрли од глади.

Дан из дан преживљавао је нове тегобе: надао се, плашио, срдио, на сваки њезин осмејак задрхтао од неисказане пријатности. Једном речи, постао је играчка девојачке ћуди; и што се више отимао, све је више подлегао оном немилостивоме осећају, у који се до грла заглибио.

Судбина га је заквачила већ; а кога судба једаред само дохвати у своје незграпне шаке и почне да га меси, тај се не откупи лако. Јанићију је тек предстојала судбина.

* * *

Мајстор Диша је пожњео све користи. Српска чаршија прихватила га са великим уважењем, црква га убројала у своје ктиторе „и приложнике храма сего“, а еснаф га изабрао за свога устабашу. Све што један честит, заслужан мајстор и имућан газда може постићи, то је он у грађанству и своме еснафу постигао на своју радост и на големи јед кир-Думин, који је још једнако уздисао за изгубљених четири хиљаде гроша.

Али оно, за чиме је Диша највише жудео, —

потомство које ће некада, када то благоме Богу буде угодно, прихватити и продужити фирму, ето, тога није имао. Без жене остао је самохран у свету, а живети до века тако без жене и без икакве наде на своје потомство, толико је исто колико и не живети.

И што му ова брига не би увек на ум падала, некако се вазда, између осталога, и она истицала, кад год би навратио до тетке Маце, чије је разговоре и савете тако радо слушао.

— Све ти је по таман, свега имаш; још само да те оженимо.

— Море тетка-Мацо, — бранио се тек разговора ради — зар сада, када сам нагорео онако?

— Е, био отварати очи! Шта ти је требала јабанџика, туђа кост, па још удовица?! Ама је ли она удовица само, бежи од ње три конака, да ти не унесе несрећу у кућу. Него сада отварај очи: девојку да узмеш, девојку, па кућа да ти пропева! За девојку знаш да је твоја, неће те прекорети првим мужем; па децу да ти рађа, сваке године по једно.

Мајстор Диша би, пред оваквом перспективом, затворио очи и са пријатним изразом, као да га когод шашољи сламчицом око усана, слуша и осмешкује се на богату домаћу идилу.

— Е, е, ти ми много наказива — смеши се Диша — Ама где да нађем добру девојку?

— За то ли се бринеш? Пашајши![1] Ти само накриви фес, а мајстор Диша је један по један! — одговори тетка-Маца и кришом, испод очију, погледа мајстор-Дишу.

Међутим, и у чаршији, која је у недостатку других разговора претресала обично домаћа питања својих ближњих, почело је по мало већ да се

[1] Стари београдски израз: ни бриге те.

води брига и о женидби устабашиној. Који је тај што је први пронео глас, не зна се, али у велико се веровало да ће мајстор Диша да се ожени Лепосавом Мацином. А тако се најзад и морало држати, пошто је мајстор Диша дан из дан одлазио на кафу тетка-Маци, а Маца тек ваљда не би примала сваки дан једног нежењу, који јој није ни род ни помози Бог, да ту није било некога рачуна.

Сплетка је од некуда потурена у чаршију; а већ онај који је потури није требало да брине више колико ће порасти. Свет једва чека да чује новости, а већ онда, кад та новост дође до последњега уха, развије се у читаву приповетку.

Сирота Лепосава, која је у целој овој сплетки толико исто крива била колико и мајстор Диша, морала је да чује и такве ствари, на које би се узбунила чак и фудул-Стаменка, кад би се тако што пронело за њезино Канче.

Једнога јутра отишла Лепосава у дућан мајстор-Дишин те му однела фес, који је Диша оставио њезиној мајци, да га на врео калуп метне и очисти. На повратку, кад је завила у своје сокаче, срете се са Канчетом, која је опет са другом једном девојком пролазила туда.

— А што си се тако пофудулила, Лепосава? — запита Канче.

— Нисам, Канче, то ми није адет.

— Па што нам се не похвалиш? Зар нећеш да нас позовеш?

— Куда?

— Па у сватове.

— Чије сватове? — запита изненађена Лепосава и пламен јој обузе образе на помисао, да је Јанићије нешто пронео.

— Па у твоје.

— Ба̄! За то ми није време! Прво тебе да удамо; старија си.

— Е, што кријеш, кад се све зна? Па још устабашиница, бре, бре!

— Ко: устабашиница?

— Па ти! Зар нећеш да се удаш за мајстор Дишу?

Лепосави се окрете улица око главе, а баштенски зидови са многобројним мазгалима почеше играти око ње.

— Шта ти је, море, што се љутиш?

— Ти лажеш! — цикну Лепосава — Лажеш као кучка?

— Море, ти да ћутиш — одговори јој Канче са неким изразом пакоснога задовољства — него да пожуриш са сватовима. Знаш, ружно је да ти се пре сватова догоди.

Шта је после овога било, Лепосава није знала. Сећала се само толико, да је обема рукама шчепала и вукла нечије косе, и да су нечије шаке њу гребале и ударале. Неко је врискао од бола, али, да ли Канче или њена другарица, то није знала.

Неколико жена, које истрчаше на капиџике, развадише их, и Лепосава, бледа од узбуђења, отрча кући, па кад залупи капиџиком за собом, бризну у плач и јецање.

— Шта ти је, девојко? — викну запрепашћено тетка Маца, када је угледа онаку, и живо јој притрча. Али Лепосава само плакаше, дуго плакаше.

— Море говори шта се то догодило?! — подвикну најзад Маца, кад виде, како она не може да се од суза поврати.

— Ето, шта... одговори Лепосава кроз плач чисто прекорно и исприча цео догађај између ње и Канчета. Само је беше стид да дода још и оно последње, чега ради је и полетела Канчету у косе.

— Де, де; па за то ли плачеш, лудо? Камо среће да се тако и догоди; а она што прича, то јој је криво, завиди што онакав човек долази у

нашу кућу, а од њезине три конака бежи. Ћути, само када те није везала са којеким; а таквога мужа свака би себи пожелела.

— Мени не треба мајстор Диша. Ако њему треба да се жени, ено му кира-Мане; и тако је њезин муж одбегао са његовом женом.

— Ћути, будало; мислиш да би тебе неко питао, када би те онакав човек заискао.

— А што она да лаже....

— У мутвак, сурунтијо; шта си ми се ту успропадила! — подвикну Маца, која није никада допуштала да јој кћи противуречи; Лепосава убриса очи рукавом и оде у мутвак.

За њоме дође и Маца и поче је потанко испитивати. Дабоме да се и она ишчуђавала на дрскост „оне девојчуре", али ипак све се сводило на то, да је мајстор Диша прилика, каква се лако не налази, и да једна честита и послушна девојка неће никада погазити вољу свога родитеља.

— И ко се може боље побринути о срећи свога детета него мати. Ваљда ти боље знаш шта теби треба? Ниси још ни загризла у живот, не знаш још ни по коме свету ходиш, а овамо би да радиш по својој лудој памети.

— Боже, мајка, шта ти је? — брани се Лепосава. — Та и сама кажеш да ме мајстор Диша не проси.

— Не проси, дабогме; али шта знаш ти! Не долази он за бадава у нашу кућу. И зар би то било лепо од њега, паметног и угледног човека, да једну честиту кућу на глас износи.

Лепосави се све више у грудима стезаше. По свему овоме њој се чинило да њезина мати нешто плете за њу и мајстор-Дишу и срце јој премре, када помисли да може постати мајстор-Дишиница и да се мора одрећи свога Јанићија.

То је толико заболе, да је покушала све што је смела, само да отклони опасност од себе.

— Па ти му реци да нам не долази у кућу више; зашто ће нам он?

— Ви'ш ти ње! А шта би свет онда рекô? Мајстор Диша појео шљиву, а кошчицу бацио на ђубре. Па после да плетеш седе, као што ће их плести фудул-Станменкино Канче!

— Ја нећу да плетем седе, — промуца Лепосава.

— Море, девојко, немој да ме вучеш за језик — обрецну се Маца. — Мислиш ти, Маца је слепа, па не види шта ти радиш, је л'?

Лепосава претрну, брзо се наже над огњиште и поче пирити у ватру, пред којом су били преstављени лонци и рантлике.

— Што ћутиш сад, а?

Лепосава ни да прослови, а срце јој лупа, да му ударце чује.

— Да те дам Јанићију, шта ли? Па трећега дана да обоје липшете од глади! Да се удаш за дериште, које не може за десет година на селамет изаћи. Знаш ли која ти је сад? Пуних шеснаест! Још годину две па ћеш да постанеш уседелица.

— Ама шта је теби, мајко; ко ти за Јанићија говори? — плашљиво промуца Лепосава.

— Слушај, утуви, девојко — рече Маца дижући се. — Мислиш, не видим ја којим очима гледаш ти у Јанићија и како ти побелеше, бленући у капиџик, кад ће да га отвори и дође. Јанићије је моје дете; добар је и волим га. Али он је још слуга, нема нигде ништа; а да га чекаш, док се огазди, хој, хој! То ће да прође и десет година. Па зар да те толико у кући држим!

Тешко је било Лепосави слушајући материна разлагања. Свака њезина реч погађала је право у срце; а што је најгоре било, она је била толико

одана вољи своје матере и толико је стрепила од њене љутине, да је морала пред њезиним разлозима устукнути.

Када је Маца изишла из мутвака и отишла у кућу, Лепосава је села на столичицу, заронила лице у шаке и горко заплакала. Плакала је као да некога сарањује, као да у овоме часу баца прегршт земљице на покојника.

А тај покојник била је прва љубав, први њезин осећај, који је у свој својој лепоти и бујности плануо и разбуктао се у њезину срцу, да је занесе, опије, па сад да се тако насилно у један мах угаси!

* * *

Лепосавин догађај са Канчетом не оста тајна ни за комшилук ни за чаршију. Када је мајстор Диша, по своме већ утврђеноме обичају, пошао тетка-Маци на кафу, спази га Станко туфегџија и позва на свој ћепенак.

— Ама, чули ти шта се оно јутрос догоди.

— Шта? — запита радознало мајстор Диша.

— Па, између Мацине Лепосаве и фудул-Становкиног Канчета.

— Ја не чух ништа.

— Побише се.

— Зашто, море?

— Поради тебе. Е, хе, пријатељу, па ти кријеш, а овамо се свуда по чаршији зна да ћеш да узмеш Лепосаву. Ама што га кријеш, море, хеј? Девојче је добро; сирото, ама добро — говори Станко пилећи турпијом око ороза једне пушке кремењаче, коју је у посао узео.

Мајстор-Диши би сасвим ново; куд је он на то и помишљао! И он се као запањен загледа у комшију.

— Море, шалиш ли се ти?

— Ич се не шалим! А што? Па то се бар зна

да нико од нежењених људи неће ићи сваки дан у кућу, где има девојке за удају, за бадава.

— Ама, то није истина.

— Хе, хе, јеси ти неки лисац. Кријеш а немаш зашто. Море, грех би био, кад не би то урадио. И ко би сада веровао да ту нема ништа, кад не избиваш од онуда!Ваљда тек ниси тамо због Маце одлазио! — одговори Станко и поче се смејати својој досетци.

Мајстор Диша скочи са ћепенка и збуњен оде одатле. Сад му више не падаше ни на ум уобичајена кафа код Маце. Хтео је отићи, али га узе неки стид; изиђе му на очи Лепосава у целој својој појави и он се, сад први пут, пред том сликом снеби.

— Ко би и на то мислио? — прошапута и одмахну главом, да се отресе од такве помисли. Али ова новост тако је изненадно дошла; а то се све њега лично тицало, те баш и да није хтео да размишља и о таквим сокак-сплеткама, дужност му је била да их најодлучније сузбије.

Али на који начин? Да зађе кроз махале и свакоме се правда — не иде. А баш и када би тако радио, он сам, по својој повученој и срамежљивој нарави, не би имао те смелости, да ствар, коју ће време једаред зачепркати, рашчепркава.

— Најбоље, да ја престанем ићи тамо! — помисли и крете у дућан.

У дућану је седео скрштених ногу на ћепенку и неко време замишљено гледао у зид; најпосле извади дуванкесу, сави на колену цигару и поче димити.

— Чудан свет! — размишљава мајстор Диша. Шта му још неће пасти на ум.

— Море, устабашо, шта си се замислио, ходи на кафу! — викну га један комшија са ћепенка.

— Хвала, сад сам је пио.

— Ходи, ходи, дȇ!

Мајстор Диша је и на томе ћепенку чуо за јутрошњи догађај. Па ни овде није био у стању да увери никога. Слушају му правдање, али лепо се види, како се испод бркова потајно смеше.

— Буди Бог с нама, шта ме сад опет снађе! — прекрсти се Диша од чуда, кад опази ову неверицу. — Ама, људи, шта ли сте! Ко је само пронео ту лаж? Зар сам ја прилика за оно девојче? Мацу ја уважавам као своју сестру; она ми се нашла у болести... она...

— Е, па де, де; кад није, није; што се правдаш толико? — одговара комшија, а на лицу му се јасно чита, како ни он не верује што мајстор Диша тврди.

— И што да износе поштену кућу на глас? Зар је то лепо од света?

— Е, такав му је адет. Оно знаш како је: ти си устабаша, па људима од реда не иде никако у главу да имају устабашу а без устабашинице. То им долази некако крње. Хоће да те виде ожењена; а како ти не избијаш из те куће, а тамо девојче добро, таман за устабашу, па ето, готов разговор.

Цео тај дан мајстор-Дишу су то овде то онде дочекивали сличним питањима, и где год би започео да се правда, свуда су га дочекивали сумњивим осмехом или тако чиме, што га је уверавало да је много лакше уверити свет у нешто, него ли га разуверити.

— Па зар је то лепо да дочекаш старост без домаћице?

— Ама, то је истина. Време је, треба да се оженим; али ко је мислио на то?

Те ноћи превртао се мајстор Диша у постељи врло дуго. Из очију му никако није избивала Мацина кућа са дебелим хладовима и Лепосава у њој. То лепушкасто, свеже девојче, на које је (то је, кришом од самога себе, у себи помислио)

често заустављао своје погледе, баш му се свиђало. И не би био с раскида да се њоме ожени. Оно, у шта је био сигуран, то је, да је девојка честита и за цело му не би довела у кућу новога Ламбру; млада је, па није имала кад о томе да мисли. А после тога и Маца би била најбоља контрола, да му домаћицу од злих очију сачува.

Све је то тако, али он није могао ни помислити да тако што предложи Маци. Да је бар удовац, али пуштеник — е, не иде! Човек са једном историјом, која је до скора изазивала смех по чаршији.

И Бог зна какве га све мисли не спопадоше, те му не дадоше за дуго заспати.

Кад се пробудио у јутру, осећао се у нелагодноме расположењу. Лепосавина прилика једнако му се istављала пред очи; и ма колико му та живахна појава била пријатна, ипак га је доводила у неку забуну.

— Опет је боље да не идем тамо, — мислио је и с тешком муком, што самоме себи затвара врата од куће, која га је као свога рођенога примала, изиђе из собе на авлију.

У томе се и капиџик отвори и ни прагу се појави танка фигура фудул-Стаменкина у жутој шкуртељци.

Мајстор Диша се избечи на ову посету, којој се најмање надао. Фудул-Стаменку није никада марио; његова бивша жена била јој је присна пријатељица; а само та помисао била је довољна да је грубо запита: „Шта тражиш ти овде?“

— Тражим чест! Шта је ово? — запита раздражено фудул-Стаменка и поднесе му под нос пуну шаку женске косе. — Шта је ово? Тако ли си научио ону твоју... твоју... да моме Канчету косе почупа! — пискала је фудул-Стаменка и, држећи

се једнако капиџика, трешаше му под нос песницу са прамењем оне косе.

— Море торњај ми се с очију; не искупљај ми комшилук пред кућу.

— Нека се искупи цео свет, не марим! — виче из гласа Стаменка. — Срам нека буде ону твоју... твоју... Косе ћу јој ишчупати, где је сретнем! Криво је моје Канче, што ви вадите очи. Мислиш ти нико не зна!?

Кад опази како мајстор Диша нерешљив и збуњен стоји и не зна шта да јој одговори, фудул-Стаменка повиси глас и поче на сва уста викати и грдити Лепосаву. Њезина вика заустави неколико пролазника, па и комшинице истрчаше на капиџике; те тако мајстор Диша, који се баш тога и плашио, устукну у своју собу, затвори се и не изиђе из ње, све докле се не разиђоше људи и докле фудул-Стаменка не одмаче од врата.

— Ово ћеш да ми скупо платиш! У полицију ћу ја тебе и твоју.... викала је фудул-Стаменка удаљујући се победничким кораком низ сокак.

Мајстор Диша остаде у соби као убијен. Од чуда и ове невидовне беде толико се сплео и збунио, да је само хуктао и стењао. Био је толико неодлучан да ма шта уради, да га је сада било чак страх и на улицу да изиђе.

Али има нешто што и неодлучне до одлуке доведе. Разуме се да, у таквим приликама, било случај или ма какав спољашни утицај узме неодлучнога за руку и силом га одвуче једноме излазу. Таква случајност за мајстор-Дишу била је сама Маца.

Када је претрнула срца напустио кућу и отишао у дућан, рекоше му момци да је долазила тетка-Маца и поручила му, да одмах њезиној кући оде.

И то одлучно позивање текнуло је Дишу, у толико више, што није било никаквога оправдана разлога, да на њезин позив не оде. Ко зна како ће

га дочекати и шта ће му све рећи, што јој је дете на глас изнео. Па још, како му момак објасни, тетка-Маца је била врло љутита и поручила му: ако одмах не дође, она ће му сама у дућан доћи.

Није се имало куда; ићи се мора, а како ће се све ово свршити о томе није ни мислио. А и како би могао размишљавати, кад су га све ове сплетке и догађаји толико узнемирили, да му је свака помисао у глави стала, па се као закована ни с места не миче. Није му дакле остајало друге, већ да се преда слепо случају, нека га носи куда је њему драго, нека га ваља на својим таласима, као што речна брзица ваља врбову кладу.

— Како Бог хоће, тако нека буде! — уздахну Диша и оде тетка-Мациној кући.

После подужега времена врати се мајстор Диша у свој дућан, зајапурен од наглога узбуђења. Очи су му севале живље него ли до сада; момци се чисто забезекнуше, кад га угледаше онако узрујана. Ушао је у дућан и почео весело певушити; повуче за ухо једнога шегрта, па онда оде брзо својој кући поздрављајући весело комшије по ћепенцима.

* * *

Мајстор Диша је у истини био човек срећне звезде. Чему год се није надао, оно је постигао, и никад својом вољом, својим одрешитим радом но увек — случајно. Ваљало је само да зажели, да чезне за нечим, па да му се то као умешено и испечено само у руке спусти. Жељкао је да постане богат и угледан грађанин, а ни из далека није слутио, да му је стриц већ то и да ће га у скоро наследити. Чезнуо је за кира-Анастасијом, и да другима не паде на ум да га њоме ожене, он би у тој жељи провео цео век, а не би ни покушао да је у дело приведе. Желео је да се освети Грцима и да подигне свој оронули морални углед у еснафу, па је

и у томе нехотично успео. И не само да се осветио кир-Думи, него му је та освета донела 4000 гроша; а за мале новце, које је дао за еснафски барјак, постао је велики добротвор цркве и устабаша свога еснафа.

О Лепосави ни у сну није помишљао да је начини устабашиницом. Ма да је пун нежнога задовољства примао из њезиних руку послужење, и свакога дана посматрао испод очију, како се ово вижљаво девојче све више развија у једру и свежу девојку, он је ипак то чинио из једног невиног уживања, пошто му је укус био јако склон према облим, загрљастим рукама, витом врату, набреклом јелечету и танкоме струку, за који би страховали да ће се сада преломити под теретом широких и пуначких плећа. И ето, своју, од самога себе прикривену жељу, виде он данас остварену, опет не својом вољом и одлучношћу него — случајно.

Право рећи саме прилике су за њега радиле. Па зар то није срећан човек?

Маца га је дочекала сама у својој соби. Лепосаву је опазио у авлији, али, када га она угледа, штуче у мутвак, да се с њиме не сретне. То га је већ коснуло као ружан знак, а када још опази на тетка-Мацину лицу једну велику збиљу, њему се чисто стужи од неке необјашњиве слутње.

— Седи, мајстор-Дишо! — проговори Маца гласом и изразом велике бриге и нерасположења.

Диша седе. Свечано ћутање овлада у соби; Диша је скрушено очекивао на бујицу прекора, али тетка Маца још ћуташе, тек по који пут што би јој се из груди отео дубок уздах, који му наговештаваше све друго само никакво добро не.

— Шта си ме звала? — најпосле запита Диша необично меким и молећим гласом. Тетка Маца дубоко уздахну.

— Па, синко Дишо, чу ли ти шта се по чаршији говори?

Диша обори главу.

— За тебе и....

— Лепосаву.... прошапута једва чујно Диша.

— Цео свет говори за вас.

— Лају пси; лају, тетка-Мацо, и лажу, Бога ми! — викну Диша очајно.

— Е, мој Дишо — уздахну болно Маца — Лају ли или не лају, не знам; али, ово ми је све што сам до сада спечалила и сачувала своме детету (и ту тетка Маца показа руком на образ). Велим, није ми Бог уделио богаства, али да јој образ бар сачувам, нека уђе у свет са образом. А сада?... Шта се учини сада... Ето чујеш и сам...

— Па зар сам ја крив томе? Ја тебе и твоју кућу као рођену поштујем, а оно што они говоре лажно је...

Тетка Маца се тужно насмеја.

— Лажно је. Светога ми, тетка-Мацо!

— Знам, знам, Дишо; али свет и то зна, да ти не избијаш из моје куће; зна свет да тетка Маца има ћерку на удају и да си ти нежењен. Е, па онда ко ту да докаже, да у томе нема нечега.

— Па шта да радим сада? Научи ме, дȅ! Ето, ја ћу престати да долазим, па ће временом и свет ућутати.

Маца га гневно погледа.

— Кâпе, мајстор-Дишо! Таман како приличи честитоме човеку. Шта је то изнети на глас једно ваљано девојче, убити јој срећу, па је оставити! Сирото дете! Како те је уважавала, како ти се радовала, кад год би дошао, па сад одједаред да је под таквом срамотом оставиш. Ако си тако мислио, мој синко, боље би и за тебе и за нас било, да си тражио кућу фудул-Стаменкину и њено Канче; боље

би било, да ти се не нађох као рођена мати, кад оно на смрт болова!

Свака реч наваљивала се на мајстор-Дишину душу као стена и он је као заливен ћутао и очекивао од тетка-Маце, да она сама пронађе пута и начина шта да се ради.

— Па ти и не чујеш све о чему свет за тебе и Лепосаву говори. И ко ће ми веровати, кад будем казивала, да се моје дете није од мене мицало? Знаш ли шта лају погана уста? А? — запита тетка Маца и застаде, да мало одахне и по своме обичају сачека, докле се не стиша бујица наврелих речи.

— Ето, кажу....

— За име света, тетка-Мацо, шта кажу? — викну мајстор Диша, који већ не мога издржати њезино оклевање.

— Каажу.... веле: узе јој образ, па сад је оставља!

Диша поскочи, као да га је иглом боцнула.

— Ко каже то? Ко каже, ана-сана.... викну раздражен и поче поклецавати од ужаса.

— А ко не каже, питај! Ето, њој каза Канче, а мени цео комшилук. Кажу: остарела си, а ниси умела да очуваш девојче.

И оно, што мајстор Диша до сада не виде, угледа сада. Тетка-Маци ударише сузе на очи; говори му, а сузе без јецања и плача теку кап по кап низ образе.

— Немој, молим те, тетка-Мацо! Ти знаш колико те поштујем.... и Лепосаву; али зар ћеш ти....

— Ако си честит човек — рече Маца утирући полако сузе, које је не слушаху, него једнако капаху — ако си честит, онда нека је просто, што си ме уцвелио. Ти и сам знаш шта ти ваља чинити.

— Ако ти хоћеш.... рече полугласно Диша, али одмах и прекиде, јер се уплаши и од саме помисли.

— А шта: ја хоћу? Ствар је у твојој руци. Ти

паметујеш за цео еснаф, па ето, како год ти кажеш, онако нека буде!

— Дајеш ми је? — запита Диша мало храбрије.

— Божја па твоја, сине! Ето, тако раде поштени људи. Знала сам ја, да си ти честит и да онако мора бити, како ти кажеш. Нека ти је са срећом; бар сад знаш, да ћеш имати честиту домаћицу.

И тетка Маца узе мајстор-Дишу за главу, пољуби га у чело и оба образа; а мајстор Диша, још збуњен од изненадне среће, којој се није ни мало надао, целива будућу ташту у руке.

— А где ти је Лепосава? — запита сада Диша и нежно баци поглед на врата од мутвака.

— Сад ћу је звати. Дошла јој другарица, па плету иза мутвака.

— Нека тетка-Мацо, не зови је сада; одох прво до куће, да јој донесем нешто. Па онда већ биће боље...

И тако мајстор Диша, ведар и лак као младић, убрза из куће, оде мало до дућана, тек да се узгред по њему обазре, па за тим кући, да узме што је наменио својој невести.

Кад се вратио, тетка Маца га је дочекала на капиџику.

— Камо Лепосава? — запита Диша.

— Е, чекај, зете; не иде то тако лако. Ено је у соби, спрема се, да пред свога домаћина не изиђе постидна.

Диши игра срце од задовољства, улази са Мацом у собу и ведро гледа око себе. Не потраја много, па ето и Лепосаве, румене од стида и оборених очију на под. Стала опуштених руку уза сама врата и снебива се, да ближе приступи. Мајстор Диша је са пуно чежње неколико тренутака одмеравао овај стас и лице, које се стиђаше да баци поглед на свога будућег домаћина.

— Је ли ти рекла што мајка, ха? — запита најзад Диша приступајући јој ближе.

— Јесте! — прошапута стидљиво она.

— Погле, шта сам ти донео. Ходи, ближе!

Лепосава маши очима руци Дишиној, коју је он пред њом у вис уздигао.

— Ово теби; ти да га носиш, а ја да те гледам! — рече што је могао нежнијим гласом и предаје јој огрлицу од педесет великих, златних махмудија.

— То да носиш око врата, а ово да метнеш на чело — и даде јој велики, златни дукат „ћошајлију".

Лепосава погледа и збуњено се насмеши на Дишу; очи јој засенуше од толиког крупнога злата и она поче да га загледа, пријатно изненађена богатим поклоном.

— Хајде, кћери, метни огрлицу око врата, а дукат на чело; па онда донеси послужење.

— Је ли ти се допада? — запита Диша, уживајући у њеној забуни.

Лепосава климну главом.

— А знаш ли зашто сам ти дао?

Лепосаву обли руменило по лицу и врату.

— Зар ти није мајка казала?

— Де, де, што се стидиш? Одговори, кад те пита! Кажи, знаш ли што ти је дао?

Лепосава опет климну главом.

— Штета — рече Диша — и добра ти је ћерка и све, само има једну махну.

— Коју то? — запита Маца.

— Нема језик; не уме да говори.

Обоје се засмејаше, а Лепосава, застиђена, заклони рукавом очи и побеже из собе.

Кад се вратила са послужењем, на челу јој се, баш над самим повијама, где се обрве састају,

спуштао из косе велики дукат „ћошајлија“ и око грла златне махмудије.

— Е, сада, ћерко, да си жива и здрава и срећу да унесеш твоме домаћину у кућу! — рече Маца и пуна срца пољуби своју ћер.

Тетка Маца за кратко време изађе из собе, да нешто види у мутваку, те тако Диша и Лепосава осташе сами.

— Седи овде — рече Диша Лепосави и привуче је руком до себе —. Тако! Па деде сада да и мени кажеш оно, што си мајци казала! — Хоћеш ли?

Лепосава опет климну главом; али сада не тако стидљиво већ с осмехом у очима, које слободно гледаху у очи Дишине.

— Ама не тако, већ кажи, да ти чујем гласа.

— Хоћу! — одговори Лепосава и окрете лице у страну, да јој Диша не угледа, како јој у томе часу лице запламте.

Била је у томе часу тако свежа и мила, да је Диша од сласти гуташа очима. И да му не беше зазорно, да своју испрошеницу пољуби пре времена, Диша би чак и то урадио, без обзира на устабашко достојанство и оне четрдесет и три године, које су га иза разапете антерије за леђима гледале.

— Еле, сад да ти кажем какав сам ја и шта тражим од домаћице! — рече Диша и поче јој на дугачко описивати све дужности, које она, као честита жена, треба да испуњава. Говорио је, како му је образ највећа светиња, како мрзи све што неваља, и за правду гине.

— Љута сам паприка на неправду; крв ми на очи наиђе, па онда нека беже од мене! За добро сам ти добар, — мелем сам; ама за зло, да те Бог сачува! С оном првом у мало што не учиних русвај; ама срећа моја, што ми дође памет у главу: зашто да робијам због једне ороспије, па је отерах. Ти си

друго, ти си добра девојка и бићеш вредна и послушна; ха?

— Хоћу! — одговори Лепосава и отворено га погледа, па се и насмеши. Диша изгуби свест, срце му заигра и сад већ заборави на свој положај и адет.

Али, у томе часу од ове погрешке спасе га тетка Маца. Она уђе баш у часу, кад мајстор Диша поткупи уста и привуче Лепосаву себи, да јој бар за часак заклопи то око, које га је онако жарко палило.

— Наразговарасте ли се? — запита Маца, којој не измаче ни Дишин покушај, ни Лепосавин покрет, која у томе часу извуче своју из његове руке и брзо устаде, да јој мајка не би гледала како седи поред Дише.

— Разговарасмо мало... одговори Диша не баш најљубазније. — Требаше да сазна, шта ја тражим од своје домаћице.

— Е, ако, ако — одговори Маца и даде миг Лепосави, да изиђе у мутвак. Сад њих двоје осташе, да се споразумеју и утаначе дан прстена и сватова. Кућа Мацина била је пространа, те, поред осталога, утврдише да се младенци одмах по венчању уселе у кућу.

* * *

Докле је Џиша код тетка-Маце остао, Јанићије је седео у дућану и са неком стрепњом очекивао на повратак мајсторов. Он се ни из далека није могао надати ономе, што се, у тај пар, догађало тамо; тетка-Мацин долазак у дућан и онако срдито захтевање, да јој мајстор Диша одмах дође, протумачио је он сасвим друкчије. Помислио је да га је Лепосава одала, па сада тетка Маца зове мајстора, да му се на њега пожали.

Може се помислити, шта је све преживео Јанићије за ово време! Час по час сагибао се преко

ћепенка и гледао од куда ли ће тек искрснути мајстор и какав ће изгледати у лицу.

— Ако је одала, онда да бежим из ове чаршије! — мишљаше Јанићије и дође му тако криво на сама себе: зашто да уради тако, зашто да се пред свима обрука!

— Иде! — рече у себи, кад угледа мајстор-Дишу и од неизвесности претрну. Но то га брзо пређе, кад угледа расположено и озарено мајсторово лице. Диша упаде у дућан, заручен до грла са неколико кеса леблебија, ратлокума, халве и једним саханом топлога кадаифа.

— Јанићије — викну га с прага — носи ово код тетка-Маце и да кажеш: поздравио мајстор и шаље ово! — Јеси ли разумео?

— Јесам, маїсторе — одврати Јанићије двоструко радостан; прво, што га Лепосава није одала, а друго, што је чезнуо да је бар очима види, ако не успе да с њоме на само говори.

До ушију заљубљен и необично куражан, да јој бар овога пута покаже све, журио је Јанићије кући Лепосавиној. Пред кућом застаде изненађен, јер из баште, баш под широким орахом, зачу јасан жагор, смех и певање девојачких гласова. И то се разлегала баш она иста песмица, коју ономад зачу, а која беше у то доба нова:

„Да ли знаш како се зове она ватра,
Што душу сажиже а срце спржи?
Знам, душо, знам, — то је Љубав.

То су певале Лепосавине другарице; јер тетка Маца не беше од оних жена које оклевају. Ваљало је да се одмах сазна, да је Лепосава испрошена и обележена, па је тако и урадила. Другарице Лепосавине сјатише се, да јој честитају, а Лепосава их је са златном огрлицом и дукатом на челу дочекала, изнела пред њих свакојаке посластице, па се сада све заједнички веселе, задиркују и смеју.

Све ово што угледа дође Јанићију тако слично са оним даном, кад га спопаде она вртоглавица, те несвесно одлете чак у Еврејску Махалу. И снажни мирис густога каранфила, босиока и осталога цвећа, који се са девојачким гласовима разлегаше преко зидане ограде, све га то поче на ново да заноси, заједно са чежњивом мелодијом која му се срца тицаше.

— Као занесен уђе у авлију, а девојке, када га угледаше са оним товаром, у жагору слетеше око њега и почеше черупати кесе са слаткишима.

— Ко је послао? — Мени дај, — Јанићије!... мени... мени! Је ли од мајстор-Више? — викале су девојке у један мах.

— Та ућутите, сурунтије ниједне; оставите момка на миру! — викну тетка Маца и поче примати ствари.

— Поздравио мајстор и шаље вам ово! — испоручи Јанићије, збуњен девојачким нападом. Предавао је ствари а зачуђено је посматрао сву ову веселост, а нарочито Лепосаву са оним накитом, која га је равнодушним осмехом по каткад погледала.

— Погађаш ли зашто је све ово? — запита га Маца такође с осмехом.

— Не — одговори Јанићије, зверајући на коју би страну умакао, само да се спасе од толиких девојачких очију.

— Е, па честитај Лепосави! То ће ти бити, ако Бог да, мајсторица.

— Јаох!... писну нешто из дна душе Јанићијеве. Ни педесет онакових звона, каква беху она што су ове године први пут после Косова забрујала са Саборне Цркве, ни све турске трубе, што их дан из дан слуша са градских бедема, не би му толико заглухнуле слух и толики шум у глави подигле, као ова једна реч: „То ће ти бити мајсторица!“

Мора да је изгледао врло смешан, кад се девојке заценише од смеха гледајући оно лице, које,

у исти мах, беше изненађено, збуњено и препаднуто. Као запањен стојао је и није знао, шта се око њега дешава. Осетио је само, како му се под ногама земља миголи и за цело би пао, да се у томе часу не ослони леђима о стабло једне дафине.

— Ама зар тако? — хтеде да каже, али му се вилице тако стегоше, те он само нетремице звераше то у онај дукат „ћошајлију", што се жутио над Лепосавиним веђама, то у њено насмешено лице.

Девојке отрчаше у дубину баште са посластицама, а Јанићије, кад оста сам и када се од прве поразе освести, дубоко уздахну, клону главом на прса и савијеним кажипрстом обриса две вреле сузе које му низ лице кануше.

Тетка Маца је опазила из мутвака ово, али се учини свему невешта; само што се неприметно насмеши и главом одмахну.

— Дете! — Проћи ће га већ! — рече уклањајући с ватре велику џезву шербета, који се грејао за Лепосавине другарице.

Али то „дете" у овоме часу шкрипну зубима. Неодољива срџба на све, на ону, коју је са толико чежње и бола у срцу носио, поче да кипи свом жестином. Он се обазре око себе, погледа тамо од куда му допираше весело ћеретање, па кад опази Лепосаву и чу, како се са осталима смеје, очи му се закрвавише а песнице стегоше. Журно изиђе на капију и изгуби се за углом.

— Удаје се, за мога мајстора... а мене... мене... ух! — уздахну тешко. Рука му случајно напипа једну кутијицу, коју је за појасом носио. Он је извуче и отвори. У кутијици је лежао сасушени стручак босиока, онај, што га је некада нашао под својом главом и који је као најдраже благо до данас чувао, носио преко дана за појасом, а када је легао, отварао кутијицу, помирисао, метао је испод главе

и сањао о оној, која му је тај стручак кришом под јастук турила.

Сада му и ово сасушено лисје поста мрско. Кутију швирну на неко ђубриште, а босиљак искида, издроби, пљуну на њега, просу пред собом и згази ногама. Да му Лепосава беше под руком, за цело би и с њоме тако: пљунуо би на онај дукат и сву би ногама изгазио.

— Или ћу је убити или ћу се обесити! — говорио је стиснутих вилица и песница и ишао, лутао, без смисла и циља.

— Убићу је! Јаох! Ја је морам убити! Зашто да се прода? Куда ћу сада? Коме? — јецао је, кад се дохватио оне простране равнице на Дунаву.

Но та зарицања беху и сувише слаба, да бар за који тренут стишају метеж, који му је подхватио и душу и срце и мозак. Грозничава ватра лизала га је од пете до главе, па се разгоревала у очима, из којих је суктала силна врелина.

Морао се ипак вратити у дућан. То је осећао кроза сву буру своје душе; а то осећање, које му јасно показиваше његову немоћ, да са собом располаже по својој вољи, беше једна кап више зејтина на већ онако разбукталу жеравицу.

Да остане и даље у служби онога, коме је у своје време образ очувао, а који му је сада, место да га награди, забио нож у срце, на то није хтео ни да мисли више. Извадиће своје калфенско писмо и отићи ће из ове проклете вароши, да се никад више у њу не врати.

— Отићи ћу, али ћу јој рећи све. Пљунућу јој у очи, па нека остане постидна.

И то му је у овом хаосу узбуђења било лако рећи; али, ако га мајстор не отпусти, ако му не изда калфенско писмо, шта ће онда? Еснаф је јачи од њега, а мајстор је имао толико права над сво-

јим момцима, да без његове воље и допуштења није момак могао располагати својом службом.

Зарођена лица у шаке седео је још на једноме избрешку близу Вилине Водице и подавао се стотинама грозничавих мисли, које су се по његовој глави ломиле.

Али једна, од свију снажнија и страховитија, испињала се нада све. Догодило се ма шта, свршило се ма како, она треба или да умре, или да буде његова. Прво ће отказати службу, а за тим ће урадити оно, што ће се после у песму певати.

— Где си, море, до сада? — запита га мајстор, када се он једва вукући ноге, врати у дућан.

— Однео сам, мајсторе! — одговори Јанићије сухо и дрхћућим гласом.

— А што си бре такав у лицу? — запита Диша, коме паде у очи силна малаксалост и бледоћа.

— Ништа ми није.

— Море, ти си болестан. Какав то изгледаш, као да су те гује пиле.

Јанићије не одговори, седе за пањ и узе дикиш, да разрезује по обележеним линијама на меку сахтијану.

Сутра дан изиђе одлучно пред мајстора.

— Мајсторе, хоћу да идем.

— Куда, море?

— У село.

— Зашто, бре?

— Не могу више да останем овде.

— Зашто?

Јанићије обори очи, јер не знаде шта да наведе. Диша га значајно гледаше.

— Зар сада, када си изучио занат и на путу да постанеш човек, хоћеш у село? Шта ћеш, бре, тамо? Кога имаш тамо?

— Тако; нећу да служим више.

— Ја те не пуштам; ти мораш да одслужиш

своје! Мислиш ти, да сам те ја толико година хранио и мучио се око тебе, да те занату научим, па сад, кад сам те спремио, да одеш?

Јанићије устаде, метну руке на појас и ниско се поклони газди.

— Хвала ти, као оцу на храни и науци; све ми је добро код тебе било, али ето, ја те молим да ме отпустиш.

— Хајде, бре, ћопеку један! Седи и ради тамо, док те нисам овим калупом по лудој глави! — подвикну му мајстор претећим гласом и дохвати руком за један дрвени калуп.

Јанићије се скљуси за пањ и горко уздахну.

Није се осећао побеђен; предвиђао је он, да га мајстор неће лака срца пустити; али најпосле и да га не пусти баш на лепо, — пустиће га, кад изврши што је наумио.

Страшна одлука, какву може само утврдити бујна крв једног младог разоренога срца, ужљебила се дубоко у његову главу; та га је одлука подржавала и хранила, па донекле и утишавала ону силну навалу, што му дан ноћ није давала дисати.

Два супарника седела су за једним пањем и кројили по сахтијану са оштрим дикишом. Са каквом ли је лакоћом руке опсецао мајстор свој посао, а са како тешком руком оштри дикиш калфин засецаше дубоко испод коже у пањ!

Разуме се да је Диша причао Маци и Лепосави, како је Јанићије хтео да остави посао и како му он није дао. Кад је сутра дан Јанићије однео једне јеменије тетка-Маци, затече Лепосаву саму. Тетка-Маца је отишла једној жени, која је тога дана принову чекала.

Јанићије уздрхта, кад опази да су сами. Лепосава се збуни, али је та забуна брзо пређе, узе јеменије и стаде их разгледати. Јанићије је гледаше нетремице и чисто му лакну, кад виде да јој на челу

нема оног мрскога дуката. За тренутак му се учини, да је Лепосава она некадања и да је то све још могућно поправити. Та прстена још није било, а за десет дана, колико је до прстена означено, они могу бити већ и у Влашкој, па ако је нужно чак и у Галцу.

Ма да није знао ни где је Галац, ни како се до њега може доћи, па ни то, с чим ће доћи дотле, он је ипак био науман да то изврши, само ако она усхтедне. А не хтедне ли?... Овде му се помисао прекиде и он се стресе...

— А је ли ти, море, шта ти је наспело да идеш одавде? — прекиде му мисли Лепосава и погледа га преко рамена.

— Не могу више! — одговори Јанићије узбуђен.

— Који ти је бес? Што си се надуо тако?

— Ти знаш.

— А шта ја знам?

— Удајеш се за мајстора....

— Па за кога ћу? Ваљада за слугу?

Јанићију се попе крв у главу, кад зачу овај одговор, који му на на подсмевање личаше. Он занеме од забуне. Хтео би да јој одговори ма шта, да је нападне речима, да јој каже како је превртљива; али све то запе у грлу, које му се на пакост тако стегло, да је једва био у стању да ваздух удахне. Стојао је тако неко време без речи, оборио главу на груди, тешко предисао и слушао, како му срце на махове удара, да пробије груди.

Лепосаву дирну ово и она му се приближи.

— Бога ти, шта ти је? — рече му благо и такну га руком по мишици.

— Ја... ја не могу тако... ја ћу... узмучи се Јанићије да каже шта ће; али навала осећаја тако је нагло јурила у његову главу, да му се језик спотицаше преко сваке речи, те не мога да искаже шта хоће.

Лепосави га би жао, па се и она тренутно збуни, не знајући шта да му каже.

— Чујеш, Јанићије, немој тако! Не иди од нас. Ето, нана те воли као сина, а и ја те волим као да си ми рођени брат. Ти немаш ни мајке ни сестре, па што да идеш од нас? Нана и синоћ каже Диши: „Честит је момак, Јанићије; он ће ти кућу и радњу чувати као своју“, а Диша јој вели: „Јесте!“ — Немој, болан, тако!

— Не могу! Овде, ето, овде боли, па ми не да да живим.

— Лудо! — прошапута Лепосава, али тако болећивим гласом, да Јанићије од тога чисто задрхта. Овако му је исто рекла и онда, када је загрлио и пољубио. И та реч, боље рећи, тај меки, нежни нагласак, који овој речи придаваше сасвим други значај, даде му снаге да проговори.

— Онај босиљак... што си ми турила под јастук... па оно...

— Које: оно? —

— Оно... знаш...

— Па ето видиш и сам, како те волим, као да сам ти рођена сестра. Жао ми било, што немаш никога свога, а Диша те на неправди отерао, па сам рекла: нека му овај босиљак — то, у место сестре. А оно... оно... знаш... (сад и Лепосава запе, без сумње мучећи се да овог несрећног младића што боље убеди, како је оно био братски пољубац и загрљај). Ти си то урадио, као да си ми био брат. И ко би други смео да тако уради? Ја ето нисам никоме одала?

— Ама шта то ради она са мном? — мисли Јанићије и мучи се да разазна, титра ли се она с њим или је у истини она све тако мислила.

— Ти ме не волиш... рече Јанићије тужно, кад она престаде.

— Кад те не бих волела, не бих ти толико говорила. Не бих марила, баш и да се обесиш.

— И хоћу то!... оте му се узвик и он, без икаквог чекања, излете на улицу. Лепосава оста забезекнута овим наглим одласком, хтеде да га викне, али он већ беше на улици; она обори главу и са неким изразом досаде и срдње одмахну руком:

— Дете! Право каже нана: дете! — прошапута и заставши на собњем прагу дубоко се замисли.

Када се тетка Маца вратила, затекла је ћерку у мутваку како седи на шамлици, подлактила главу о шаку и нешто мисли. Да је мало боље загледала, можда би опазила трагове од суза; али Маци то и не паде на ум.

— Седиш, ћерко, седиш, а из рантлике кипи! Шта радиш море то, куд си се замислила?

Лепосава прену и збуњено скочи, као да је ухваћена у нечем.

— Шта си радила до сада?

— Ништа, нано, — замеће она и измиче рантлику, да не прекипи — уморила се, па мало седох.

— Хајде, хајде, још мало, ћери, докле си код мајке; мужа нећеш дочекивати седећи. —

Тога дана мајстор Диша је у залуд очекивао Јанићија, да се врати; њега не би ни од куда. Послао је два „чирачета“, да га траже, али, када се ови вратише и јавише, да га нигде нема, он одмахну главом: „Побеже нам погансуз!“

А када га ни до вечери не би, мајстор Диша одлучи да достави полицији о бегунцу, те да га она пронађе. Прво је отишао Маци, да се посаветује.

— Бог и душа, побегао! — рече Маца, када јој саопшти, како му нема Јанићија од јутрос.

Лепосава пребледе; она је најбоље знала, шта се све могло са Јанићијем десити. Она његова последња реч и нагли одлазак не даде јој ни за тренутак да поверује само у бегство.

Страх од онога, што се могло врло лако догодити, не даде јој те ноћи тренути. Обртала се,

мешкољила, затварала је очи, да заспи, отварала их и гледала замишљена у оно кандилце, што је пуцкарало и својом слабачком светлошћу преливало преко црне иконе у углу. Чинила је све, само да не мисли на оно најстрашније. Али у заман; ту у глави урезала се једна слика, па, зажмурила или открила трепавице, она је увек видела једно: некакву грану о којој је висио Јанићије Бик о затегнутоме ужету.

— Не дај, Боже! — уздахну дубоко и, покривши се јорганом преко главе, три пута се прекрсти.

— Шта ти је, те не спаваш? — прогунђа јој мати, коју мешкољење и чести уздаси кћерини тргоше иза сна.

— Боцкају ме мрве, нано! — одговори Лепосава и седе у постељи, бајаги, да их шаком шчисти.

— Хајде, хајде! Даћу ја теби мрве! Скапоши се ту, па спавај!

Лепосава опет леже и притаја се.

— Можда и није — помисли и поче напрезати ум, да замисли како се Јинићије није обесио.

— Сиромах! И зар сам му ја крива? Ја не смем друкчије, већ како нана каже; а он је слуга, нема нигде ништа! Ох, Боже, само му не дај да се обеси!

Тако је шапутала у себи, докле не одоле сан. Кандилце поче јаче праскати, тама обузе црну икону, мрак се сведе у соби, и она заспа.

* * *

Сутра дан од раскрснице до раскрснице чуло се добовање општинскога добоша. Грлати добошар Суља разглавио вилице и на памет виче искупљеноме народу: „Чујте и почујте! Јанићије Бик, калфица код Дише устабаше, отумарао је незнано куд. Ко о њему што сазна, нека достави власти. — Лични опис: има осамнаест година, висок, плећат, велике

главе, ниска чела, широка врата, главом може да пробије храстова врата, а уме и да муче као бик. Ко га нађе, нека га привуче властима а по том мајстору на посао!"

С овим је власт учинила своје: објавила је нестанак Јанићијев, а остало је оставила бризи грађана и — случају. Ако се пронађе, — добро, не пронађе ли се, — то толико! И зар је он једини, за којим би полиција морала трагати!

Диша је већ у велике примао честитања по раним ћепенцима.

— Тако те хоћу: да се ожениш, ја̀; а не да затварамо капиџике, кад пројеш! — шалио се Станко туфегџија, који се примио за старога свата. Кума је већ изабрао: газда Николу, мумџију (онога чију је кћер испросио за свога унука топал-Стојан, па се завештао да неће венчати децу, све докле на Саборној Цркви звона не пропоје).

Прстен се свршио, поп је испитао младенце и сада се журило, да се све што је потребно за сватове спреми. У Мациној кући чује се дан из дан девојачки жагор и певање. Лепосавине другарице долазиле су, као на мобу, да јој помогну у пословима и спремању за свадбу. Лепосава је са њима заједно певала, ћеретала и смејала се; али ипак (до душе ретко) бивало је да јој кроз најживљу шалу и смех прелети преко лица нека тамна сенка; у такоме случају уозбиљила би се и страшљиво погледала на капиџик.

Мајстор Диша је, од времена на време, слао своје „чираке", да се нађу тетка-Маци у послу, а он је седео у радњи по цео дан. Није имао никога поузданога, на коме би, бар за који час, могао оставити радњу. Тек сада је осећао, колико му је вредио онај Јанићије и било му је врло криво, зашто да га баш сада остави.

— Магаре, да би магаре! Шта му је наспело!

И да ми је знати само куда се степао! -- љутио се често код тетка-Маце.

— Море, зете, не брини! Доћи ће ти, видећеш! Нема нигде умешено па обешено; а у селу понајмање! — тешила би га Маца, а Лепосава, која се свему невешта градила, трудила се на све начине да саму себе увери, како Јанићије није био толико луд да се обеси.

Једнога јутра устала Лепосава, по обичају, пре мајке и са „чирачетом" наложила ватру у мутваку, преставила џезву с кафом, метнула четири ратлокума на саханчић, а у шарену чашу хладне воде, да послужи мајку, кад из собе изиђе. Маца већ устала, умила се и пошла вратима, кад од једном зачу јасан усклик Лепосавин:

— Нано, нано!

— Шта је? Што сабајле толико вичеш? — одазва се Маца и изађе на доксат.

— Дошао Јанићије! Ево Јанићија! — викну Лепосава весело.

— Де, де! Знала сам ја; дете је то! — одговори Маца и сиђе у мутвак.

Код мутвака је стојао Јанићије, стидљиво оборио главу и не диже очију.

— Добро јутро, дете! А где си ти до сада, болан? Е, е, жив био, жив био! — рече Маца, кад јој Јанићије приступи руци, па га и пољуби у лице, — Знала сам ја да ћеш се ти вратити. Али то није било лепо, да свога мајстора, који ти је као један родитељ, тако оставиш.

Јанићије је ћутао и збуњено, натуштених веђа, гужвао један широк орахов лист, што му се у руци нашао.

— Иде ли до мајстора?

Јанићије учини главом да није.

— А зашто, море? Ваља да одеш, да га по-

љубиш у руку и замолиш да ти опрости. Добар је он, опростиће ти.

— Не могу... стид ме... прошапута Јанићије.

— Јогуницо! Е, добро, добро; остани ти само овде, а ја ћу га већ сама молити.

Лепосава само што није од радости запевала. Није шале, толико се препала, да се не обеси ради ње. — Ох! Ох! Баш је добар! Баш је добро то што не учини! — весело је певушила Лепосава, носећи ратлокум и кафу, да мајку послужи.

— Па где си био до сада?

Јанићије се смете; желео је да га нико не пита о томе.

А кад би причао све, где је био и шта је радио, само би још више пред Лепосавом утврдио колико је немоћан, да на своју руку живи.

Када је оно отишао, тврдо науман да са собом докончa, он је пун срџбе и очајања лутао тамо амо по густим трњацима, који су се више Стамбол-Капије богато ширили онде, где се данас налази густо насељени Енглезовац. А када га је умор савладао, отишао је у вече на Ташмајдан и у оним мрачним пећинама, где се обично београдска дечурлија завлаче, те хватају слепе мишеве, да их после удавачама, за њихове врачбине, продају, завуче се и тако целу ноћ преспава. Сутра дан је опет лутао, али много даље, пут Мокрога Луга; а када га глад узмучи, он је по џбуновима брао лишће кисељак и тиме је тога дана забашуривао глад.

Али, кисељак је слаба храна и њему не остаде друго, него или да се врати мајстору или да изврши што је наумио. На прво није хтео ни да се осврне, а на другом му се баш врло озбиљно задржала мисао. И та његова јучерања реч, сад га је много више мамила својом грозотом. Није се плашио смрти, али једно му је мутило помисао: да ли ће га она жа-

лити? Хоће ли плакати за њим и да ли ће се кајати, кад сазна шта му је све учинила?

Дуго је тако премишљао. У мислима је гледао већ, како га носе на гробље, а Лепосава нариче, буса се у груди и довикује: Ја сам крива, што се убио; он је мене волео, па је због мене то!

И ова слика, коју је тако замислио, растуживала га је и изазвала у њему ону горку тугу, која ипак тако пријатно пада на рањено срце.

— Обесићу се; а њој ено мајстор-Дише, па, ако узмогне, нека буде срећна с њим! — шапутао је и расејано гледао, према јутарњем сунцу, на западни поруб, тамо, од куда се уздизаху вита минарета одблескујући под руменим јутарњим зрацима. Из те даљине допираху му једва гласови мујезина, који оглашаваху вернима: сабах-намази (јутарњу молитву).

Али поред свега тога не покуша да одмах приступи смишљеној намери. Синоћна пољска вечера није била тако издашна, да га за дуже време засити. Имао је здрав и необично снажан стомак, који се, у овом часу тужнога размишљања, мученички грчио од глади, те тако, и не мислећи, ноге га саме однесоше у шибљак, а руке се пружише за очима, које им показаше издашне џбунове кисељака.

Није се обесио; али не зато, што не имађаше смелости. Напротив, живот му је био толико несносан, да га је из дна душе презирао. А што није учинио крај са собом, ваљало му је захвалити једино ономе уверењу, које му је овде у кисељаку отворило очи. Паде му на памет како је, пре неколико година, видео спровод некога самоубијце. Неопојанога, неокупанога, без свештеника и икаквога тужнога спровода, пронеше га носилима четири хамала и закопаше ван хришћанскога гробља.

— Ето, таква ће бити и твоја сахрана! — прошапута му онај разложитији хришћански глас; и

то беше прави узрок, што је одустао од ужасне намере и спасао младу душу бар од оних вечних мука, које би га на ономе свету дочепале.

Сад већ, кад је дошао до овога уверења, није имао више нигде излаза. Требало би да се врати; али куд и коме? Зар да својим очима гледа Лепосаву, како се опрема за његова мајстора? То никако! И он убрза кораке, само да што пре побегне одавде, што даље од онога места, са кога се јасно оцртаваше београдско обзорје са кубастим џамијама и витим минаретима.

После је отишао у Мокри Луг. Тамо се погодио код једнога газде сељака, да му чува овце само за храну, па је код њега остао све до свога повратка у Београд.

Али даљина од Београда и Лепосаве није била у стању да га извида. Дан ноћ осећао је како му је све празно и несносно; дан ноћ чезнуо је за њоме, и једнога дана остави овце, нека их пас чува, а он, као да га неке мађије вуку, стиште пут Београда.

И ено га сад где у мутваку послује, опет види Лепосаву, али, место да га то стишава, све већма опажа колико је несрећан, колико је самохран и како нема никога свога, који би га срдачно прихватио и благим мелемом ране привио.

И мајстор Диша се обрадовао, када му Маца саопшти, да се Јанићије вратио, али се ипак трудио, да то задовољство не покаже. Сад му се дала врло згодна прилика, прво, да излије сав јед на Јанићија, што му је радњу у невреме оставио, а у исто време, да на прагу свога новога живота покаже својој вереници, како он никоме у својој кући не допушта, да што противу његове воље и о својој глави ради.

Ухватио је Бика за ухо, продрмусао га ваљано, па му је онда читао и претио на све начине.

— Чапкуне, да би чапкуне! — дерао се Диша

— Мислиш ти, да се са мном можеш спрдати! А знаш ли, море, да те ни сам Господар Милош не би од мене сачувао, само да се ниси вратио. Па, деде, пробај још једаред; земљу ћу да прокопам, па ћу те и под земљом наћи! Нисам ја стао за тебе једнога, али не дам да ми се квари ред; не дам да ме нико вара и да ми образ гази. Разумеш ли?

— Опрости му, зете, још је дете! Ето, он се каје, — утаче се Маца великодушно.

— Гледај само какав изгледа! Одмах да си отишао берберину, да те измије и ошиша, па у дућан!

— Хајде, дете, пољуби мајстора у руку; добар је он, опростиће ти, — рече Маца, кад јој се учини, да је зет казао све што треба да каже један строги газда своме калфици. Јанићије сними фес, пољуби мајстора, па онда тетка-Мацу у руку, и оде, да се измије.

И све то што се дешавало око њега и с њиме уништавало га је сасвим. На свакоме кораку стицао је уверење о својој немоћи. Ништа, ама баш ништа, на шта се одлучивао, није постигао! Није убио Лепосаву, није се обесио, није био у стању да на свој начин удеси живот без ичије помоћи; и најпосле, није могао ни десет дана да издржи, а да се не врати у овај „црни“ Београд, где му је било све тако горко и мрско.

И свему је она крива. Ње да не беше, да га она није својим понашањем намамила на онај загрљај и пољубац, који му узе свест, он би и сада весело певао, па на сељаке, кад би у дућан тек онако нагвирили, мукнуо као бик и кроза целу чаршију изазивао весели смех.

Па ипак, поред свега тога, ово садање стање било му је много сношљивије него ли оно што је јуче пропатио. Сад већ није могао ни помишљати, а камо ли одлучивати се на оне убилачке мисли.

Крвожедне намере стишале су се, а наместо њих овладала је њиме тиха туга, жеља да самога себе кињи, да жали своју несрећну младост и да на њезине очи вене, не би ли се уверила, какву му је неправду учинила.

Премишљајући, управо осећајући у себи сву ову навалу мисли, ишао је Јанићије ногу пред ногу кроз кривудаве сокачиће, кад се на једноме углу сусрете са кира-Маном.

Од како је Ламбре отишао, кира-Мана се још више издужила. Уз припомоћ кир-Думину она је од тога времена сама надгледала Ламбрину радњу и обављала све трговачке послове. Свакога дана очекивала је од свога мужа макар какав глас; али кир-Ламбре као да је у земљу пропао. Све што је од других дознала, то је, да је у Галцу са кира-Анастасијом отворио малу бакалницу и успешно крчмио анасонлију, а на своју праву домаћицу и радњу, која је већ у велико почела посртати, није ни помишљао.

Кира-Мана је стрпељиво чекала; али и стрпљењу најверније жене најпосле дође крај. Она је већ почела да размишљава, на који би начин могла да оде само до Галца, па да покуша све што може, не би ли га умилостивила и ражалила, те да се кући врати. Кир-Думи не смеде да повери своју замисао, јер је слутила, да би је он од тога одвратио, једно што је пут за једну женску главу врло далек, а друго, што мужа не треба дирати, све докле сам не увиди докле је забраздио. „Кад му сама дуса не иска да се врне, ја га не могу врнем“.

Сад, када се сусрете са Јанићијем, њој севну изненадна мисао.

— Јанићије, бре!

— Шта је? — обрецну се Јанићије.

— Од куда ти? Зар си овде?

— Ја где ћу?

— Па не ли викаше Суља добошар за теб' да те с власт фаћају.

Јанићија жацну, кад сазнаде да га је чак и та срамота постигла.

— Него знас сто је? Иди на моја кућа, тамо се сакри, да те не види влас, а ја ћу се врнем да ти кажем несто.

— Шта имаш да ми кажеш, кажи ми овде.

Ќира-Мана се обазре на све стране, па када се увери да их нико не гледа, приступи му ближе.

— Хајде сас мен' у Галац. Троскови ја плаћам.

— Шта ћу ја с тобом у Галац? — зачуди се Јанићије.

— Да се склонис и поарну послу да најдес. А ја искам да се састанем сас мога кир-Ламбре, па сама како една зенско глава не могу да идем.

— Била ти, кира-Мана, свога пса везати, док беше овде, а ја да ти га хватам, нећу.

— Ама немој да си луд; мој тросак!

— Море, иди ти с милим Богом! — обрецну се Јанићије и трже рукав, за који га кира-Мана пријатељски ухватила.

А баш у томе часу, кад он учини тај покрет, што је могло некоме да изгледа, као да ће да удари кира-Ману, испаде иза ћошка кир-Дума и још један Грк.

— Сто је то? Ста искас сас та жена, бре? — развика се кир-Дума, што га грло доноси, и диже обе шаке и вис.

— А шта се то тебе тиче?

— Разбојник еден! За сто нападас зенско свет на улица? Поједосте четири хиљада гроси па искате и да убијете кира-Мана.

— Море, не дери се ту, лудо цинцарска, док те нисам клепнуо, па да ти кажем ко ти је појео паре!

— Кога ви, бре, да клепећете? Сто сам ја на вас скривио, да ме клепећете? У апса ћу ја вас

и твога мајстор-биволица! Пцета! — викао је на сав глас Дума, очигледно преплашен оним одлучним изразом Јанићијевим и у жељи, да се виком спасе од нападача.

Неколико пролазника дотрчаше на ову вику; а када Дума опази да више није сам, распомами се па се улете право пред очи Јанићијеве, стеже песнице и сав трепћући од љутине унесе их под нос Јанићију.

— Пцета! На зенско ли нападате? Ели ово гора Романија, што ли? Ви мене да клепећете?

— Море, одвали човече, док си читав! — узвикну Јанићије, и како му прекипе, отисну од себе Думу тако силно, да овај полете насатке и лупи леђима о зид.

— Леле! Фаћајте го! Разбојник! Арамија! Хоће да ме убије! — лелекао је кир-Дума не мичући од зида крај кога се срозао.

Али људи, као људи, ступише са Јанићијем у објашњење, па, када се уверише да није ничему крив, разиђоше се, а Јанићије оде својој кући.

Овај пуки случај, коме се Јанићије ни у сну није надао, учинио је за њега много више него ли ма шта друго, што би намерно смислио. Мајстор Диша је, пре него што се Јанићије вратио из бербернице, већ чуо за цео догађај, разуме се, сасвим у другој форми. Чуо је како је кир-Дума стао да псује пред Јанићијем мајстор-Дишу и да прети, како ће му радњу да запали; а Јанићије тада размахну песницама, па га је толико тукао и газио, да би га и убио, само да не дотрчаше људи, те га од Јанића отеше.

Тетка Маца и Лепосава дочекали су заједно са Дишом Јанићија и обасули га свима похвалама, што је тако честит и одан своме мајстору; а Диша му, шта више, посаветова, нека се он држи само њега

и чест му чува, а он ће знати, кад буде време, како да га награди.

Оволика хвала и задовољство, које му Лепосава указиваше, повратише га, истина не сасвим, али тек његов мучан осећај мало се стиша. Живот му је и сада личио на једну непрозирну таму којој нема излаза; али и кроз ту таму ево где проби један зрачак надања.

И тако је та дивља, унутарња борба почела опадати и у својим облицима почела се ограничавати, докле се није зауставила на оној Лепосавиној изјави, како га воли као рођена брата. У овој улози, и ако му је било таман онако као одрасломе момку у детињим чакширицама, ипак је почео налазити какве такве утехе. Он је са тим чакширицама, т.ј. са „братинском“ и „сестринском“ љубави намицао којекако, па кад не беше топлог сунчевог зрака, да се на њему сунча, добра му је била и хладна месечина.

А Лепосава га је и сада предусретала отворено и, у колико јој то допушташе нови положај, весело, нежно, управо сестрински, те он, хтео не хтео, обикну на свој нови положај и предаде се потпуно вољи ове девојке, у коју је, кад год му се за то дало прилике, пиљио као псетанце на залогај, који не може да домаши.

* * *

Што се дани венчања све ближе примицаху, мајстор Диша је све нестрпељивији бивао. Баш је чезнуо да се на ново окући, да стече домаћицу, која ће му унети у кућу мир и задовољство и до године, ако Бог да, наследника.

Свадба је била врло весела. Цео еснаф и званице из осталих еснафа и грађанских редова учествовали су. Весељу није ништа недостајало, а мајстор Диша се, тога дана, претворио сав у услужност

и понизност. Лепосава је била као мало преплашена; када су је у цркви довели пред младожењу и метнули им венчила на главу, њој стаде тако тешко, да у мало не паде пред олтарем. Била је бледа у лицу.

Но то је за кратко трајало, а већ после, кад је прошапутала оно: „хоћу“, она мало зажмури, присебност јој се врати, па је целога дана, као невеста, по тадашњем обичају, одстојала иза кумових леђа.

Јанићије је чинио све, да до краја увери себе о својој братској љубави, и што год му је тетка Маца наредила, све је вршио па најпосле и певао и мукао толико, да је пред вече узбунио говеда, која се с паше враћаху.

И све му је лепо ишло за руком. Али кад Цигани свирачи отпратише кући и кума, кад ноћ осу звезде и блага месечина засја над зеленим баштама и стрехом тетка-Мацином, он устаде са постеље у дућану, где је са „чирацима“ спавао, изиђе у авлију, седе на један трупац и тужно се загледа у вити месечев срп, чија блага светлост обасјаваше његово суморно лице и ону кајсију, тамо, што је густим гранама тицала један малени прозор, за којим се одмараху његов мајстор и мајсторица.

Сутра дан сви чираци са Јанићијем морали су отићи, да пољубе руку својој мајсторици. Лепосава је дочекала „чираке“ као права устабашиница, али, кад се са Јанићијем погледа, порумени и — обоје се збунише. Јанићије покуша да се покаже весео, а она опет поче да га пита о нечем, што баш није имало никакве везе са овим даном.

— Јеси ли се опет срео са кир-Думом?

— А шта ти је сад наспело да га о томе питаш? — зачуди се тетка Маца.

— Ето тако; мило ми, што га истукао!

Али ја нећу даље да описујем овај први сусрет после сватова. Само они, који су као Јанићије,

били те среће, да свој први пламен младићске љубави преобрате у „братинску“ љубав, могу знати како је и тежак и горак овај први састанак. А они, који нису у сличноме положају никада били, дај Боже да ни кроз туђу историју не сазнаду а камо ли да их таква судбина снађе! Доста, ако кажем, да је он био налик ономе сиромаху, који је седео испод пуне трпезе и морао да буде задовољан мрвицама, које са богата стола падаху.

* * *

Лепосава се умела наћи у своме новоме положају. Као права газдарица опходила се са „чирацима„ у мутваку час строго а час благо, како је кад затребало; а кад би опазила, да је ко од њих лабав у служби или да своје прсте почешће завлачи у лонац где се ручак кувао, ту би обично варјача утерала дисциплину у главу непослушнику.

Мајстор Диша започео живот из нова. У чаршији и дућану остао је онакав исти — човек од рачуна. Ниједна пара, коју му је судбина наменила, није му измицала из шака. Неуморно је пазио да му момци не беспосличе и хлеб бадава једу. И колико је тек сада, када је отворио пут потомству, удвостручио сву своју снагу око тековине, толико је и на даље остао равнодушан према свему осталоме у приватноме и јавноме животу. Као имућан трговац и устабаша, био је први на ударцу за свако доброчинство: било за поправку које цркве, школе или друге културне установе, — но мајстор-Диши није ништа све то требало. „Коме треба нека даје, а ја нисам текао овај зној, да га хале и вране растичу!“

Али у кућевном домазлуку не би га више познали. Како је у почетку покушавао, да и у кући заведе што већу штедњу и да на драмове одмерава шта ће се и колико ће се данас појести, уздишући вазда на скупоћу и велике трошкове, тетка Маца је

ипак мало по мало успела, да надвлада зета и да Лепосави створи што ширу самоуправну власт у мутваку.

— Е, мој зете, слушао си како се говори: „добра храна, добар пород!“ Зар би твоја жена дошла теби здрава као тресак, да мој покојник, Бог да га прости, није пустио да ја кувам и месим што хоћу и како умем. Данас, сутра, кад ти жена оде у буџак, па ти роди сина слабачког, шкољавог, онда ко да буде крив? Увек да жалиш, што си откидао од својих и жениних уста!

Пред тако снажним разлозима мајстор Диша је попустио; а осем тога, он је и иначе уважавао своју пуницу и зато, што је та жена и сада, као и пре, имала своје сигурне приходе. Половина београдских жена и сада су тражиле њену помоћ, па, разуме се, све те жене знале су ценити и наградити њезин труд и добре услуге.

Јанићије се почео мало по мало навикавати на нову улогу. Заветовао се себи да се никада не жени, и колико год му се дало да се покаже као прави брат, он је то чинио са пуно пожртвовања. Једном речи, између ове четири душе постигнута је права хармонија и њихов живот текао је одмерено, тихо и без облачка; откуцавао је као сахат на градској „сахат-кули“, који дан из дан равномерно јавља, кад је време ручку, кад вечери.

— Само да ме Господ благослови породом, па да видиш онда како ће те твој Диша хранити. Море, ни Господар Вучићева Анула неће да има такав фистан, какав ћу ја теби да купим.

Тако је редовно обећавао Лепосави, па јој онда све ређао шта ће јој донети, кад буде у бабињама.

Али прође и прва и друга па и трећа година, а мајстор Диша оста без наследника. У залуд је мајстор Диша бечио очи и очекивао тај срећни дан, Лепосава ни мукает.

— Е, па зато ли сам толико трошио на тебе;

зар сам се зато оженио, да свакога месеца слушам, како се та и та у комшилуку породила, а у мојој кући, ништа! — рече једаред срдито, кад Маца поче причати како је ову или ону олакшала.

— Де, де, почекај, зете! Ниси се ни ти ваљда на Бога камењем бацао. Ето и ја тако; донела сам Лепосаву тек у четвртој години. А колико је њих жена, што по десет година чекају, па кад после навру деца, а она се ратосиља.

Мајстор-Диши се смрче пред очима, кад помисли да се и његова жеља може остварити тек после десет година. Смрче му се, али ипак не одговори ништа ташти, на чије се разлоге већ у велике навикао да их прима и — сноси.

Но њему се ипак није чекало.

Веровао је тврдо у моћ дервишевих хамајлија и он их једнога дана изнађе у једноме сандуку. Кад их разгледа, изиђе му пред очи све што му је дервиш саветовао, па онда и оно, што је све претрпео од Анастасије и како га је исмејала. Он тури записе на њихово место.

— Да ли да и њој кажем? Може бити она ће пристати; она није што и Анастасија.

Али кад год је покушао да јој каже, увек га је неко предосећање задржавало. Једнога дана зажмуре и повери тајну Лепосави.

Лепосава га је слушала, па се не насмеја чак ни онда, када јој је казао, како треба да се њих двоје о младини у башти појаве. Она се дубоко замисли и поче радознало да разгледа записе.

— Хоћеш ли? — запита Диша.

— А јеси ли казао нани?

— Зашто њој да кажем?

— Па, знаш, бојим се; а она зна све. Ако она каже...

— Па како да питам... срам ме је...

— И мене — додаде Лепосава.

— Ама, ти си јој ћерка; питај ти.

— Како ћу, кад се срамим?

— Како год те Бог учи. Ја хоћу дете; а ти ако нећеш да питаш... ти...

Мајстор Диша не доврши и изиђе срдито из куће.

Тога дана између зета и пунице водио се озбиљан разговор, који беше од недогледних последица по цео живот ове куће.

— Јесте, зете; од дервишкога записа могу да се роде деца. Ама ти и не знаш, шта је све овде дервиш записао. Некрштена душа ради са некрштеним силама. Од ове амајлије можеш добити сина, ама сто крстова да метнеш на њега, оно ће опет остати нечисто.

А овај разлог није био без јакога утицаја, у толико пре, што је мајстор Диша и сам имао прилике у своме животу да о таквим стварима чује. Међутим, тетка Маца је у својој дугој пракси видела и такве ствари, од којих би се човеку дигла коса на глави, само кад о њима слуша. Баш прошле године она је олакшала некој Маци Брњошевој. Та Маца није за дуго имала деце, а њен муж Петар Брњош хамалин толико је мучио због тога, да је она отишла једноме дервишу, те јој овај даде записе. И одмах се осетила; али кад је отишла у буџак, добила је нешто што не би ни налик на Божји благослов. То је била нека глава са вепровим зубима без трупа и рамена и само са ногама. Па чим се родило, оно се, буди Бог с нама, истргло из руку и почело као лопта да се премеће, скаче и шкљоца зубима на своју мајку.

— Ко са некрштенима спреже, тога благослов Божји оставља! — заврши Маца својим познатим лаганим али речитим разлагањем.

— И тако, турфа посла! — уздахну Диша, па се сневесели, као да му се на ново почеше враћати тешки дани очајања и пометености.

— Зашто: турфа послą? Има времена; почекај још мало, бар ову годину! Лепосава је млада и здрава, а и ти си здрав као врба! Биће, биће!

Разуме се да мајстор Диши не оста друге, него да још чека и да се — нада. Али подгрејана нада не греје. Надао се али са стрепњом, да је њему суђено да умре без порода и да му имање туђа хала и врана разнесе.

Тако су протицали дани за данима, недеље за недељама, месеци за месецима, али Лепосава ни да помисли. Њојзи баш ни мало не би криво, што ленује; она је по кући весело певала, радила своје послове, а ту бригу оставила је своме супругу.

Диша постаде све нестрпељивији и поче да џангриза Лепосави, па чак и да је кори за њезину леност. Разуме се да и Лепосави ово Дишино џангризање поче бивати несносно и једнога дана, кад Диша, мислећи ваљда да није довољно изразио своје незадовољство, рече, како је храни за банбадава, она плану и одговори: „Ко ти је крив, што си самоме себи стао на срећу! Што си се женио први пут удовицом, па ти она угатала!"

Мајстор Диша занеме. Није се наљутио, али га изненадило то што му рече.

— Ко ми угатао?

— Она.

— Шта ми је угатала?

— Па то, да немаш деце. Вичеш на мене, као да сам ти ја крива.

Јанићију Бику, који је у велико постао десна рука мајсторове радње, било је врло тужно, када би видео како мајстор Диша неправедно џангриза својој жени. Разуме се, да је он био увек на Лепосавиној страни. Није могао да се уплеће, па је пред мајстором ћутао; али, кад је био сам у мутваку, онда је отворено и без зазора разговарао о мајстору. Једном рече тетка-Маци: „Ето ти! Што

ниси отварала очи, него си хтела да ти ћерка буде устабашиница!“

— А што, бре; шта јој фали? Него да сам је удала за каквога слепца?

— Ама није он био прилика за њу; он је погрешио; требало је да се тобом ожени, па да га Бог види!

Тетка Маца, која је радо слушала Јанићијева пецкања, удари у смех, а и Лепосава се зацени од смеха представљајући, како би то изгледало да се Диша оженио њезином мајком.

— Како бре, седепсузу; ја сам стара!

— А он ти је па младунче, бä! Погледај га само: је ли му оно лице или трбух на раменима? Не разбираш му ни шта му је што.

Незадовољство Дишино бивало је све веће, и у колико се више Лепосава на његове очи развијала, у толико је већма падао у неразумљиву срџбу. Младост, набрекла свежином, која пркосно дражи, бацала га је у неку непријатну забуну, као човека, који је целога века где је год могао штедео, па сад одједаред види, како му се на све стране расипа. Шта ће све то? Чему све то? И сасвим природно, њему се чинило да Лепосава нарочито тако удешава, да је њој баш мило, што јој се испод широких рукава кошуље од танке тканине прозиру као наливене пуне мишице и што јој се гибак струк тако еластично покреће.

— То да не видим више — такви рукави! Тако што не приличи честитој жени!

— Па шта да радим за име света?! — бранила се Лепосава. — Шта ти је сад опет наспело?

— Има рукава од честог платна! Што да сваки види голе руке? .То је срамота; тако нека носи фудул-Стаменка.

— Па све носе тако; не могу ни ја осем света.

— Ко носи нека носи, ама жена мајстор-Дишина не сме тако!

Једном речи, мајстор Диша се толико изменио у кући, да га човек не би познао. Разуме се, да се Лепосава одупрла и таквим жељама, да тка платно како би Диша хтео; али зато Диша изналажаше свакога дана по штошта, што му се није свидело.

— Мука га изела, какав је постао! — рече једаред љутито Лепосава, причајући час срдито час кроза смех све Дишине примедбе. — Криво му сад, што сам здрава...

— И млада... и — додаде Јанићије.

— Е?! — рече Лепосава и ђаволасто га погледа преко рамена.

— Па знаш како је — одговори Јанаћије подсмешљиво — кад човек остари, њему није ништа право.

— А што је узимао дете?

— А што се „дете" удало за њега?

— Него за тебе, ваљда, рђо калфинска! Ти би ми па бољи био? — одговори Лепосава и сада га удари тако снажно у леђа, да је толико звекнуло, да је чак и тетка Маца, која је у башти нешто плевила, чула овај ударац и завирила у мутвак, да види шта је.

Али Јанићије мукну на њу бичјим гласом, те тако забашури Лепосавино дело.

* * *

Мајстор Диша се није више могао сносити. Престао је да кори жену, што нема деце, али сада није било дана, кад није ма за што викао. Пре се уздржавао пред Мацом а сада је и пред њом за сваку ситницу пребацивао Лепосави, па било то макар за што. Лепосава је донекле сносила све то, али, кад и њојзи превре, она му једног дана тако

одлучно подвикну, да се мајстор-Диши тај моменат учини врло сличан са оним, кад га кира-Анастасија удари ногом у трбух. Истина, Лепосава није помислила на тако што, али њезине очи тако су севнуле, да га је тај поглед јако подсетио на онај догађај.

И од тога часа Диша занеме као стена. Тај њезин поглед толико га помете, да је изгубио сваку кураж да јој џангриза; али, кад на тај начин не мога да излије своје нерасположење, он пронађе други. Престао је да јој говори; по десет дана не би са њоме ни речи проговорио, а, када му је што затребало, слао је из дућана Јанићија, да му донесе, па чак је од некога доба у дућану ручавао.

Али, Лепосава место да осети ову казну, напротив, осећала се много пријатније; сада је бар била мирна од његових напада, а у вече, када би он за совром, не обраћајући на њу ни мало пажње, разговарао са пуницом, она је ћутала, па, ако је имала што да му каже, то је говорила мајци, а он јој је преко мајке одговарао.

Тетка-Маци није се свиђало овакво примирје, али је и она неко време остављала, да се ствар сама собом развија, и без сумње чекала згодан час, када ће јој се зет опет жени вратити.

Тако је то трајало неколико недеља, кад једнога вечера дође Диша кући, уђе у собу и рече Лепосави, да иде у мутвак, јер хоће са њеном мајком да разговара.

Кад оста са Мацом на само, мајстор Диша извади из недара један тефтер.

— Седи, — рече јој — да ти покажем нешто. Знаш ли шта је овде?

— Не знам, зете! — одговори Маца и забринуто погледа у Дишу.

— Ето, данас сам све прохесапио шта имам а шта немам. Са оним имањем у Пожаревцу и овим, што сам ја стекао, имам на двеста хиљада гроша.

— Па, да Бог дâ да, још толико зарадиш!

— Ама за кога? Ето то, то да ми кажеш. То сам хтео да питам.

Тетка Маца одшкрину врата и тајанствено погледа, да их ко не ослушкује, а када се увери, да никога нема, приклопи их, седе према зету и поче га важно гледати.

— Е то сам хтела, да преда мном отвориш уста и да мене запиташ. Гледам само шта чиниш и како мучиш ону јадницу, и она толико исто пати, што нема деце, као и ти.

— Па што се лени?

— Што? Што треба да скинеш са себе враџбине. Зар си ти један који је тако страдао, па, када је скинуо враџбине, деце пуна кућа. А то што је на теби, од прве ти је жене. — Ово је већ трећа ноћ, како ми се на сну то казује.

Мајстор Диша, коме је већ једаред Лепосава у одбрани рекла да је угатан, само што не опсова нешто кира-Анастасији.

— Нисам хтела самој себи да верујем да сам на сну два пута чула; али, кад ноћас и по трећи пут баш будна зачух, рекох: Није фајде, то му је једини лек; морам му га казати.

— А шта си снила?

— Море, није да сам снила, него сам ноћас и будна видела. Ово је пуна година, како ја сваког празника носим у цркву тамњана и палим свећу пред Богородицом и метанишем, само да вама да деце а мени унучиће. Па ваљда се смиловала мајчица, те је три пута угледах, па као сваки пут ми рече: „Твоји унучићи су у чељустима аждаје. Реци мајстор-Диши нека иде у Јерусалим, и тамо ће наћи копље моје. Тим копљем пробошће аждају и ослободиће пород свој!"

Кад Маца доврши ово, диже се са седишта, прекрсти се и скромно се поклони икони у куту.

— Ко ће као Бог! И сам си се требао сетити своје вере, а не да од некрштених тражиш записе.

Мајстор Диша ћуташе и замишљено гледаше у ону икону, пред којом се Маца побожно крстила.

— Копље! Шта му то значи? Какво је то копље?

— А од куда ја знам, зете. Тако ми рече Пречиста, а сад до тебе стоји. Хвала Богу, и Бог ти је дао много новаца а још више памети, па размисли.

— Па то на хаџилук?

— А што? Бог ти је дао, можеш. Многи би желео да буде хаџија, ама не може.

— А баш си видела? — запита Диша, привучен њеним причањем.

— Као тебе што гледам, зете, сад! Бог нека ми се смилује, требаше одмах да припаднем њезиним ногама и да јој целујем златне одежде, ама заблесну ме светлост, а ја, женска глава, па се препадох, па само што ми зуби цвокоћу од страха.

Три дана је мајстор Диша крупно премишљао и овај сан, или боље рећи Мацино виђење, на сваку руку тумачио, а трећег дана, кад седе са женом и пуницом за совру, рече:

— Није фајде, кад нам се Пречиста сама јавила, морамо је послушати.

Месец дана спремао се мајстор Диша за поклоничко путовање. По чаршији се у велико рашчуло да ће Диша у света места, а по махалама се приповедало о ономе чудноме сну. Пријатељи су посећивали будућега хаџију, да се с њиме виде и разговоре, а многи и да га замоле, да им из светих места ово или оно донесе.

Лепосава је била у трострукоме послу: спремала је ствари мужевљеве, причала женама по стоти пут сан мајчин и, где год се макла по авлији, певушила и радила.

Дође и време поласку. Уочи овога дана мај-

стор Диша одведе жену у собу, и као човек који полази на тако далек пут, поче да је саветује, како да се влада, како да води кућу и да ни на сокак без мајке не изиђе.

— Мајку да слушаш, на мене да мислиш!

— Хоћу! — одговара Лепосава.

— Знаш и сама како се каже: пут за морем а смрт за вратом. Бог ће дати, па ћу се вратити, а ти да ме дочекаш како приличи једној хаџики: чесна и поштена! Чу ли?

— Чујем, — одговара Лепосава скромно.

И још много саветовао јој је, па онда узе из Лепосавина сандука ниску дуката и онај дукат „ћошајлију", па то све закључа у гвоздењачу сандук, опроба да ли је добро забравио, па онда тури кључ у недра. Лепосава га зачуђено запита:

— А што ми узе то?

— Па што ће ти? За кога имаш да се китиш? Докле се ја не вратим, не треба ти, а када се будем вратио, иде ли то, да једна хаџијница меће дукат на чело?

Лепосави не би најпријатнија ова перспектива, али какве би користи било, да му каже то?

— Толики пут чиним због тебе; хоћу да будеш мати; а мајци требаше ли бољи накит од деце.

Као што је кућу и жену оставио Маци, тако је радњу оставио на Јанићију. Цео дан он је Јанићија упућивао, како да му радњу чува.

— Одрастао си код мене, ја сам те упутио, добар си био, веран си ми био, па ето ти радње! Тамо, у кући, да се нађеш тетка-Маци на помоћи и четворе очи да отвориш на све... разумеш ли, на све.

— На све, мајсторе! То да знаш да ћу чинити као себи.

Сутра дан је пола Београда испратило мајстор-Дишу до лађе, чија су једрила била већ уздигнута

и спремна, да крену низ Дунаво Црноме Мору. У цркви је Диша одстојао службу, примио од митрополита благослов, а онда, под црквеним барјацима, крену се свештенство у одеждама и са иконама; а за њим, под еснафским барјаком, мајстор Диша са женом, пуницом и Јанићијем Биком, а око њих стотину и више пратилаца. Литија се свечано спусти низ Зерек, уз пјенија свештеника допрати Дишу до Јалије, окадише лађу и пожелеше срећан пут и још срећнији повратак хаџији. Прво се Лепосава поздрави с мужем, пољуби га у руку, а он њу у чело. Кад га је погледала, једна јој се суза скотрља с лица.

— Е, де, не плачи! Не идем преко света; вратићу се. Него онако да чиниш, знаш?

— Знам! — одговори Лепосава и стаде у страну, да учини места другима.

Диша се опрости са свима, пуницу пољуби у руку, а она њега у чело, и лађа се отисну.

Дуго и дуго још стајали су: Маца, Лепосава и Јанићије и гледали за лађом, која је носила мајстор-Дишу. Сунце је жегло пуном јаром, Дунав се сјактио од сунчаних зракова, а лађа је све даље и даље клизила, докле се не изгуби за врбацима ниже Кајабурме. Тек онда вратише се свих троје ћутке и замишљено.

— Где је то себи? — рече Јанићије.

— Пола године док оде и дође!

— Много!

— Само здравља, вратиће се он брзо! — одговори Маца.

— Не чуј, Боже! — прошапта Јанићије, али тако тихо, да га је Лепосава, која иђаше уза њ, једва чула.

— Рђо папуџијска, шта ти је ружно урадио, да му тако желиш? — рече Лепосава, која је после одласка мужевљева од једном постала нешто сетна и замишљена.

— Па ништа! — одговори Јанићије суморно. — Није ми баш ништа урадио.

— Па што му онда кобиш?

— Не кобим, него то због тебе рекох.

— Гле, брине се за мене.

— Па тек да се одмориш мало. Жалим те, што ти ни дан ни ноћ није давао мира. „Море, смири се, човече, једаред!“ вичеш му ти; ама пусто оно срце његово игра ли игра, кад те само угледа, па ко што ради, он трч' за тобом, ја л' да те загрли, ја л' да те пољуби. Од толиког његовог грлења већ и комшилук балдиса само гледајући, тек нећеш ти!

Подсмевка Јанићијева текну у срце Лепосаву. Он је хтео да је, као и обично, изазове на смеј, али овога пута промаши. Њој стаде некако непријатно и учини јој се, да би требало да га ма на који начин опомене на мало већу пристојност према своме мајстору, али у исто време њу је обузимало неко друго осећање, које је неосетно обујимаше, чим кајик ишчезну за оне аде и изгуби се испред очију. На ведроме и као стакло јасноме дану, који блисташе свежим плаветнилом и разлегаше се у шумору лишћа и гугутању кумрија, дође јој лако, мило, као некада, докле још и не мишљаше, да ће је судбина предати мајстор-Диши. Па и овај Јанићије Бик, чији снажни врат и пространа плећа одаваху силу младости у свој својој бујности, дође јој као некада, када се с њиме, било на чешми или у махали, буд за што покавжила и побила.

И то ново осећање превлада. Уместо одговора она га погледа ведро и пркосно и продужи пут ћутке. Јанићије је ишао поред ње мало збуњен, што му баш ни речи не одговори, а њему је тако потребно било, да о тој теми разговор продужи.

Тетка Маца је застала мало, да се поздрави са једном комшијницом, која је заустави на сокаку,

те тако Јанићије могаше да Лепосави још неколико речи добаци.

— Љутиш ли се?

— Зашто?

— Што је отишао.

— А што се то тиче па тебе поп ли си, да ти се исповедам?

— .Море, жао ме, много ме жао? — одговори Јанићије

— Ваљада, што и тебе не поведе?

— Није, него што не поведе и тетка Мацу на хаџилук. Штета, Бога ми!

Но Лепосава и овога пута нити се насмеја нити му што одговори, и Јанићије сад немаде куда, него и сам да ућути, у толико пре, што Лепосава нарочито застаде и позва мајку, да се не задржава толико.

* * *

Дани пролажаху, недеље протицаху, а у радњи мајстор-Дишиној ишло је тако, да се није ни опажало, да већ од толико недеља нема господара у њој. Јанићије је тако савесно водио послове, надгледао радњу и сакупљени пазар односио тетка-Маци, да то ни мајстор Диша не би боље вршио. Па ни у самој кући мајсторовој није се Бог зна како осећао недостатак домаћинов. Један део домаћинових права пренео је мајстор Диша на своју пуницу, дао јој је пуну власт надзора, како над кућом тако и над домаћицом, а што се тиче Јанићија, он је био потпуно уверен, да ће у томе погледу постати не само десна рука тетка-Маци, но, у колико буде нужно, он ће и сав тетка-Мацин надзор подвргнути својој потајној контроли. Одважити се на толики пут а не осигурати се са сваке стране за собом, то није било у нарави Дишиној. Међутим, Јанићије му је већ једаред засведочио своју оданост, и он је потпуно права имао, када је уочи

свога поласка призвао на само свога калфу, па између осталога подсетио га и на оне услуге, што му их Јанићије пре толико година указа.

Рано у вече Јанићије је долазио кући, а у први освит одлазио у дућан. Ручак му је у дућан слат, а у вече је заједно са тетка-Мацом и Лепосавом седао за совру и вечерао.

Једаред, по вечери, разговарајући још за совром, тетка Маца, која је од некога доба почела да се плаши од могућне напасти, поче да се вајка, како сада нема више онако снажних људи, као што их је било некада.

— Камо ти сада тако јаког човека, као што беше мој покојник? Једаред, баш после прошевине, дигао ме је као перце до појаса и шале ради три пута преко собе пренео.

— Ба! — узвикну Бик — то и ја могу.

— Јок, то ти ниси кадар.

— Море, не реци двареда! — одговори Јанићије.

— Па, де, да видимо, ако си јунак.

Још тетка Маца није ни успела, да покаже Јанићију ма какву тешку ствар за дизање, кад Јанићије зграби Лепосаву, диже је на руке тако лако као дете од две године и понесе је.

— Гледај, тетка-Мацо! — викну он и са доксата, на коме су вечерали, изнесе је у башту и поче је обносити. Лепосава се у залуд смејала, праћакала, ударала га обема песницама, да је пусти.

— Пашће, пусти је! — викну Маца за њим.

— Пуштај, мука те ударила! — бранила се Лепосава.

— Сад, сад! — одговори Јанићије и оптрчавши целу башту донесе је пред тетка-Мацу и, збуњен, као да је бекријску чашу искапио, спусти је пред њу.

Лепосава збуњена и изненађена, а Јанићије тако исто сметен и застиђен од несвеснога дела,

стојали су пред тетка-Мацом као немирна деца пред коју је учитељ изненада искрснуо.

— А да је упусти, море? — запита Маца, тек да изађе из ове непојмљиве забуне.

— Зар ја? — одговори Јанићије. — Могао бих је тако сву ноћ носити, па да и не осетим.

— Лудо! — викну Лепосава још збуњена и не знајући да ли да се свему овоме смеје или заплаче, груну Јанићија, баш као пре кад бејаху деца.

— Бог с тобом, девојко, одби му бубреге! — викну Маца, кад зачу како звекнуше леђа.

Лепосава се засмеја, седе поред мајке, загрли је и стаде се плазити на Јанићија, који се, блажен од онога ударца, утварао као да га боли.

— Јеси јунак! — рече Маца. — Такав је био и онај мој: као од брега одваљен! Није се тај бојао ни десет „ерлија“.

— А је ли ишао на хаџилук по децу? — запита Јанићије и одлучно се осмехну.

— У мутвак, чапкуне! — викну Маца. — Хаџилук је за побожне људе а не за такве чапкуне као ти!

Целе ове вечери Јанићије се осећао у необичном расположењу; сву је ноћ осећао мирис онога босиока, што га је некада под својим јастуком напипао. Ноћ је била ведра и обасјана, благ поветарац доносио му је шумор баштенскога грања и пријатно расхлађивао његове снажне груди, које, чим Маца и Лепосава уђоше у кућу и заклопише врата, распучи, те им даде маха, да што слободније одахну.

Дани за данима протицали су преко мајстор-Дишинога крова много брже, него ли што су они можда промицали над главом самога мајстор-Дише, који се у Јерусалиму већ у велико предао побожноме опхођењу светих места, бденисању и постовима, помоћу којих је хтео да казни грешно тело,

склоно свакоме искушењу. И докле је мајстор Диша забринуто и са чежњом помишљао у овој песковитој и врелој Јорданској земљи на своју удобну кућу код Чукур-чешме, са широком настрешницом и хладовитим доксатом, дотле је у тој кући ишао живот тихо и мирно, као домаћин, који је мало час дошао са бурне улице, па се овде раскомотио, лепо испавао и онако комотан изишао на доксат, узео слатко и воду и запалио чибук, па сада задовољно брекће и ужива у хладовитом зеленилу и његову шумору. Комшије су наврaћале, да чују што о Диши, а и да узгред виде, како се одржава кућа, кад домаћин није ту; комшинице и другарице Лепосавине такође су је обилазиле често; а тада у кући и башти било је врло живо и весело. Лепосава је имала лепо грло, па када би запевала какву му драго песму а другарице јој прихватиле, ретко да би ко прошао улицом, а да не застане, бар једну строфу да чује.

Па ипак, кроза све то расположење, Лепосава се чешће пута усред ове вреве међу пријатељицама осећала усамљена и растужена.

— Лако је вама да бесните, мужеви вам код куће, а мој? Хеј, хеј, ко зна кад ће се вратити!

У таквоме расположењу она је најрадије окретала на тужну арију, а од песама јој постаде најмилија она:

„Зашт да прећутим ја овога свјета,
Да моја млада овде труну љета,
Кад сватко очевидно знаде
Чјем је сердце оскудно!“

Ту песму је Лепосава врло често певала и у мутваку, а Јанићије би често, помажући јој, код последње строфе пао у неко севдалијско расположење, буснуо се песницом у груди и онда узвикнуо:

— А, а̑! — Турчине, бре, пали кумбару, да ме разнесеш!

— Рђо ниједна, што се не обеси онда?

— Не беше ми згодног дрвета — одговори Јанићије; али Лепосава му не даде да доврши, измахну на њега метлом, а он, пре него што ће га ударити, побеже из мутвака.

Ма да је мајстор Диша често мислио на кућу и Лепосаву, ипак га је брига више морила за радњом. За Лепосаву није бринуо, јер је знао да се она налази под двоструком пажњом, Мацином и Јанићијевом; а за Јанићија је већ био уверен, да ће и за другом му женом, као и за оном првом, ревно пазити. Али радња, радња му је највише на срцу стојала. Ту је уложен један део капитала, крваво стеченога, па да ли ће Јанићије умети тако поуздано да му и радњу надгледа, као што је поуздан да му за женом пази?

Међутим, баш за ово није требало ни глава да га заболи; јер Јанићије не само да је показао доброга успеха у продаји повереного му еспапа, него је често тај еспап протурао са више користи, него ли и сам мајстор му; а сав дневни пазар редовно је свакога вечера доносио тетка-Маци, која га је затварала у оковану гвозденњачу, да до повратка Дишинога ту престоји.

Једнога дана устаде мајстор Диша из постеље сав узнемирен. Целе ноћи није могао тренути од неког немилог предосећања; чинило му се, ако одмах не крене на пут, да ће умрети од неодољива страха.

— Ко зна шта се до сада догодило? Момци су, слуге су то; а где је слуга сачувао газдин новац?

И стотину мисли сличних овој укрштало се по његовој глави; а свака од њих била је црња од црње. То не беше више обична брига домаћина, који се удалио од куће, већ права патња, мучење душе, које га је обзинуло као паклена аждаја, коју је видео у Витлејему на једној икони,. где беху испи-

сане страховите муке грешника у паклу. — И молитве, којима се скрушено предавао с уверењем, да му свака од њих скида по један грех с душе, сада га више не одржаваху у оном пријатном расположењу, које човек осећа, кад зна да тиме Богу угађа. Напротив, оне му постајаху све нејасније и изговарајући их он се мислима није утицао у дубину своје душе, него је страшљиво и готово са трепетом једнако мислио о радњи, о ономе што је за собом оставио. — Покаткад му се усред читане молитве причуо потмуо звук, који јако опомињаше на пробијање зида, и тада баш није могао више.

И поред свега тога, што је оволики пут потегао и толике жртве принео ради свога потомства, он диже руке од свега и тврдо одлучи, да не доврши своје поклоништво, да се, макар као ексикхаџија врати, па макар никада и не добио деце. Али: човек каже, а Бог располаже. Диша се спремао за повратак; још само да покупује неке ситнице, за које су му пријатељи дали готов новац.

Било је пријатеља, који су му само поручили да им купи, а новац ће му дати, кад се врати. Диша је и њима обећао, али као човек од рачуна одлучио је, да за свој новац не купује другима „на веру“.

— Нашао сам кесу на сокаку ваљда, те да беломе свету купујем, па после да чекам, хоће ли се сетити да ми плате; доста је што овима бадава вучем читав пртљаг.

У квартиру мајстор Диша је имао још једнога друга, сапутника, који му је био вођа по Јерусалиму. Био је то неки Грк хаџи-Зосим из Епира, врло побожан, тих и услужан хаџија. Овај хаџија познавао је сваки кутић у светим местима, јер је ово већ трећи пут, како као побожни поклоник долази овамо и свима онима, који су невични били обичајима овога света, стојао је на услузи за врло скромну награду. Мајстор Диша му је на пример

за сваку услугу, коју му је указао тога дана, плаћао једном оком хлеба. Хаџи-Зосим је у светим местима живео само о сухом хлебу, маслинама и зејтину и та његова, већ увелико позната испосничка наклоност, створила му је међу новим поклоницима леп углед; многи су његове услуге тражили, а он је на крају био захвалан и на најмањем поклону од побожних поклоника.

Но поред ових лепих особина Хаџи-Зосим је био уважаван међу поклоницима и зато, што је он толико рачуна водио о светињи ове земље, по којој је Спаситељ ходио и чуда творио, да се није усуђивао ни да пљуне на ту земљу.

— Овуда је стопа Спаситељева ходила; где год пљунеш можда ћеш пљунути баш на оно место, где је Спаситељ стојао или где је своје уморно свето тело одмарао; а пљунути на такво место већи је грех, него ли што је на цркву пљунути. Грех је што својом грешном ногом и газим по овој светињи, али друкчије не може бити; но пљунути, то је грех, који се не прашта. — Тако је објашњавао он познаницима своја утанчана чуства и поштовање према светој земљи.

И зато је носио за вуненим појасом једну дугуљасту кутију од тенећке, па кад год му је требало да пљуне, тај је посао са неком нарочитом важношћу вршио у ову кутију.

Једна мала ситница, али ипак толико уочљива, да је многи од хаџија после, кад се у своју отаџбину вратио, понео такву кутију, и у цркви, на служби Божјој, често је вадио иза појаса и пљувао у њу, тако да је сваки од црквара могао разумети, како хаџија цркву уважава.

Овоме хаџији мајстор Диша повери о свему, што га је у последње време мучило. Хаџи-Зосим га је пажљиво саслушао, а кад је Диша изјавио, да ће одмах на пут и да од силне бриге за радњом

не може сачекати овде ни Ускрс, хаџија га тужно погледа.

— Ексик-хаџија! — рече му он.

— Шта знам, кад ме тамо вуче — одврати Диша.

— То је искушење — одговори хаџија — а онај, кога је искушење савладало и отишао пре Ускрса и Четрдесетнице, тај не може да буде хаџија. А то је велики грех.

И сад му хаџија поче приповедати, како је Спаситеља четрдесет дана искушавао ђаво на гори, али Спаситељ је сва искушења претрпео; а да није, Бог му не би дао ону чудотворну силу и одрекао би се њега.

— И тебе сада искушава ђаво. Метнуо ти у срце бригу и страх за радњу, само да те одврати од побожних молитава. Зато, ако му се покориш и одеш, постаћеш ексик-хаџија; на земљи ће ти се људи смејати, а тамо на небу то ће ти се уписати у највећи грех и неће ти се опростити. Ето, тебе ђаво сада искушава, али помисли, да ли ти је познато икада било, да је некоме радња пропала, докле се он на хаџилуку бавио? Дȇде, размисли! — А то ти је овако: Бог, (нека му је вавек слава и нека ми опрости, што му име грешна уста помињу) хоће да сазна, колико је у души чврста вера хаџијска. Зато он пушта ђавола, да нас на хаџилуку искушава, али, докле се ми овде боримо са нечистом силом, дотле он у наше радње шаље по једнога анђела, да нам имање до повратка сачува. Хоћеш ли да те ђаво надвлада и анђео да ти из дућана оде, буди ексик-хаџија; желиш ли, да ти ђавола савладаш и да ти анђео радњу води, издржи до краја и постани хаџија. То ти је! — заврши хаџи-Зосим и дубоко се поче клањати и крстити пред једном иконицом у соби. Тиме је он исказивао захвалност

Богу, што му је подарио толико мудрости, да ближњега ода зла спасава.

И мајстор Диша, коме, после овога разлагања, пуче пред очима сва дубина хаџијскога значаја, стеже срце и, предавши се потпуно разлозима хаџи-Зосимовим, набави кутију од тенећке и поче се борити са оном изнутрицом, која га је гризла и кући гонила.

Зато је био и довољно морално награђен. Хаџи-Зосим био му је не само добар вођа него и одличан поштовалац, који је на свакоме месту и код свакога човека, са којим би се састали, истицао богоугодне врлине побожнога мајстор-Дише. Диша му је поверио чак и главни разлог, чега ради је предузео тако далек пут, и хаџи-Зосим са највећом оданошћу обећа, да пронађе неког пустињака, који је тумачио снове, те да им он разреши онај загонетни сан тетка-Мацин.

Тога пустињака не нађоше у његовој испосници, која се налазила близу Гетсиманске Баште у једној старој гробници. Али зато набаса хаџи-Зосим на другог пустињака, много важнијег од овога кога тражаше.

Једнога дана, после одслужене литургије и поклоничкога путовања на Голготу, угледа мајстор Диша хаџи-Зосима, како се журно пење уз Голготу, и кад опази мајстор-Дишу, поче махати и давати му знаке, да сиђе.

Морало се нешто особито важно десити, када је чак хаџи-Зосим, тихи, смерни и врло одмерених корака човек, одједаред се изменио и дао на оваку журбу.

И није се преварио. Хаџи-Зосим га је нарочито тражио, да му саопшти важну новост. Са Јорданскога спруда Витаваре, на коме је Јован Крститељ Спаситеља крстио, дошао је један пустињак, прави богоугодник, за кога се зна, да никада ништа не једе

него пије само неку зелену течност, а уз то узима по три зрна пшенице. Он је донео собом једну велику светињу: ексер, којим је био прикован Спаситељ за крст. Тај ексер, како се тврдило, још цар Константин и царица Јелена, кад су узели из Јерусалима часно дрво, тражили су и обећавали ономе, ко им га донесе, пола царевине. Али ексер се није могао наћи, јер га је прогутало неко чудовиште, налик на ону аждају, коју је св. Ђорђе копљем пробио. И тако су пролазили векови и о том се ексеру није ништа знало све до прошлога *Рождесшва*. Уочи Рождества овај богоугодни постуњак виде, на сну човека са ранама на длановима и грудима и он му рече: Иди у Вертеп Витлејемски и прими свети ексер. Пустињак није оклевао, оде у Витлејем и, баш кад се у Вертепу пред јаслама молио, расклопи се земља и из ње се промоли страшна чељуст, која поче бљувати ватру на богоугодника. Побожни испосник учини крст над расклопљеном чељусти, а ова у томе часу страховито рикну, избљува велики ексер и нестаде је.

— Сад народ у гомилама хрли пустињаку са Витаваре, да види свети ексер, да се и њему помоли и да приложи коју аспру за зидање једнога храма на Витавари.

— Ама, да ли је у истини то баш онај ексер? — упита мајстор Диша.

— Нема сумње — одговори Зосим. — Богоугодника познаје цео свет, па зато се и мора веровати, да је само таквоме испоснику дато да за бадава дође до оне светиње, до које ни цар Константин није могао са толиким благом доћи. А испосници никада не лажу. Па онда, он се и са те стране осигурао. За „неверне Томе", који не верују, докле се и прстом не дотакну рана, снабдео се он уверењима и печатима од власти и свештенства, у којима је опи-

сана историја светога ексера и како се оно чудо догодило. Та уверења богоугодник показује свакоме.

Мајстор-Дишу силно заинтересова, да види и целује свети ексер, и он се упути са хаџи-Зосимом кроз тесне и криве јерусалимске сокачиће, докле у близини Витезде не уђоше у једну малену, таман као ћелија, собицу, чији зидови беху као у каквој трговини прекривени многобројним иконицама.

У ћелији је од намештаја био само један миндерлук, на коме се, како је кад требало, могло седети или лежати, у куту један асталић, над којим је горукало кандиоце, а под кандиоцетом мален сандучић, сав ишаран резбама.

Пустињака су затекли на коленима пред оним сандучетом. Он је баш тада довршавао молитву и из земљане кадионице окађивао ово сандуче. Хаџи-Зосим метну прст на уста и даде знак Диши, да се не миче. — Стари пустињак био је сед као овца, дуге браде и лица овална са необично живим очима, које одаваху тип Јерменина. Кад старац устаде и обазре се, оба поклоника приступише и целиваше га у скут, а он им очински благослов подели.

— Богоугодни пустињаче — започе хаџи-Зосим на турском језику. — Овај, што га видиш да је дошао са мном, јесте хаџи-Диша. Дошао је из србвилајета, хеј, тамо, преко мора на сто конака, где сунце залази.

— Знам — одговори пустињак — знам; тамо живе Френки што једу жабе.

— Тако је, богоугодниче. Мој пријатељ није баш од тих, само су комшије.

— Комшија, не комшија, еписи бир; ама, што Бог није заповедио да се једе, оно је погано. И жаба је погана — и Френки су погани!

— Тако је! — одговори понизно Зосим — али мој пријатељ жели, да види и целује свети ексер и да приложи на зидање светога храма.

— Пѣки, пѣки! — одговори свети и, пре него ли расклопи ковчежић, извади из недара једну хрпу сложених хартија, умашћених и слепљених од зноја и честога пипања руком. Испосник је са нарочитом озбиљношћу расклапао један по један документ и разређивао по столу, а сваки од њих био је утврђен печатима и потписима, исписаним грчким и арапским писменом. Мајстор Диша прелете погледом преко овога шаренила од жутих и црних печата, па онда баци нестрпељиве очи на ковчежић. Достојанствен изглед пустињаков, који поред свега нејела имађаше светлу и затегнуту кожу, па ове иконе, кандиоце, које тако тајанствено горука у слабо осветљеној собици, и мирис тамњана и измирне, толико су утицали на побожно расположење, да је са неком нејасном стравом и трептањем срца очекивао, када ће својим очима угледати часни ексер, који ни цар Костадин није могао видети.

Пре него што ће се дотаћи сандучета, старац изговори кратку молитву и принесе ковчежић хаџијама, да га целују.

У сандучету је било пуно памука, а у томе памуку лежао је један велики чавао, не дужи од садашњих „мертечких" ексера. Ексер као и сви ексери што су, само се од ових разликовао, што је на оштроме крају, место обична врха, био завршен двокрако, те је личио на хаждајину жаоку, како је молују. Тај двокраки врх био је покапан рђом као крвавим капима.

Мајстор Дишу подузе стравична језа, кад спази оне капи. То су трагови од свете крви, а спустити своја грешна уста на то, целивати такву светињу чинило му се исто што и целивати руку Спаситељеву.

Но пре него ли ће му поднети часни ексер на целивање, испосник је сматрао за дужност, да побожним хаџијама опише све оне муке, што их је

Спаситељ подносио, докле су му овим двокраким ексером длан пробијали. Ексер је био чудотворан, јер ко год би га целивао, одмах би се излечио од сваке болести коју је имао; а ако би случајно био здрав, онда је требало само, пре него што ће целивати, изјавити у себи какву жељу и часни ексер би му је одмах испунио.

— Шта желиш? — запита испосник приносећи Дишиним уснама свету утвар.

— Дете! — помисли Диша — и да ми у дућану не буде штете!

И када дотаче пољупцем врх светог ексера, осети, како га кроз цело тело проже топла струја и лако трептање. Њему стаде пријатно и ведро; а она потајна изнутрица, која га је, поред свега савлађивања, непрестано гризла, ишчезну, као да је руком однео.

— Оде искушитељ! — помисли хаџи-Диша, кад осети, како му у души лакну, завуче руку у недра, извуче једну дугачку кесу о гајтану, па из ње одброја на сто неколико белих пара.

Баш да је мајстор Диша до овога часа и био „неверни Тома", сад не би могао ни за часак посумњати више о чудотворној моћи часнога ексера. Оно, што је све осетио, кад је целивао, и тако нагло исцељење од искушења, које му до сада ни пост ни молитва не угуши, било је довољан доказ о чудотворној моћи свете утвари.

— Хеј, да ми је та светиња у дућану, куд би ми крај био! — уздахну побожни хаџија бројећи паре пред ковчежићем.

— Штета, што није за продају!

— Јесте, ама тих пара ти немаш! Пола султанове царевине давао је цар Костадин за ово.

— Толико је могао да да̂; друго је он, а друго ми, богоугодниче. Ти си свет човек, па што ти требају толике паре? Не једеш ни колико Божја ти-

чица, а побожан си, народ ти даје све, што год ти је потребно. Па онда, ти баш и кад би продао ту ствар мени, света места су препуна других чудотворних светиња, па се не би ни осетило, а у мојој земљи немамо ни једне чудотворне утвари; живимо као сирочићи без наде и утехе.

Старац се дубоко замисли, ухвати се за браду и оборене главе по који пут дубоко уздахну. Видело се да се са самим собом бори.

— Да продам, а ко зна у какав ће народ доћи оваква светиња. Можда си ти баш од оних... оних... Не, не, ти немаш те паре.

— Па да се погодимо! — одговори мајстор Диша, који добро опази старчеву борбу. Реци, колико тражиш?

Старац га значајно погледа, па онда одлучно одговори.

— Сто хиљада гроша.

Мајстор-Дишу ова огромна свота ни мало не збуни. Оно, што је најглавније било, постигао је. Видео је, да испосник хоће да се погађа, а што се цене тиче, то му је већ познато било, да се овде може човек погађати до миле воље. Ономад је један хаџија откупио од некога испосника мајку Божју, икону која је од времена на време сузила. Испосник није давао испод пет хиљада гроша, а продао је баш томе купцу за сто и педесет.

— Колико рече?

— Сто хиљада — одговори по нова старац тако спокојно, као да то беше само један грош.

— Да ти дам пет стотина?

— Шта кажеш?

— Четири стотине педесет! — одговори Диша, коме се и ово учини много.

Старац скочи са миндерлука и разрогачи се на Дишу.

— Шта? 500 гроша? Каква је то погана земља,

из које си дошао, да ми у браду поганиш? Јесам ли ја Френк, шта ли, да се бацаш блатом на мене?

И Бог зна шта би још старац казао у својој срдњи, да се не умеша хаџи-Зосим.

— Полако! Добри људи ће се угодити. Ето, ти тражиш сто хиљада, а он даје пет стотина. Спусти мало ти, нек подигне мало он, па ћемо да углавимо.

— Јок, јок, с њим нема пазара. Ни за 550 гроша не бих му дао. Ама ни овај чудотворни памук у коме лежи свети ексер, не би му за ту суму дао.

— А од чега он чува? — запита Зосим.

— То је само за жене. Кад од њега начини хамајлију нероткиња, роди одмах дете честито и благословено. Ама, што ће њему, он има децу!

Хаџи-Зосим значајно погледа у мајстор-Дишу и намигну.

— Зар од овог памука да роди?

— То је због тога, што свети ексер лежи у њему. Снагу своју чудотворну он је дао и овоме памуку, ама само за нероткиње, за друго не помаже.

— Ту смо! — помисли Диша. — Ово ће бити онај сан Мацин. — А како се ради с њим? — упита гласно.

— Сашије се у крпу, па се онда да жени, да пред сан три пута помирише, а после да то носи у недрима као своју хамајлију.

— И то ће јој помоћи?

— Ама као руком! И не знаш ни сам како, а оно дете у кућу!

— Света ствар! — утаче се хаџи-Зосим. — Бог кад хоће, све може. Ја, да немам деце пуну кућу, не бих жалио ни триста гроша за то.

Мајстор Диша кришом га гурну лактом, да не говори о ценама.

— Па колико тражиш за ово?

И сада настаде дуго ценкање. Свети човек

тражаше толико, да је Диша код прве цене занемео и изгубио вољу на пазар и на децу; а он је опет нудио толишно, да је свети човек са највећим презирањем, у место њему да одговори, запитао хаџи-Зосима:

— Какав је то погани милет, што не верује више у Бога и пљује на свете утвари?

— Море, не пазариш ти ово памук; децу, децу пазариш! — додаде за тим окренувши се Диши.

— Ако је и децу, скупо је! — уздахну Диша, коме у тај пар прелети у памети, колики је све пут претурио и што се до сада истрошио, цигло ради једнога детета.

— Еле, ти нећеш да пазариш? — запита свети човек, чије очи набрекнуше и закрвавише од раздражености.

— Скупо је! Збогом! — рече Диша и пође вратима.

Али свети човек, опазивши намеру хаџијину пресече му пут.

— Нећу да те пустим; грех чиниш, своју рођену децу убијаш. Хоћу да попустим, што видим да си човек поштен.

И сада наста на ново погађање, докле се најпосле не састадоше на цени од двеста и четрдесет гроша. Свети човек узе памука, начини од њега малу лоптицу, па то уши у једну крпицу и предаде му.

— Узми и хаирли! Дошао си без деце, враћаш се с децом!

— Боже дај! — одахну Диша, исплати новцем и пође.

На улици се хаџи-Зосим присети да о некој својој ствари запита нешто светога човека, па замоли хаџи-Дишу, да га код куће сачека, и врати се натраг.

На пет дана после ове куповине велики ка-

раван, већ посвећених хаџија из разних земаља, кренуо се на пут кућама. У томе каравану налазио се хаџи-Диша.

Хаџи-Зосим, који је морао још остати, јер га неколико нових хаџија, његових земљака, задржаше о своме трошку, да им буде на руци, као људима јоште несвиклим овамошњим приликама, остао је још за месец дана дуже.

Али како није могао са да пријатељем путује, он му је при поласку дао корисне савете, где ће уз пут одседати, те да га на путу не оглобе. Главан новац мајстор Диша је, као и обично што је на путу радио, метнуо у ћемер и то опасао око паса до саме коже, а у кесу је метнуо шест стотина гроша, таман колико му је требало да са највећом штедњом доспе до Галца.

Хаџи-Зосим је био врло услужан, и на растанку за градом чак му се и сузе у очима завртеше. Загрлио је снажно хаџи-Дишу, притискивао га на своје груди, опраштао се тако неколико пута и једва га је пустио из загрљаја. Караван се крете долином, а хаџи-Зосим још једном погледа на камилу, у врх чије грбе сеђаше широка и темељита прилика мајстор-Дишина, па за тим окрете леђа и журно замаче у град.

На првоме конаку, где ће ноћити, хаџи-Диша завуче руку у недра, да из кесе извади ситнине, али на своје велико запрепашћење опази, да му ни кесе ни новца нема.

Хаџи-Диша је престрашено викнуо, кад уместо кесе извуче из недара крајеве искиданога гајтана. Његов узвик је био за цело страховит, кад се неколико хаџија, који по миндерлуку припремаху постељу за ноћиште, изненађени скупише око њега, да чују шта му је. А када им Диша исказа своју несрећу, како му је кеса украдена, они, да не би сумња на њих пала, пристадоше, да се над сва-

ким од њих изврши преметачина, те да се види, ко је крађу извршио. Сад хаџи-Диша зађе од једнога до другога, те их редом опипа све, али кесе ни од корова.

— А-ах, псето погано! — јекну хаџи-Диша, кад се увери, да овде нема лопова. — Јуда Искариота! Докле се грлио са мном, кесу ми је одсекао! Пет хиљада гроша, пет хиљада гроша да ме кошта то!

Хаџије су га сажаљевале; неки га и саветоваху, да се врати у Јерусалим, те да код власти оптужи хаџи-Зосима. Али која фајда! Хаџи-Диша није имао у рукама никаква доказа, да га је хаџи-Зосим покрао; а и када би успео да докаже, тешко да би до својих новаца дошао. Турске власти би хаџи-Зосима бациле у апсу, а новац би задржале, и хаџи-Диша би имао само то задовољство, да је кривац пронађен. А за љубав тога малог задовољства да се враћа и излаже новим трошковима, то није хтео.

И тако хаџи-Диши не оста друго, него да сву ноћ уздише, куне и проклиње, што се на толики пут одважио.

Но та штета не оста усамљена. Путовање до Београда трајало је много дуже него од Београда. Пуну недељу дана не смедоше се путници укрцати у лађу због буре, која је на сав мах беснела; а када се море утишало и хаџија укрцао у лађу, предстојало му још једно непријатно искушење. У Галцу их задржаше пуних шест недеља у „контроманцу“, те тако хаџи-Диша мораде и по трећи пут да вади из ћемера и да са нестрпљењем очекује на свој повратак кући.

— Ова ме деца скупо коштају! — уздисао је премећући бројанице и по вас дан срачунавајући шта га све то кошта. Свога будућег потомка задужио је са оних шест стотина гроша, што их хаџи-Зосим украде, и са двеста четрдесет, датих пустињаку за чудотворни памук, а уза све то урачуна му

и трошкове, што их је за ових седам недеља више учинио.

— Још се чкембе једно није ни окотило, а гледај ти, колико ме кошта! — уздахну хаџија и одмахну руком.

* * *

Једнога дана дотрча Јанићије кући сав задуван и врло узбуђен. Тако се он никада није враћао из дућана.

— Да не долази већ? — упита га Лепосава још с врата.

— Долази! — одговори Јанићије и узбуђено тресну писмо о совру.

— Тако брзо? — запита Лепосава, којој ових неколико месеца беху као неколико дана, и збуњено погледа у мајку.

— Е, па и време му је — одговори Маца равнодушно — а када долази?

— Кроз недељу дана — одговори Јанићије, на чијем се лицу видело јасно, како га је ова новост изненадила. Лепосава се дубоко замисли и за све време вечере остала је тако замишљена.

Осмога дана после овога писма, које је у кући хаџијиној изазвало сасвим противан утисак ономе, коме се хаџи-Диша надао, на Јалији беше сабрана множина Београђана. Повратак хаџија у то доба пропраћан је обично на свечан начин. Кајик, у коме је путовао хаџи-Диша, већ се помаљао са стране Кајабурме. Нестрпељив, да што пре изађе на обалу, попео се хаџија на крму, шаком надстрешио очи и са пријатним уживањем посматра из даљине, како се над гомилом људи љуљушка еснафски барјак са светим Спиридоном у дугачкој седој бради. Сад је и хаџија обрастао у дугу, јако проседелу браду, која му је чак до појаса долазила.

— Ено га! — рече Маца, која се са Лепосавом и Јанићијем беше издвојила мало од онога барјака.

— Где је? Где је? — запита Лепосава и радознало поче да прелеће очима по кајику, који се све више ближио.

— Ено, онај тамо!

— Ама, зар оно? — зачуди се Лепосава. — Их, какав је! Што је пустио оно чудо од браде?

— Море, није оно он! — шапну Јанићије.

— Зар га не познајеш? Ено онај, у дугој бради.

— Какав мајстор Диша, оно је свети Спиридон! — шапну Јанићије, пакостан, што се Лепосава толико интересовала за мужа, који јој се враћаше.

А докле су они овако разговарали у гомили овога света, хаџи-Диша је достојанствено стојао код крме и побожно пропуштао између прстију зрно по зрно на својим бројаницама.

Дочек је био достојан једнога устабаше и признатога добротвора, који је и иначе леп углед, што га у грађанству уживаше, увеличао још и једним тако побожним делом. У цркви је одслужено благодарење за срећна повратка, и тога целога дана у његовој кући био је долазак као о слави. Хаџи-Диша није могао да се наприча чуда и лепоте, што их је видео у светим местима, а радознали пријатељи нису пропустили, да га и за најситније догађаје на путу не пропитају. И то је тако ишло, све докле се не помоли месец и докле мујезинова песма са минарета не огласи вечерњу молитву, када се и последњи гости из куће удалише.

— Е, па како би; нађе ли? — запита Маца, кад вечераше.

— Добро је, нашао сам.

— Зар? — учини Маца изненађена и радосно.

Мајстор рече Јанићију да иде, да спава. Јанићије се диже од совре, целива у руку прво мајстора па Мацу и изиђе из собе.

— Где је онај запис? — упита Диша, кад њих троје осташе сами.

— Је л' дервишев? — запита Лепосава.

— Тај, тај, донеси ми га.

Лепосава донесе хартијице, хаџија их прихвати са два прста, усекну мумаказама огорели фитиљ на лојаници и принесе хартијице пламену.

— Шта радиш то?

— Да спалим сотону! Нечастиви је у њој, а ово је кућа християнска! — одговори Диша и хартијице, што их је некада готовим новцем платио, и у које је сву наду полагао, букнуше у пламен.

— Добро је, паметно си урадила, Мацо, што си ме одвратила од нечастиве силе! Са овим би добио децу, али то би било од нечастивога! — говорио је хаџија држећи хартијице, све докле их пламен сасвим не обухвати и док се не претворише у сами пепео.

— Знала сам ја то, да ћеш ми кад тад рећи хвала, — одговори Маца задовољна оваквом сатисфакцијом.

— И Бог ми је услишио жељу; ево, погледај ово, Лепосава!

— Шта има у тој кесици? — запита Лепосава радознало питајући.

— Памук! — одговори Диша значајно.

— Памук!?

— Чудотворни памук, свети памук! — потврди Диша и значајно погледа у обе жене, које радознало очекиваху да им објасни, чега ради је тај памук чудотворан и свет.

— Помириши! — рече Диша и принесе носу женинсм кесицу.

— Ама, зашто? — одговори Лепосава уклањајући главу од кесице.

— Помириши, од тога ћеш родити.

Лепосава се стидљиво снеби.

— Помириши; шта чекаш? — рече и Маца —

овамо чезнеш за децом, а сада се ту стидиш и снебиваш.

Лепосава дотаче носом кесицу и помириса.

— Још двареда! — рече Диша.

Лепосава помириса и други и трећи пут.

— И од тога ћу?... запита она стидљива.

— Од тога! — одговори Диша и својом руком јој обеси о врат чудотворну хамајлију.

Сад им редом исприча све: како је у Витавари био код пустињака, који чува свети чудотворни ексер са крста Спаситељева, у памуку, који је такође постао чудотворан: даје децу нероткињама, те и он купио за Лепосаву мало, и то за двеста и четрдесет гроша, море; а Маца и Лепосава слушали су и од времена на време превртали свету утвар.

— Ето, ја сам урадио све што треба, а сад ће чудотворни памук учинити своје! — заврши хаџи-Диша своју причу.

— Боже дај! И време му је, да и у нашој кући дете заплаче! Па сада, ћерко, не лени се, него пожури! — одговори Маца и нежно помилова кћер.

Хаџи-Диша је био задовољан свим што је у кући и радњи затекао. Јанићије му је у истини пара вредео. Ништа, што је за напредак радње било корисно, није пропустио, и за ових седам месеци радња је процветала много боље, него ли што је пре тога било. Дућан пун, поруџбина на хрпат, а зарађени новац као поточић, који не сахне, за ових седам месеци истицао је из дућана и утицао беспрекорно у једну гвоздењачу, од које је кључ држала тетка Маца о своме врату. Кад је хаџија прегледао све рачуне и уверио се о неоспорној савесности и тачности свога калфе, он је потапшао Јанићија по рамену и, кад су у вече сели за совру, казао пред Лепосавом и Мацом: „Још две године да ме овако послужиш, па ћу те узети у радњу за ортака."

— Зато га и волим, као да ми је рођени син

— рече Маца. — Некада ти ни рођен син није истински пријатељ, а ето, ово сироче, што се савило око тебе као лоза око чардака, пре би и живот сактисало, само да теби и твојима помогне.

— Тако и ваља. Мајстор је више од оца; отац само што роди, али мајстор је онај што отвара очи и даје лебац у руке — објашњавао је хаџија и задовољно се поглади по дугој бради.

Једном речи, у кући хаџијиној цветало је тако, да му је и најбоља домаћинска кућа могла позавидети.

Топло и сунчано лето грејало је над густим зеленилом београдских башта, челе су зујале и вредно прибирале сокове из белих расклопљених чашица купинова цвета, а по тамној ћерамиди хаџијнога крова трептила је у оној сунчаној ведрини зелена чуваркућа, што се над надстрешницом безбрижно ухватила. Један пар ластавица савио је у самом доксату под стрехом гнездо, из кога извириваше неколико главица голуждравих ластавчића, који са расклопљеним жутим кљуновима пиштаху за мамом и татом, који наизменце доношаху хране својој дечици.

— Берићет под кровом! — рече хаџија, који сеђаше на томе доксату и са неким изразом задовољства посматраше ову родитељску идилу. Лепосава је седела према њему и прела чарапе и, кад он ово рече, мало застиђено погледа на гнездо па онда на њега.

То је било после једнога разговора са Мацом, који је хаџију врло обрадовао и изазвао расположење, слично ономе што га осећа путник, који је дуго пешачио жедан, па тек набасао на лепу хладовину и врело свеже воде.

— Па баш сигурно? — запита је Диша скинувши поглед са онога гнезда и погледавши радознало у своју жену.

— Што ме запиткујеш једнако... мене је срам! — одговори шапатом Лепосава и још више саже лице у своје плетиво.

— Од кога те је срам?

— Од тебе — одговори Лепосава и продужи шапатом бројати петљице на плетећим иглама.

— А што да се стидиш? Видиш, како се не стиде ове Божје тичице! И зар нисам ради тога чак у Јерусалим ишао? Камо среће да ти је мати сањала онај сан још пре шест година. Сад би нам био оволики. — Одговори јој Диша и руком одмери висину, колику би могло имати дете од шест година.

Овај се разговор водио на петнаест дана по повратку Дишином. Још се чудотворни памук није, тако рећи, ни згрејао честито у Лепосавиним недрима, а пуница је већ од ћерке сазнала и саопштила зету добру вест.

— Ако буде син, начинићу ти, Мацо, либаде од кадифе?

— А ако буде кћи?

— Бацићу је у трице; поклонићу је теби! — одговори Диша, весео, што га је Маца тако брзо обрадовала.

Чудотворна хамајлија сада је постала предметом, који је заинтересовао многу Лепосавину познаницу. Рашчуло се о томе, па многе нероткиње, међу којима је било и сасвим непознатих јој жена, долазиле су, да виде чудо, па, узгред, и три пута помиришу.

Али, докле је хаџија са нестрпљењем гледао, како се споро примиче дан, без кога би му сав овај живот и тековина пуста остала, над његовом главом надвијала се судбина, која у мало што не поремети све наде хаџијине. — Лепосава је још по мало радила по мутваку, тек да не седи сасвим залудна. Једнога дана покуша да сама скине с верига котао пун вреле воде. Котао је био тежак, те не

могући да га одржи, испусти га посред огњишта, и колико је дуга паде на земљу.

Маца је прва чула њен врисак и онај пад, па је, као без душе, утрчала у мутвак. Запрепастила се, кад угледа ћерку на поду, како се у тешкоме болу савија.

И то унесе забуну у кућу. Мајстор Диша у мало што се и сам не сруши, кад му пуница саопшти шта се десило.

— Шта кажеш? — зграну се хаџија. — А где ти је памет, да је саму остављаш? — Зар сам зато толики пут потегао и новац трошио? — викао је хаџија на сав глас и подупрвши се песницама о широке слабине, које од узбуђења бректаху, хуктао је и ходао горе доле по соби.

— Па сад? — запита преплашено и стаде пред Мацу као укопан.

— Сад, шта да Бог — одговори Маца забринуто — сад може да се догоди све, и зло и добро.

— Како: зло? — запита хаџија очевидно преплашен од забринутога лица Мациногa.

— Можеш да изгубиш жену, а дете да остане живо; а и да их обоје изгубиш.

— И зато сам чак у Јерусалим ишао; зато сам се толико истрошио, да мртваце из куће износим?! — зајаука хаџи-Диша и у страху, да се то баш овога часа не догоди, побеже у дубину баште.

Маца не мога да остави зета без какве такве утехе. Изишла је за њим и на све могућне начине гледела је, да стиша преплашенога човека. Износила му је примере из своје „праксе“, где се све лепо свршило; али ти примери беху тако ретки, да је хаџија тек сада осећао, како би то добро било, кад би чудотворна хамајлија учинила и сада чудо, те му спасла жену и потомка.

— И ти да пустиш, да она учини такву лудост?! Зашто си је пустила? — викну љутито.

— Бог с тобом, зете! Од куда сам ја знала, да ће она котао теглити! Ја нисам ни била у мутваку но у соби, кад је то урадила. И није ми одмах ни казала, него тек јуче, кад је болови стигоше.

Но како му драго, хаџија је био приморан, да поднесе и овај ударац и да у страху очекује, како ће се све свршити.

Лепосава је тако безазлено гледала у свога мужа и тако му се предано одала, да хаџија, и ако осећаше потребу да се на њу извиче, што га је бацила на толики трошак, кад није хтела да пази на саму себе, ипак не смеде да истерује ствар до краја. Једино што јој је добацио, то је било неколико речи, да га не дочека кући, ако принова не буде жива.

Цео тај дан хаџија је провео као у некаквоме бунилу. Толике његове наде, толико ишчекивање, на најзад и онолики пут и онолико ломљење по туђим земљама, и све то за што? Само за једно сећање, да се и на њега, ма и под старост, насмешила срећа и ту му срећу лакоумна жена за један часак уништи!

Целу ову ноћ провео је у полусну и неком бунилу, од чега је осећао бол у глави. Налазио се у сличноме стању душевнога немира као пре тотико година, када га је кира-Анастасија оставила. Лепосава је међутим, поред све оне кратке претње, спавала тако мирно и дубоко као да се између ње и супруга није ништа десило.

Сутра дан, бунован и добро неиспаван, хаџија је отишао у дућан. На поласку није жени ни речи проговорио. Јанићију је само наредио да остане код куће, те, ако устреба Маци, да јој се нађе, а и да њему јави, ако што буде.

Око подне дотрча Јанићије у дућан, узбуђен и задуван од силног трчања.

— Шта је тамо? — запита хаџија, узнемирен

од онакога изгледа, што се на Јанићијевом лицу оцртаваше.

— Брзо кући, мајсторе! Тетка-Маца поручила да одмах дођеш... још нема ништа! — изговори Јанићије на душак и поможе мајстору, да отпаше кецељу, коју при раду око антерије везује.

Пред кућом Дишу изневери кураж. Кад хтеде да се попне на доксат, одакле се ишло у Лепосавину ложницу, њему толико залупа у грудима, да мораде застати.

— Немој, хаџија, још! — рече му једна комшика, која у томе часу одшкрину врата и промоли главу на поље.

— Како је?

— Сад ће! — одговори ова и насмеја се, кад опази оно преплашено и као крв зацрвенело лице хаџијино.

Диша оде у башту.

— Зете, дај алвалук! — зачу се глас Мацин.

— Је л' живо? — запита Диша дршћући.

— И живо, и здраво, и — мушко! — одговори Маца.

Диша се сав озари. Сав страх, нестрпљење и јучерања срџба ишчезнуше као бол, кад зуб умине. Он задовољно бркну у кесу, извади један цванцик и даде пуници.

— Не још, још мало. Лепосави је врло тешко... бојим се... устеже Маца и не доврши, јер је нагло одазва она комшика.

Диша стојаше неко време и у радости и у некоме мутноме расположењу, док тек Маца одшкрину врата и викну:

— Берићет, зете: дође и друго!

— Шта велиш? — запита Диша и забезекну се пред гласом, коме се ни у сну није надао.

— И друго, па опет син! — викну Маца — Камо алвалук?

Диша извади сад два цванцика и пружи Маци.

— Ево на; добро само те ми се толико затекло у кеси, — рече Диша шалећи се. — А сад деде да видим каква су!

— Немој, још мало; треба их окупати! — одговори Маца и залупи врата пред носом зетовљевим. Диши не оста друге него да очекне.

Међутим, докле је он чекао пред доксатом и задовољно тамо амо ходао, из собе се зачуше крупни гласови од дечје писке. Њему се развукоше усне од задовољства и среће. Он и без допуста пође доксату, али у томе и Маца изиђе, само не више онако весела, него зачуђена и збуњена.

— Шта ово би, буди Бог с нама!? — учини и од чуда се прекрсти.

— Шта је?... запита Диша, кога овакав неодређени израз на Мацином лицу текну у срце.

— Чудо! — узвикну Маца.

— Ама, какво чудо? Што ћутиш?

— Па троје их је! — рече Маца и удари у смех.

— Шта-а?...

— Троје... три сина!...

Хаџији мркну свест; он, као да га неко гурну, улете у собу дршћући од наглога запрепашћења.

— Доста, бре! Доста! Нећеш ваљда свих седам... продера се Диша на жену, која се на мужа застиђено осмејкиваше.

— Сад бар да знаш, зашто си потегао толики пут; донео си читав берићет у кућу! — утишавала је Маца усплахирена зета.

— Ама што је много, много је! Скидајте јој хамајлију! — журио је Диша Мацу и комшијницу; па, бојећи се да му жена не продужи како је започела, дохвати маказе и својом руком одсече гајтан, о коме је висио чудотворни памук.

Кроз махале пуче глас да је устабашиница

тројанила. Жене су као на чудо одлазиле породиљи са пуним рукама повојница, те да виде децу и да се увере о чуду, које учини једна хамајлија. Лепосава је примала у постељи посете од свију балканских нација, којима је ондашњи Београд био насељен, а тројани, као од брега одваљени, са кратким вратовима и снажним гласићима, потврђивали су у сложноме терцету чудо, о коме се једва мислити могло.

Хаџи-Диша требало је тих дана да има стотину уста, да би могао наодговарати свима питачима, са којима се у чаршији среташе и састајаше. Готово на свакоме углу понављао је ону исту историју, почињући од Мациног сна па до побожнога пустињака и светога ексера, који је своју чудотворну моћ предао и ономе памуку, у коме је лежао.

И од честога понављања ове историје о чудотворном памуку хаџи-Дишу, ради лакшега разликовања од једног другог хаџије, који је случајно имао исто име, прозваше: хаџи-Памук.

У то доба је поникла и она крилата реч, тако често изговарана у староме Београду за оне људе који су тек после седам и више година добивали децу: „Ишао у Јерусалим по децу!"

Али не каже се у заман: где има много среће, несрећа дође. Четвртога дана устаде Лепосава, али, истрошена од толикога напора, једва се кроз собу и по авлији вукла. Цео тај дан, и сутра дан, она је, као када је била здрава, радила по кући и отимала се од слабости, која је не остављаше. Трећега дана толико је слабост и нека ватра обузе, да паде у постељу и тако цео дан лежаше у бунилу и несвести.

Маца се озбиљно препаде за кћер, хаџи-Диша тако исто, а и Јанићије, кога је још прво детињство везало за ову кућу и хаџијину судбину, био је као утучен. Од хаџије није се Маца никаквој разборитој помоћи могла надати. Он се, као и увек,

када се над његовом главом надвијала зла судба, потпуно сплео и у страху од могућне несреће, чим би му се дало, побегао би у дућан, само да би избегао оно што се може десити. Зато је Јанићије морао по вас дан мајати се са тетка-Мацом око болеснице и трчати свуда, куд га је слала ради помоћи.

Али сва видарска вештина тетка-Мацина па најпосле и све биљаре, које су јој усрдно помагале, да спасу Лепосаву, не помогоше. Дан из дан Лепосави је све горе и горе бивало, а кад болесница већ поче сасвим губити свест, хаџи-Диша употреби последње средство, потражи турског хећима, једног старца, за кога се онда говорило да односи болести као руком.

Хећим прегледа озбиљно болесницу и неколико пута одмахну главом, па онда започе да грди и Мацу и све остале жене, које се пачају у хећимска посла.

— Даћете јој ове „апове", да прогута, чим се освести! — рече хећим строго и даде Маци неколико врло крупних пилула. А за тим предузе да болесницу доведе к свести. Наредио је да се добро угреју у ватри једне машице, па, када се ове готово усијаше, он превуче њима дуж Лепосавине кичме.

Болесница врисну од бола и отвори очи, ова изненадна операцуја освести је, а хећим, задовољан својом вештином, намаза рану зејтином, даде јој апове, да прогута, и, кад своје лекове наплати, оде из куће.

Хаџи-Диша одахну мало, али за кратко. Лепосава на ново паде у бунило, а Маца не допусти више да јој дете пеку усијаним гвожђем, него продужи лечење на своју руку.

Хаџија на ново клону духом; више није смео да долази кући преко дана. Ручак су му доносили од куће шегрти, пре него што ће у вече заклопити

ћепенке и поћи кући, слао је и са зебњом очекивао шегрта, да му јави шта је код куће.

Јанићије опет, кад год га Маца није отпратила куд, није се одмицао од болесничке постеље. Квасио јој главу сирћетом, помагао Маци у свему око болеснице, држао је по читав сат њезину врелу руку у својој руци и са запетом пажњом ослушкивао сваки њезин дисај. И необично се радовао, кад би се болесница ма и за кратко освестила и затражила, да је водом напоји.

Тако је било и овога јутра. Диша је зором отишао у дућан наредивши Јанићију, да му сваки час јавља, како је Лепосави, а он чим је испратио мајстора на улицу, врати се болесници, која је спавала тврдо. У једно време Лепосави задрхта рука, коју је Јанићије у својој држао; она отвори очи, погледа Јанићија и осмехну се на њега.

— Још мало — прошапута изнемогло.

— Шта? — запита Јанићије, држећи је за руку и хладећи јој чело и зажарене образе.

Лепосава му стиште руку и мало повуче себи; он се наже, да боље чује.

— Да му кажеш... Диши... јер ја ћу...

Она се очевидно борила са самом собом, да му нешто на душу метне, али Јанићије, који до овога часа чињаше све, само да се одбрани од тешке слутње, од једном се зали сузама и поче силно јецати.

Лепосава прикова поглед у њега. Очи јој необично светљаху, али не више оним топлим сјајем но неком светлошћу стакластом, хладном као месечина.

Кад је Маца ушла у собу, Лепосава је већ била мртва. Јанићије, који још једнако јецаше, није ни знао да је она рука, која му чврсто држаше шаку, већ умрла. Тек кад Маца закука, он престрављено скочи, разрогачи очи, па, када сазнаде да је ту био крај, докопа покојницу за рамена и поче је трести.

— Лепосава! Лепосава! — викао је као смушен, не би ли је расвестио; али у залуд.

— Лепосава! — јаукну још једном, и онда као махнит истрча из собе, оде удно баште, зарони лице у шаке и поче горко плакати.

Маџино гласно нарицање огласило је комшилуку смрт њезине кћери. Кад су хаџији јавили, њему се подсекоше ноге, и да се у томе часу не придржа за довратак у дућану, за цело би пао на земљу. Пожурио је кући, али, кад је дошао пред капиџик и чуо оно нарицање, застаде за неколико часака. Јако се плашио смрти, па још смрти у својој кући. И тај страх, што ће у своме дому видети мртваца, задржа га, те, место да одмах оде тамо, он се преплашен и клецајући довуче у башту. Јанићије, већ стишан од прве навале, седео је подвијених ногу на трави, грицкао једну зелену сламчицу и несвесно бленуо у једнога мрава, који се свакојако мучио, да одвуче кроз траву једну покрупнију мрву хлеба.

— Шта је тамо? — запита Диша плашљиво.

Јанићије подиже очи мајстору и немо га гледаше.

— Умрла зар?... пита Диша шапћући.

— Умрла, мајсторе! — уздахну дубоко Јанићије, који се тек на ово питање расвести.

Из куће се разлегало нарицање; једна по једна жена улазила је на капиџик, која са свећицом, да је над покојницом ужеже, а која са китицом цвећа, да јој чело главе метне. Хаџи-Диша је збуњено гледао ово немо улажење и излажење из куће, и тек када га неке жене из куће зовнуше, он прибра снагу и крстећи се уђе, да види покојницу и да је целује.

* * *

Погреб је био као што и приличи једној устабашиници. Однесена је под еснафским барјаком; а после укопа све, што је допратило покојницу до гроба, вратило се хаџи-Дишиној кући, да над пуним

чанком жеравице опере руке и да се за покој душе чиме заложи. Совра је била пуна; Маца није жалила, она је у овом изобиљу јела излила све обиље своје материнске туге за умрлом јединицом.

После недеље дана хаџи-Диша је успео да се прибере. Одмахнуо је руком и рекао: „Бог да је прости! Један пре а други после, тек, сви ћемо тамо!“ — и тако утешен сишао је у подрум, да у један бокал оточи расола, који је он увек за вечером наместо вина пио. Маца је предузела домазлук, неговала она три сирочета, па, прибравши сву пажњу око куће и деце, често није имала кад, да се подаје материнскоме болу. Деца јој у неколико замењиваху кћер; а то је, ипак, била каква таква утеха.

Али Јанићије се сасвим изменио. Ни оне шале, ни разговора, ни песме. Сељаци пролазе поред дућана, али он не муче више на њих као бик, те да засмеје ћепенке, него се ућутао, па само ради, ни главе не диже. Једино што би га из дућана повукло, то је, да, од времена на време, отрчи до куће и обиђе децу. Тамо би преседео по читаве сате, гледао их све троје, онако снажне као од брега одваљене. Није био на чисто, да ли да их воли или мрзи, што су Лепосаву у гроб отерали.

Маца га је истински жалила. Гледајући га једном како смагла лица као утучен седи крај деце, посматра их, па тек по који пут испрекидано уздахне, поче га миловати по коси.

— Е, де, де, ја сам мајка, па ето, трпим; а ти, зар не видиш какав си стао?!

— Зашто да умре? Зашто је даде ономе токмаку, да јој младост поједе? — одговори Јанићије.

Ако је и био од свога детињства везан за свога мајстора, он га је од смрти Лепосавине толико омрзнуо, да га је, кад год би му се дало, избегавао. А мајстор Диша напротив. Он сад већ

није могао ништа без тетка-Маце у кући и Јанићија у дућану. Кад би му их когод одузео, остао би без њих као трупина без руку, не би имао више коме да повери ни кућу ни радњу, а ово троје деце, ради које је чак у Јерусалим запео, шта би тек од њих било!

Тетка Маца је увиђала то, па је и предузела кућу у своје руке толико, да хаџи-Диша није више знао ни шта се у кућу уноси ни шта износи. А некада није се смела чак ни једна паприка више из туршије изнети за совру, већ онолики број, колики је он пред ручак означио.

Али што се тиче новца, ту је и сада био потпуно прибран и свој господар; о свакој је аспри водио рачуна и са највећим задовољством свакога вечера пребрајао би дневни пазар и милостиво посматрао у гвозденјачи наслагани капитал у разним кесама, кесицама и другим замотуљцима.

Тако је то ишло пуних десет недеља. Хаџи-Диша се потпуно помирио са судбином. Али, како који дан више, Јанићију се чињаше, како га све већма потискује онај терет, што му се од смрти Лепосавине као тешки камен на душу навали. У једно време покуша, да стресе са своје душе овај притисак, размахну да ради, да се заборави; једаред покуша и да запева, — али му се код првога стиха грло стеже. Она песма, која му онда у Еврејској Мâли памет попила, запе у грлу, и њему се учини, да ће пред шегртима зајецати, ако је запева.

— Нема лека; не могу више овако! — рече он једаред тетка-Маци, када га ова поче грдити, што се не отргне.

— Не могу, тетка-Мацо, не могу више! — јекну Јанићије и грухну се у груди. — Нема ноћи, море, када је на сну не видим; дође, тумара по соби, па онда, онда, кад је ја питам: „Што нас остави, бре?“ а она ми каже: „Он ме је овамо отерао!“

Тетка Маца обори главу и оде у мутвак, тек да од Јанићија сакрије сузе, које је облише.

И тако, дан из дан, Јанићије је све више подлегао ономе тешкоме осећању, од кога се ни после толико недеља не мога отрести.

Једне вечери — баш уочи недеље — тетка Маца, као и увек, поставила совру и изишла на капиџик, да види иде ли већ хаџија са својим калфом. Јанићије је обично увек пре мајстора долазио, а Диша опет није никада тако одоцнио као овога пута. Маца се у истини мало забринула, што их то нема, кад а у томе угледа хаџију, како журно иде. Још из далека опазила је, да је хаџија нешто узбуђен. Хаџи-Диша не даде јој дуго да премишља. Лице му је било врло расположено, готово насмејано, у колико се тај осмејак могао провући на површину из онога густога честара хаџијске браде.

— Знаш ли ко је дошао? — запита је још са сокака.

— Ко, море?

— Кир-Ламбре, и да видиш какав! Таман како је и заслужио. — Оставила га она ороспија, кира-Анастасија, и одбегла с неким руским матрозима из Галца. А кира-Мана отишла у Галац и довела мужа кући, пошто се добро намучио и нагладовао.

Ни пре Лепосавине смрти, ни после, Маца није видела свога зета толико расположена и разговорна као данас. Хаџи-Диша иначе није ни умео никада да се толико расположи или ма чиме одушеви, што би га из граница обичнога душевног кретања изазвало. И зато га је пуница гледала чисто зачуђена овом екстазом, у коју је хаџи-Диша улетео.

— Кажем ти, ко је макар једаред хаџију ујео, то му је скупо платио! Има Божје правде, има, само што то овај покварени свет не зна!

И хаџи-Диша се, кад спомену Божје име, побожно прекрсти.

— А где је Јанићије?

— Не знам ни сама, што га до овога доба нема; то му до данас није било да толико одоцни.

— Шта је томе момку, те је од неког времена постао сасвим друкчији; толико се изопачио, да га чисто не познајем.

— Не знам — одговори Маца — Изменио се много и то ме брине. Знаш како је: да ми је рођено дете, не бих га више волела! Растао је на наше очи, био ти је десна рука у кући, поштује те као оца; а и сам знаш, колико ти је добра учинио, кад ти је отворио очи, те да видиш како те она прва варала.

Хаџи-Диша одмахну замишљено главом. Није никако могао да разуме, како тај момак тако брзо измени своју ведру нарав, и ма да му ни на крај памети не падаше да потражи узрока, ипак је чешће размишљао о своме калфи, који му је у свему био десна рука.

Нарочито сада, од како је Лепосава умрла и оставила му на врату троје деце, те је тако, у неку руку, морао да води двоструку бригу, и о радњи и о кући, Јанићије му је био неопходно потребан. Могао му је поверити послове у дућану без икакве бриге, да ће га преварити. И баш са тога гледишта он се јако плашио, да овоме момку не прасне опет у памет, као оно пре неколико година, да га остави. Онда, док је Јанићије био још дете и мали калфица, имао је права и могао је силом да га примора, да му у радњи остане; али сад је већ сасвим друкчије. Јанићије је зрео човек, има већ и мали капитал од толикогодишњег непримљенога ајлука, који би му морао исплатити, те би тако хаџија имао двоструку штету: — готов новац би морао дати и изгубио би вернога и оданога калфу, на кога је тако свикао.

Маца је опет бринула за Јанићија из сасвим других обзира. Ту њезину бригу није изазивао ни-

какав материјални рачун. Она је Јанићија волела; гледала је у њега, као што је некада у Лепосаву, и када би се Јанићије махао око њезиних унучића, чинило јој се, као да види и своју Лепосаву.

Али овога вечера Маца је била узнемиренија него ли икада. Ни сама не знајући зашто, она је предосећала и слутила нешто нејасно, нешто што ће се скоро догодити, али шта, то није могла никако да разабере.

Хаџи-Диша није хтео да седа за совру, докле му калфа не дође, те Маца посла шегрта, да га у чаршији потражи. — Час по час узнемирено је истрчавала на капиџик, да види што се шегрче толико затаја.

После некога времена, баш када је хаџија почео узнемирено и помало љутито да премеће бројанице по руци, упаде шегрче у собу.

— Шта је? Нађе ли га? — запита Диша осорљиво.

— Нађох! — одговори шегрче снебивајући се.

— Па где је, што не долази?

— Он каже: да неће!

Маца и Диша згледаше се зачуђено.

— Где је остао?

— Код ћор-Ахмета, — пије.

— Пије!?

— Пије.

— Шта, наопако! — викну Маца, а Диша само што разрогачи очи од изненађења. До данас Јанићије није улазио у крчму никада, а гле шта се сада учини!

— Несрећник! То му требаше још! — рече Диша и пође вратима.

— Куда ћеш, зете?

— Идем да га дотерам! — викну хаџија раздражено и изиђе на улицу.

Но у ћор-Ахметовој кафани не беше никога

више. Само што затече ћор-Ахмета, где купи око стола срче од полупаних стаклади и брише проливено по столу вино.

Хаџија поче распитивати, а ћор-Ахмет му исприча све, како је у почетку поручио само једно „више“ вина, па после, кад дођоше двојица са Циганима, њега раздрага песма, дође међу ове и тако ударише у пијанку и певање, да се чак и њему — кафеџији — учинило много, те је престао да точи.

— Па куд оде, несрећник? — запита Диша.

— А Бог би га знао; одоше пут Јалије, тамо, а за њима и Цигани, да их прате.

Виде хаџи-Диша, да му не вреди тражити га, и врати се кући.

— Сутра ћемо се већ разговарати, а до јутра нека му буде и тако, — рече Маци и седе, да вечера позну вечеру.

* * *

Ноћ је већ у велике осула небо звездама над Београдом, који је дубоко спавао. Тек по у гдекојој крчмици још жмиркала је по једна лојаница и осветљавала тек по гдекога веселога брата, који жељно ишчекује, неће ли какав изненадни гост од куда бахнути, тек да он не буде онај један „од заклетве“. — Од озго, од стране Зерека, чула су се танка ћеманета циганска и тек по који усклик тројице ноћника. Један међу овима био је Јанићије Бик. Са завађеним фесом за потиљак, пребаченим ћурчетом преко деснога рамена и раздрљеном кошуљом, кроз коју су широко избијала снажна набрекла прса, ишао је он пред друговима и свирачима. Код једне крчме зауставише се.

— Збогом, пријатељи! — Деде, да се пољубимо! — чу се Јанићијев глас и пред крчмом наста љубљење, које циганска ћеманета праћаху својом аријом.

Она двојица уђоше у крчму, а Јанићије сам са Циганима удари на Јалију.

— Свирај бре, ченгене, свирај! А-а-х! Душа ми гори, душа! — чула се још из далека силна гласина Јанићијева.

Кад изиђоше из последње улице на чистину, где су јеврејске баште и где је, пре седам година, први пут чуо ону песмицу, што му памет занесе, седе на један камен и поређа Цигане око себе.

— Доста! Ево вам бакшиша; а сада да се вратите онима, тамо. Ама немојте глуво, него да свирате! Свирајте, све докле вас могу чути. — Оно... знаш, оно...

— Знамо, газда-Јанићије! — одговараше Цигани у глас, удесише жице и враћајући се лагано истим путем, стадоше извијати арију оне песме:

„Знаш ли како се зове она ватра,
Што душу сажиже а срце спржи?
— Знам, душо, знам — то је љубав!“

Јанићије је слушао, како се у даљини све више и више губе страсни тонови сетне арије. Тихи жубор из чесме, на којој је онога дана квасио врелу главу, жуборио је као и онда, а са гранчица, што се надношаху преко зида, стресао се по који пожутели листић падајући на њега.

— Знам, душо, знам! — то је љубав! прошапута Јанићије, и кад и последњи звук ишчезну, зарони лице у шаке и горко зајеца.

* * *

У зору рано неко закуца на Дишин капиџик.

— То је онај несрећник; сад ли ми долази! — рече хаџија, који већ беше на ногама, и додаде нешто по турски. Маца оде, да му отвори, а хаџија, седећи на чардаку стаде ослушкивати, какав ће разговор бити.

Али наместо разговора Маца из гласа закука.

— Шта је? — викну усплахирено хаџија и скочи са свога дивана.

— Убио се! — јаукну Маца.

— Ко, море?

— Јанићије! Тамо, на Јалији; сад ће да га донесу!

— Кога да донесу?! Нећу мртваца! — развика се хаџија као у помамилу. — Нећу! Шта ми требају мртваци у кући! Ено му полиције! Несрећник један! Шта му је било мало код мене? Хтео сам да га узмем на трећу пару; ортак да ми буде, паре да намлати!

Али сва та вика беше у залуд. Хаџија је сахранио свога калфу. И ако ни звона ни свештеници не опојаше самоубијцу, ипак је сав еснаф папуџијски, и скоро половина чаршије, отпратио покојника до вечнога станишта.

Сахранили су га до Лепосаве.

Колико ли је, Боже, година од тога доба? Пуно! Ко ће их набројати! Оног Београда више нема. И гробље је већ оронуло, крстаче давно иструнуле и сви, који живљаху у оне дане, већ су давно полегали. Густи трњак и зеленило преплавило је Старо Гробље и, још за који дан, немилостива рука живота удариће будаком преко мртвих, расплашиће сетне тичице, што се овуда гнезде, прекопаће оронуле гробове, и од овога тужног, запуштенога места начиниће живе улице, по којима ће се безбрижно газити.

А како ли овде сетно мирише Мајкина Душица!

15. септембра 1906.
Београд